

ARVOKAS TEE

Kenialaisen teentuoannon historialliset ja sosiaaliset
yhteydet kehitykseen

Niina Lääperi

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaali- ja kulttuuriantropologia

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty

Laitos – Institution – Department

Valtiotieteellinen

Sosiaalitieteiden laitos

Tekijä – Författare – Author

Niina Lääperi

Työn nimi – Arbetets titel – Title

Arvokas tee. Kenialaisen teentuotannon historialliset ja sosiaaliset yhteydet kehitykseen

Oppiaine – Läroämne – Subject

Sosiaali- ja kulttuuriantropologia

Työn laji – Arbetets art – Level

Pro gradu

Aika – Datum – Month and year

Toukokuu 2014

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages

110 s. + lähteet ja liitteet

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Tämä opinnäytetyö on tutkimus kenialaisesta teestä ja sen saamista erilaisista historiallisista, sosiaalisista ja moraalisisista arvoista. Näiden arvojen kautta voidaan peilata teen ja siihen liittyviä kehityksen merkityksiä kenialaisten ajatuksissa. Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään sitä, miten käsitykset teestä yhdistyvät ajatuksiin ja toiveisiin kehityksestä. Teelle annettujen negatiivisten ja positiivisten arvojen kautta työssä analysoidaan teen laajempia implikaatioita kenialaisessa yhteiskunnassa. Teen ja teemaiden asemaa yhteiskunnassa on tunnettava ymmärtääkseen teen kontekstin, minkä vuoksi tässä työssä käydään läpi myös Kenian siirtomaahistoriaa, itsenäistymisen jälkeistä aikaa ja maanomistuksen muotoutumista. Lopuksi syvennyttään kehityksen käsitteeseen ja tehdään katsaus myös Reiluun kauppaan, joka lupaa kehitystä osanottajilleen.

Tutkimus perustuu ennen kaikkea Keniassa vuoden 2012 lopussa tehdylle neljän kuukauden pituiselle antropologiselle kenttätöölle. Aineisto sisältää osallistuvaa havainnointia ja haastatteluja maan eri teentuotantoalueilla. Mukana on myös yleistä havainnointia kenialaisten kanssa käydyistä keskusteluista teealueiden ulkopuoleltakin. Oleellisena osana ovat myös antropologiset tutkimukset teestä, arvosta, kehityksestä, modernista ja historiasta. Tärkeimpiä teoreettikkoja tälle työlle ovat antropologit Sidney Mintz, James Ferguson, Ira Bashkow ja arvon käsitteellistämisen osalta Nancy Munn. Mintzin kautta tulkitaan historian oleellisuutta nykypäivän merkitysten ymmärtämiseksi, Fergusonin ja Bashkown avulla tarkastellaan kehitystä, joka on toisaalta kuva ja ideaali ihmisten ajatuksissa, mutta toisaalta hyvin realistinen tavoite, jota kohti pyritään.

Tutkimuksessa päädytään siihen, että tee saa erilaisia moraalisia arvoja, jotka liittyvät tekoihin ja käytökseen, jolla voidaan pyrkiä kohti kehittyneempää Keniaa niin yksilöinä kuin valtiona. Teen arvot voidaan jakaa positiivisiin ja negatiivisiin arvoihin. Tärkeimpiä positiivisia arvoja ovat helppous, turvallisuus, kestävyys, puhtaus ja laadukkuus. Negatiivisten arvojen joukkoon kuuluvat vaikeus, turvattomuus, katoavaisuus, epäpuhtaus ja laaduttomuus. Teen helppous ja vaikeus liittyvät oleellisesti siihen, missä niitä kasvatetaan; vanhoilla, siirtomaa-ajasta periytyvillä teealueilla tee nähdään helppona. Niille tee on tuonut kehitystä ja vaurautta. Pienillä teentuotantoalueilla tee koetaan vaikeammaksi, eikä teehen liitetä samanlaista kehityksen positiivista kehystä. Myös Reilu kauppa lupaa kehitystä viljelijöilleen, mutta sillakin on vaarana ajautua tukemaan vanhoja rakenteita.

Tuotanto ei ole vailla sosiaalisia merkityksiä, ja arkisenkin ruoka-aineen tuotantoa ja sen historiaa tutkimalla voi saada lisää ymmärrystä noista merkityksistä. Yksi tällaisista merkityksistä on tässä tutkielmassa kehitys, jonka käsite on punoutunut instituutioihin ja ajatuksiin tiukasti monissa köyhissä maissa. Historian tutkiminen ja tunnistaminen osana sosiaalisia ilmiöitä on erityisen tärkeää, koska historian tulkintojen kautta rakennetaan jatkuvasti nykyisyyttä ja tulevaa.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Kenia – tee – arvo – kehitys – historia – maanomistus – kolonialismi

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Aiempi antropologinen tutkimus	7
1.2 Teoreettiset lähtökohdat teen arvon tutkimukselle	9
2 Teepelloilla	15
2.1 Kenttätyö tiedon keräämisen tapana.....	21
2.2 Teen alueellinen vaihtelu.....	24
3 Kenialainen teentuotanto.....	26
3.1 Kehyksenä Kenia.....	28
3.2 Teen kasvatus- ja tuotantoprosessi	30
3.3 Kilot ja shillingit.....	36
3.4 Teen maailmanmarkkinat.....	38
4 Historia ja maan jakautuminen.....	40
4.1 Siirtomaa-aika	42
4.2 Maan etnisyyden muotoutuminen	48
4.3 Keskeneräinen maanjako.....	51
4.4 Teen historia ja alueellisuus	54
5 Arvo ja merkitys	63
5.1 Tee on helppoa eikä sitä voi varastaa	67
5.2 Tee on työlästä ja vaikeaa	70
5.3 Toiveet, joita teelle on asetettu.....	75
6 Kehitys symbolina ja tavoitteena.....	78
6.1 Kehitys kenialaisten ajatuksissa ja toiveissa	86
6.2 Reilu kauppa ja sertifiointi	96
7 Lopuksi	107

Lähteet.....	111
Karttaliitteitä	118
Liite 1. Kenian provinssit.....	118
Liite 2. Kenian etnisiä ryhmiä	119

1 Johdanto

Entäpä afrikkalaiset? ...
Mikä on oleva heidän roolinsa maansa tulevaisuuden muokkaamisessa?
Se on, loppujen lopuksi, *heidän* Afrikkansa.
Mitä he tulevat tekemään sille, ja mitä se tulee tekemään heille?
- Winston Churchill vierailullaan Brittiläisessä Itä-Afrikassa¹

Se, miten katsomme eilistämme,
vaikuttaa oleellisesti siihen,
miten katsomme tätä päivää
ja siihen,
millaisina näemme huomisen mahdollisuudet.
- Ngugi wa Thiong'o²

Tämä työ on tutkimus kenialaisesta teestä ja sen saamista erilaisista historiallisista, taloudellisista ja moraalisisista arvoista, ja siitä, miten näiden arvojen kautta voidaan peilata teen ja siihen liittyvän kehityksen ajatuksen asemaa kenialaisten mielissä. Kenialla ja teellä on yli sadan vuoden mittainen yhteinen historia, jonka aikana Kenia on muuttunut Itä-Afrikan protektoraatin kautta siirtomaaksi ja siitä nykyisen luokittelun mukaan kehitysmaaksi. Tee tuli Keniaan 1900-luvun alkuvuosina Intiasta lähteneiden eurooppalaisten siirtolaisten mukana. Siirtolaiset, joista pääosa oli brittejä, perustivat tilansa maan keskiosien ylänkömaille, ”valkoisille ylämaille” (*White Highlands*), joilla ilmasto oli muuta maata viileämpi, sateet yleisempiä ja maaperä hedelmällisempi. Näille maille he perustivat suuret tilansa, joilla he viljelivät teen lisäksi myös monia muita vientikasveja, joita afrikkalaisilla ei ollut oikeutta kasvattaa. Paikalliset suljettiin reservaatteihin ja pakotettiin maksamaan veroja eurooppalaisille. Näin heidät pakotettiin myös palkkatöihin eurooppalaisille tiloille. Afrikkalaisten ei haluttu kehittyvän, mutta paikalliset näkivät kehityksen kukoistavan ympärillään, kun eurooppalaiset siirtolaiset rikastuivat siirtomaavaltion ja halvan työvoimansa tukemina. Kuten niin monissa muissakin siirtomaissa, siirtomaaisännät muokkasivat paikallisten ihmisten yhteiskunnan rakennetta suosimalla tiettyjä ryhmiä. Näin Keniankin erilaisista ryhmistä muodos-

¹ Churchill 1909, 60-61.

² Ngugi wa Thiong'o 1983, 20-21.

tui ”heimoja”, jotka erilaistuivat ja eriytyivät toisistaan. Tämä alueiden ja ryhmien erilaisuus näkyy selvästi myös teen tuotannossa ja mielikuvissa teestä nykypäivänäkin.

Tässä työssä teetä käsitellään sen tuotannon kautta. Antropologinen kenttätö, joka on tämän työ pohjana, tehtiin Kenian teentuotantoalueilla ja ihmisten parissa, jotka olivat eri tavoin teehen ja sen tuotantoon sidoksissa. Tee kasvaa vain tietynlaisilla alueilla, joilla tietty korkeus merenpinnasta ja auringon ja sateen sopiva suhde yhdistyvät. Nämä maat ovat Kenian parhaita tuotantoalueita, ja monet niistä ovat myös alueita, jotka eurooppalaiset siirtolaiset ottivat haltuunsa siirtomaa-ajan kuluessa. Teetä tuotetaan Keniassa pääkaupunki Nairobista pohjoiseen olevilla ylänköalueilla, jotka muodostivat pääosan ”valkoisista ylämaista”, ja Kerichon alueella (Kenian kartta sivulla 17), missä maisemaa ovat hallinneet kansainvälisten suuryhtiöiden kuten Unileverin suurtilat ja plantaasit 1920-luvulta lähtien, jolloin kaupallinen viljely Keniassa käynnistyi. Nämä kaksi aluetta ovat Kenian pääasialliset teenkasvatusalueet, mutta teetä kasvatetaan myös paljon pienemmillä tiloilla ja pienemmällä volyymilla. Tästä alueiden erilaisuudesta ja siitä nousevasta teehen liittyvien mielikuvien erilaisuudesta muodostuu tämän työn ydin.

Kenian alueet ovat erilaisia luonnonolojensa, historioidensa ja alueella asuvien ryhmien seurauksena. Keski-Kenia, *Central Province*, on paitsi suuri teen ja muiden rahakasvien kasvatusalue, myös Kenian alueista kehittyneimpiä ja siis rikkaimpia. Kenian keski-provinssin ja ”valkoisten ylämaiden” tarina liittyy Kenian suurimman etnisen ryhmän kikujujen tarinaan. (Kenian provinssit ja etniset alueet, katso liitteet 1 ja 2.) Kikujuista monet asuivat alueilla, jotka eurooppalaiset uudisraivaajat valtasivat itselleen. Toisaalta monet kikujut, jotka eivät välttämättä olleet asuneet alueella, muuttivat keskiprovinssiin valkoisten tiloille töihin. Kikujua asui siis alueella paljon, ja he olivat myös paljon tekemisissä eurooppalaisten siirtolaisten ja siirtomaahallinnon kanssa. Siten kikujut olivat ratkaisevan hyvässä asemassa, kun maan itsenäistyminen lähestyi ja monet eurooppalaiset lähtivät Keniasta myyden tilansa paikallisille; heillä oli tietoa siitä, mitä eurooppalaiset aikoivat, ja koulutusta ja pääomaa, joiden avulla he pystyivät toimimaan tietojensa pohjalta. Keski-Kenia on rikkaudessaan ja kehittyneisyydessään kadehdittua muiden alueiden parissa, ja kikujut ovat johtavissa asemissa myös niin valtionhallinnossa kuin yritystoiminnassa. Monet kenialaiset kokevat kuitenkin, että kikujut ovat ottaneet enemmän kuin heille olisi kuulunut. Koska hyvin monet kikujut ovat pitkäaikaisia teen viljelijöitä, tee on osa sitä kehitystä, josta kikujut ovat saaneet runsaan osansa.

Tee on kytköksissä kehitykseen sekä käytännössä että symbolisesti. ”Käytännössä” tarkoittaa sitä, että tee on tuonut Keniaan rahaa: rahalla on esimerkiksi saatu ruokaa, mikä on tarkoittanut sitä, että perheen lasten ei ole tarvinnut työskennellä pelloilla ruoan eteen, vaan he ovat voineet käydä koulua. Hyvä taloudellinen tilanne on sallinut lasten kouluttautua pidemmälle, ja auttanut heitä siten hyviin työpaikkoihin, mikä on jatkanut hyvän kierrettä teen parissa työskentelevissä perheissä. Varallisuudella on pystynyt myös ostamaan lisää maata, jolla on saanut lisää tuloja. Tämän lisäksi tee kuitenkin myös symboloi kehitystä. Tee liittyy kehitykseen sekä eurooppalaisten että kikujujen kautta ihmisten ajatuksissa. Eurooppalaiset, jotka muuttivat Keniaan, näyttäytyivät paikallisille kehittyneinä ja vauraina. Samoin kikujut ovat kehittyneet teen myötä. Tee saa siksi kehitykseen liittyvien mielikuvien ansiosta paljon positiivisia arvoja; viljelijät kuvasivat sitä monesti helpoksi ja paljon rahaa tuottavaksi kasviksi. Helppous on kuitenkin teen ominaisuus vain tietyillä, suurilla ja vanhoilla teentuotantoalueilla. Länsi-kenialaiset pienviljelijät, jotka viljelivät teetä muiden kasvien ohella, eivät pitäneet teetä helppona, vaan pikemminkin kitsaana ja vaikeana rahakasvina. Tämä teen helppouden ja vaikeuden ristiriita liittyy oleellisesti teen alueellisuuteen, teestä saatuaan varallisuuteen ja myös moraalisiin arvoihin, joita teehen liitetään. Antaessaan teelle erilaisia arvoja ihmiset tulivat samalla kuvanneeksi yhteiskuntaansa, yhteisöänsä ja niiden tavoittelemia arvoja. Teelle yleisesti annettuja merkityksiä olivat helppous, turvallisuus, kestävyys ja puhtaus. Teen halutaan olevan mahdollisimman laadukasta, mutta laadukasta teetä saa aikaan vain huolellisella hoidolla ja työskentelyllä. Tällaisia arvoja kenialaiset tavoittelevat laajemminkin, ja näitä ominaisuuksia toivotaan myös muilta kenialaisilta. Teehen tiivistyvät hyvän toiminnan arvot. Ajatukset siitä, mitä on hyvä ja toivotunlainen toiminta, ovat rakentuneet vuosien ja vuosikymmenien aikana, ja niihin vaikuttavat muun muassa Kenian historialliset suhteet länsimaihin.

Tässä työssä on vahva historiallinen painotus, kuten alun sitaattitkin antavat ymmärtää. Winston Churchill, joka toimi Ison-Britannian hallituksen alivaltiosihteerinä siirtomaa-asioissa vuosina 1905–1908, matkusti läpi Itä-Afrikan protektoraatin ja pohti matkastaan kirjoittamassaan kirjassaan, mitä afrikkalaiset mahtavat tehdä omalle maalleen. Iso-Britannia tuli kuitenkin ottamaan Keniasta vielä paljon tiukemman otteen, eikä afrikkalaisille jäänytkään enää niin paljon tilaa miettiä mihin suuntaan he olisivat halunneet lähteä. Suhde länsimaihin tuli osaltaan määrittelemään kenialaisten toiveita tulevasta. Toinen alun sitaatti viittaa myös historiaan. Ngugi wa Thiong’o on Kenian Limurussa syntynyt kikuju ja kirjailija, joka on taistellut Kenian sananvapauden puolesta ja

valtionhallinnon korruptoituneisuutta vastaan jo vuosikymmeniä. Ngugi opastaa meitä katsomaan menneisyyteen, jotta ymmärtäisimme, miten nykypäivää ja tulevaisuuden mahdollisuuksia on rakennettu ja rakennetaan. Tulevaisuuden mahdollisuuksia rakennetaan nykypäivässä myös menneen kautta. Lyhyesti sanottuna historialla on merkitystä eikä historia ole staattista vaan alati muuttuvaa.

Antropologi Sidney Mintz on myös argumentoinut historian tutkimisen tärkeydestä, ja hänen ajatuksensa rahakasvin tutkimisesta laajempien implikaatioiden ymmärtämiseksi on myös yksi tämän työn lähtökohdista. Historiaan ja jokapäiväisiin hyödykkeisiin keskittyvä tutkimus voi auttaa selvittämään, kuinka maailma on muuttunut, mitä siitä voi tulla jatkossa ja kuinka se toisaalta pysyy samanlaisena monin tavoin (Mintz 1986, xxvii). Mintzin pohtii, millä tavoin Euroopan ja sen ulkopuolinen maailman keskinäisriippuvuus syntyi ja mikä sitä pitää yllä ilmeisimpien sotilaallisten ja taloudellisten syiden takana. Tiettyjen tuotteiden ja niiden historioiden tutkiminen voi hänen mukaansa tuoda merkityksellisiä vastauksia tähän kysymykseen. (Mts., xvi.) Tee on yksi osa globaalin keskinäisriippuvuuden kokonaisuudessa, ja sen selvittäminen, miten teen yhteydet ovat muotoutuneet, on tärkeää teen merkitysten ymmärtämiseksi.

Työn kehyksenä on Kenia, joka on maailman suurimpia teen tuottajia ja viejiä ja jonka rannikkokaupungissa Mombasassa on yksi maailman suurimmista teepörsseistä. Tee on Kenian toiseksi suurin tulonlähde turismin jälkeen. Se on siis valtava teollisuudenala, johon lukuisat kenialaiset ottavat osaa. Tuotanto ja kauppa luovat kuitenkin myös sosiaalisia ja symbolisia suhteita. Suhteissa syntyy merkityksiä; tee on liittänyt Kenian globaaleihin verkostoihin ja maailmankauppaan samoin kuin kolonialismi ja sen jälkeinen kehitys(maa)diskurssi. Arvot ja merkitykset syntyvät suhteessa ja vertailussa kokonaisuuteen, ja väitän, että globaalissa maailmassa tuon kokonaisuuden voidaan nähdä koostuvan koko maailmasta. Muun muassa kaupankäynnin epätasaisuuden ja sekä teknologisen että maatalouden muutoksen eritahtisuudesta on syntynyt käsitys maailmasta, jossa toiset ovat kehittyneitä ja moderneja ja toiset eivät ole. Kenialainen voi verrata helposti itseään ja kansaansa ”kehittyneisiin” länsimaihin tuntien tyytymättömyyttä ja epäpätevyyttä. James Ferguson (1999) puhuu tästä käsityksestä modernisaation myytinä. Kehityksestä on tullut tie, jolla kaikki kehitys on samanlaista ”modernisoitumista”, ja kokonaisuus, johon voi verrata itseään ja mitata oman arvonsa. Kehityksestä on tullut hyvin vahva ja tavoiteltava arvo niille, jotka kokevat jääneensä siitä paitsi. Ajatuksena ja ideaalina kehitys on ollut Afrikassa ja Keniassa läsnä jo pitkään; yli sadan vuoden ajan kenialaisia ovat halunneet kehittää niin lähetystyöntekijät,

siirtomaahallinnon edustajat kuin kenialaiset itsekin. Niinpä tietynlainen kehityksen ajatus on iskostunut ihmisten mieliin pitkän ajan kuluessa.

Ira Bashkow on kuvannut samanlaista eurooppalaisuuden, ”valkoisuuden” ja moderniuuden yhdistymistä paikallisten mielissä Papua-Uudessa-Guineassa. Suhde lännen ja muiden välillä ei ole vain materialistinen, vaan myös symbolinen. Tällä Bashkow viittaa siihen, että materiaaliset kauppasuhteet luovat rinnalleen symbolisen suhteen, jossa länsimaisista voi tulla paikallisille moraalisia toisia ja joihin liittyvät symbolit saavat uusia merkityksiä. ”Meidän” ja ”muiden” yhteyden tutkiminen voi opettaa meille myös siitä, miten me olemme osallistuneet muiden omakuvan rakentamiseen kulttuurisen perinnön kautta (Bashkow 2006, 1). Länsimainen modernius, jonka Bashkowin tutkimat ihmiset liittävät ”valkoiseen mieheen”, eli länsimaalaisiin, on nykyään olennainen osa heidän moraalista maailmaansa (mts., 234). Keniassakin ulkoapäin tullut kehityksen ja modernin ideologia on sisäistetty, mikä näkyy teessä edelleen. Tämä kaupan ja ideologioiden luoma yhteys on yksi perustavimmista syistä tämän työn tekemiseen. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus pohtia, millaisia seurauksia Kenian epätasa-arvoinen suhde länsimaihin on aikaansaanut. Tätä epätasa-arvoista suhdetta on 1990-luvulta lähtien pyrkinyt tasoittamaan Reilu kauppa (*Fairtrade International*) ja monet muut sertifikaatit, ja myös kenialaista teetä tuotetaan Reilun kaupan sertifioituna. Koska erilaiset sertifikaatit lupaavat kehitystä alkutuottajille ja ne tulivat kenttätöissä vastaan, sertifikaatteihin tehdään katsaus kehityksen yhteydessä.

Lopuksi vielä mainintoja sukupuolesta ja käsitteistä. Sukupuolinäkökulma on monissa teetä koskevissa tutkimuksissa oleellinen, mutta tämän työn kysymyksenasettelussa se ei muotoutunut keskeiseksi tekijäksi. Sukupuoleen kiinnittyviä kysymyksiä ei noussut kentältä, tosin tietoinen naispuolisten haastateltavien etsiminen olisi voinut muuttaa tätä seikkaa. On todettava, että lähes kaikki haastatellut ihmiset olivat miehiä. Yksikään teeviljelmien työnjohtaja ei ollut nainen, ja luultavasti naispuolisia työnjohtajia ei ole montaa. Poimijoissa näkyi sekä miehiä että naisia, eikä teenpoimintaa pidetty erityisesti naisten alana, kuten esimerkiksi Chatterjeen (2001) tutkimuksissa Intiassa. Pienviljelijä-teenkasvattajista pieni osa on kuulemma naisia, mutta yleensä Keniassa miehet omistavat maan, mikä tietenkin näkyy myös teemaiden omistuksessa – peltoja emännöivät naisetkin ovat monesti leskiä, jotka ylläpitävät perheen peltoa. Varmasti teen kasvatukseen ja omistamiseen pätevät ne samat lainalaisuudet, mitkä naisten omistamiseen ja työntekoon Keniassa ja Afrikassa yleensäkin; naiset pääsevät harvoin omistamaan maata mutta tekevät valtavan osan kotitalouksien ja peltojen töistä. Tämän tutkimuksen

tavoitteena on pohtia suurempaa kuvaa ihmisten ajattelun kietoutumisesta teen ja kehityksen ympärille, eikä tässä ymmärrykseni mukaan ole suurta eroa sukupuolten välillä.

Keniaassa on swahilinkielinen sana ”mzungu”, jolla viitataan eurooppalaiseen ja vaaleaihoiseen ihmiseen ja jota lukuisat informanttini käyttivät. ”Mzungu” voi nykyään tarkoittaa vaikka aasialaista järjestövapaaehtoista, joten sen voi nähdä tarkoittavan laajasti myös ulkomaalaistaustaista ihmistä. Joskus se kääntyy kenialaisten omassa kielenkäytössä termiin ”white” eli valkoihoinen. Olen kääntänyt sanan eurooppalaiseksi, vaikka se ei välttämättä täysin kuvaakaan käsitteen moninaisuutta. Historian osalta eurooppalainen on kuitenkin paras käännös. ”Mzungun” käsitteeseen sisältyy myös rikkauden ja kehityksen ajatuksia, eli se on melko vastaava Bashkowiin valkoisen miehen, ”whiteman”, kanssa. Tässä tutkimuksessa puhutaan myös heimoista. Neal Sobania kuitenkin kirjoittaa Keniaa käsittelevän kirjansa esipuheessa, että hän ei käytä sanaa heimo, koska siinä on primitiivisyyden tuntu ja siten negatiivinen konnotaatio. Samasta syystä hän ei käytä sanoja primitiivinen tai sivistynyt (*civilized*), koska ne ovat 1800- ja 1900-lukujen sanoja, jotka silloinen hallinto ja lähetystyöntekijät ovat luoneet. (Sobania 2003, xiv.) Ymmärrän hänen kantansa ja olen ehdottoman samaa mieltä näiden sanojen ikävistä merkityksistä. Kenialaiset kuitenkin käyttävät niitä itse; heimo, ”tribe”, on sana, jota käytetään laajasti Keniaassa, ja sanan käyttö on oleellista tutkimuksessani. Olen myös kuullut kenialaisten käyttävän sanaa primitiivinen omaan kansaansa viitatessaan. Pyrin tässä työssä käymään läpi sitä, kuinka maan etnisyys on muotoutunut ja näyttämään sitä kautta, että heimo on suhteellisen uusi sosiaalinen rakenne, eikä jotain alkukantaista historian hämäristä nousevaa, ja tuon siten tätä kautta heimoajattelun kriittisesti tarkasteltavaksi. Käytän siis sanaa heimo ja välillä myös sanaa ryhmä, mutta mielestäni se ei tuo suurta muutosta asiaan. Oleellista on se, että sanat tulevat kenialaisilta itseltään.

Työn rakenne kulkee seuraavasti. Aluksi käydään läpi aiempaa antropologista tutkimusta rahakasveista ja sitten tutkimuksen teoreettista taustaa, eli hahmotellaan tälle tutkimukselle teoreettista kehikkoa. Toisessa luvussa puhutaan kenttätöystä: miten se tehtiin, mitä kentältä löytyi ja mitkä olivat ne jo mainitut erilaiset teealueet. Sen jälkeen, luvussa kolme, käydään läpi teen ja Kenian faktoja niin erilaisten tutkimusten kuin kenttätöystä saadun tiedon kautta. Luku on tietopaketti, joka pohjustaa seuraavaa kolmea lukua. Historialuku, eli luku neljä, on voimakkaasti painottunut kirjallisiin lähteisiin Kenian historiasta, mutta senkin liikkeellepaneva voima on kenttätöön keskuste-

luissa historiasta. Historian läpikäynti aloitetaan siirtomaa-ajasta, ja siinä painotetaan erityisesti maanomistuksen rakentumista vuosien saatossa. Arvosta ja merkityksestä kertova luku viisi on se, joka pohjautuu kaikista selkeimmin kenttätöhaastatteluihin ja keskusteluihin teen hyvistä ja huonoista puolista. Kehityksen tematiikasta ammentava luku kuusi perustuu virallisempien haastattelujen ohella vahvasti myös yleisempiin keskusteluihin ja käsityksiin, joita minulle syntyi kentällä ollessani. Kehityksen luvussa tehdään myös katsaus Reiluun kauppaan, joka on kenialaisen teen osalta tuotannon ja kehityksen uusi aalto. Lopussa keskustelua pyritään vetämään yhteen seitsemännessä eli viimeisessä luvussa.

1.1 Aiempi antropologinen tutkimus

Tämän työn pohjana on Sidney Mintzin (1986) tutkimuksista lähtöisin oleva ajatus siitä, kuinka tuotanto liittyy kaukaisetkin paikat yhteen yli ajan ja paikan. Hän tutki sokerin maailmanhistoriaa liittäen orjat karibialaisilla sokeripelloilla brittiläisen imperiumin kasvuun. Mintz painottaa historian ja myös arkipäiväisinä pidettyjen asioiden, siis esimerkiksi jokapäiväisten ruoka-aineiden, antropologisen tutkimuksen tärkeyttä niiden syvempien merkitysten löytämiseksi. Antropologi Marshall Sahlins tuo esille, että teellä on samoin kuin sokerilla ollut merkittävää historiallista voimaa. Brittien halu juoda teetä on vaikuttanut heidän maailmanpoliittiseen toimintaansa. Sahlins liittää brittien teenhimon hopean kysynnän nousuun, koska britit ostivat hopealla teensä Kiinasta. Hopean kysynnän kasvu vaikutti puolestaan hopeakaivosten lisääntymiseen, mikä taas vaikutti afrikkalaisen orjakaupan kasvuun. Kiinan ja Britannian väliset oopiumisodat 1800-luvulla juontavat juurensa brittien haluun saada teetä halvemmalla ja kääntää tappiollinen ulkomaankauppa voitollisemmaksi. (Sahlins 2000, 420.) Teestä tuli lääke, nautintoaine ja kaikkien ongelmien lievittäjä, samoin kuin monista muista kaukaisista maista tuoduista nautintoaineista: kaakaosta, kahvista ja sokerista. (Mts., 453–455.)

Tässä työssä keskitytään teen kulutuksen sijasta sen tuotantoon. Rahakasvien tuotannon tutkimuksissa rahakasvit on monesti liitetty sosiaalisen muutokseen. Paljon on tutkittu rahakasvien tuottaman varallisuuden ja työn jakautumista kotitalouksissa ja sukupuolen mukaan. Lyhyt katsaus teehen ja sille läheisiin kahvin ja kaakaon tutkimuksiin kertoo, että tutkimusalueina on monesti Afrikan eri osien lisäksi Latinalainen Amerikka tai Intia. Kahvitutkimukset keskittyvät monesti Latinalaiseen Amerikkaan, kaakaon tutkimukset Länsi-Afrikkaan ja moni teetutkimus tulee Intiasta. Muutamat tutkijat ovat tehneet etnografista tutkimusta rahakasveista myös Keniasta.

Jane Guyer (1980) on tutkinut kaakaon viljelyä ja siitä aiheutuvan työn jakautumista sukupuolen mukaan Nigeriassa ja Kamerunissa ennen ja jälkeen kaakaon kasvattamista. Guyerin mukaan samanlaisen hyödykkeen tuottaminen kansainvälisille markkinoille tuottaa jonkin verran samanlaisia piirteitä vertailtuihin talouksiin, mutta eroja syntyy kotitalouksien välisessä työnjaossa. Andrew Strathern (1982) liittää rahakasvien kasvattamisen sosiaaliseen muutokseen Mount Hagenilla Papua-Uudessa-Guineassa. Samoin kuin Guyer, Strathern tutkii kahvin aiheuttamia muutoksia perhepiirissä, missä raha pysyi yleensä miesten käytössä ja aiheutti siksi eripuraa. Piya Chatterjeen (2001) tutkimukset Intian Darjeelingin teepelloilla keskittyvät erityisesti naisten asemaan ja postkoloniaalisen politiikan tematiikkaan; tee oli brittiläisen kolonialismin keskeisimpiä symboleita Intiassa. Viimeaikaisimmat tutkimukset tuntuvat kuitenkin kiinnittyvän paljon erilaisiin sertifioituihin tuotteisiin; enää ei tutkita sitä sosiaalista muutosta, jonka rahakasvin viljelyn aloittaminen sai aikaan. Reilun kaupan kahvi, tee ja kaakao nousevat esiin tämän vuosituhannen tutkimuksia selatessa. Ylipäätään kahvi tuntuu olevan hie-
man enemmän tutkittua kuin tee.

Deborah Sick (1999) on tutkinut kahvin pienviljelijöitä, pienviljelijöiden kotitalouksia ja heidän suhdettaan ja mahdollisuuksiaan suhteessa kansainväliseen kahvikaupan järjestelmään 1990-luvun Costa Ricassa. Pienviljelijöillä on erilaisia strategioita, joilla he vastaavat kansainvälisen kaupan tarjoamiin haasteisiin, laskeviin hintoihin ja tuotantokustannusten nousuun. Samalla he ovat pienviljelijöinä kuitenkin hyvin haavoittuvaisia kaupan liikkeille, etenkin, jos he viljelevät vain kahvia. Tutkimuksellisen suunnan muutos näkyy myös Sickin kirjan kehityksessä; toisen painoksen (Sick 2007) nimi oli *Farmers of the Golden Bean: Costa Rican Households, Global Coffee, and Fair Trade*, eli kirjan nimeen oli lisätty ensimmäisen painoksen jälkeen Reilu kauppa otsikon jatkoksi. Sarah Lyon (2007) on myös tutkinut kahvia ja Reilun kaupan vaihtoehtoisen kehityksen mahdollisuuksia kenttätyössään Guatemalassa ja Yhdysvalloissa, ja päätenyt siihen, että Reilu kauppa antaa mahdollisuuden parempiin hintoihin, tasaisempaan pääsyyn markkinoille, organisaation rakentamiseen, parempaan tietoon markkinoista ja luottoon. Samalla järjestelmä kuitenkin uhkaa velkaannuttaa ihmisiä, antaa riittämättömiä kompensatioita, lisää eriarvoisuuden kasvamisen mahdollisuuksia eikä ole välttämättä niin osuuskunnallinen ja demokraattinen kuin tavoite olisi. Paige West (2012) on kirjoittanut kahvista, sen paikallisista kasvattajista Papua-Uuden-Guinean ylämailla ja sen ketjusta länsimaisille kuluttajille. Paikallisista suuri osa on tekemisissä kahvin kanssa, ja siten kahvi yhdistää paikalliset globaaliin

maailmaan. Paikallisen erikoiskahvin markkinointi pitää kuitenkin globaalisti yllä mielikuvaa köyhistä ja primitiivisistä asukkaista takapajuisilla ylämailla. (West 2012, 6-7.)

Reilun kaupan, eettisen kuluttamisen ja yritysten sosiaalisen vastuun teemoja käsittelevässä *Hidden Hands in the Market* -teoksessa on useampikin tätä tutkimusta sivuava etnografinen artikkeli. Amanda Berlan (2008) on tutkinut Reilun kaupan kaakaota Ghannassa ja vertaillut paikallisten näkemyksiä globaaleihin oletuksiin tuotannosta ja kulutuksesta. Hänen mukaansa globaalit Reilun kaupan kampanjat esittävät paikalliset passiivisina ja avuttomina avuntarvitsijoina, minkä Berlanin pitkäaikainen kenttätö kuitenkin osoittaa vääräksi oletukseksi. Peter Luetchford (2008) kritisoi samassa teoksessa Reilun kaupan mallia ja oletusta pienviljelijäperheestä, jota Reilu kauppa tukisi taistelussa köyhyyttä vastaan. Todellisuudessa Luetchfordin tutkima costaricalainen kahviteollisuus toimii maattomien, maanomistajien, siirtotyöläisten ja naisten erilaisten roolien muodostamassa verkossa. Teoksesta löytyy myös Catherine Dolanin artikkeli Reilusta kaupasta ja kenialaisista kukista.

Catherine Dolan (2008 ja 2010) on kirjoittanut Keniasta ja teestä keskittyen erityisesti Reiluun kauppaan. Dolan (2007) on kirjoittanut myös kenialaisista Reilun kaupan kukista, jotka ovat nykyään merkittävä rahakasvi Keniassa. Reilun kaupan teetä Intiassa on analysoinut Sarah Besky (2008 ja 2010). Hän on pohtinut, voivatko teeplantaasit olla tarpeeksi eettisiä ollakseen Reilun kaupan sertifioituja ja miten kolonialismin perintö näkyy teentuotannon käytännöissä ja ajattelussa. Näitä Dolanin ja Beskyn tutkimuksia käytetään tässä työssä laajemminkin. Oma työni asettuu puoliväliin vanhan ja uuden tutkimuksen väliin. Työ käsittelee kehitystä ja sivuaa Reilua kauppaa, joten Dolanin ja Beskyn teemat ovat läheisiä tälle tutkimukselle. Toisaalta tuotannon sosiaalisuus ja historian tärkeys ovat oleellisia tekijöitä myös ilman sertifikaatteja, ja tässä työssä pureudutaan myös aikaan, jolloin afrikkalaiset aloittivat teenviljelyn.

1.2 Teoreettiset lähtökohdat teen arvon tutkimukselle

Antropologi James Ferguson kirjoittaa pitävänsä Afrikkaa on kategoriana, jonka kautta maailmaa rakennetaan. Kategoriana, joka on toisaalta historiallisesti ja sosiaalisesti rakennettu, mutta toisaalta hyvin todellinen siinä mielessä, että ihmisten on elettävä sen puitteissa ja että sitä ei ole vapaaehtoisesti valittu. (Ferguson 2006, 5.) Kenialaiset ovat osa tätä Afrikan kuvaa, joka kantaa mukanaan vahvoja konnotaatioita. Kehityksen voi samalla lailla nähdä pakotettuna kategoriana, jonka ihmiset ovat sisäistäneet ajan kulu-

essa. Afrikka ja kehitys kulkevat käsi kädessä; molemmat ovat kategorioita, jotka järjestävät ihmisten ajattelua tietynlaiseksi. Afrikka on ollut ja on ihmisten mielissä kurjuuden manner, jota hallitsevat köyhyys, sodat, AIDS ja epäonnistuneet valtiot (Ferguson 2006, 8). Afrikkaa pidetään huonona kopiona, varjona länsimaaisesta mallista, moderniuudesta ja kehityksestä. Toisaalta taas Afrikan ei haluta kopioivat länsimaista mallia, vaan luovan omansa, joka olisi ”afrikkalainen”. Fergusonin mukaan sekä kopiot että varjot käsitteinä liittyvät ”lännen” ja ”Afrikan” väliseen yhteyteen. (Ferguson 2006, 16–17.)

”Globaali kehittynyt standardi” eli kehittyneisyys vetää ihmisiä puoleensa. Kehityksen kaipaamisen ei kuitenkaan tarvitse merkitä mielen kolonisaatiota tai kulttuuri-imperialismin voittoa, vaan se merkitsee myös toivetta päästä yli kategorisesta alistamisesta. (Mts., 20.) eli kehitykseen leimasta. Vaikka kehitys voi tuntua vanhentuneelta käsitteeltä ja mallilta länsimaissa, ja monet teoreetikot puhuvat jo kehityksen jälkeisestä (*post-development*) aikakaudesta, on kuitenkin selvää, että esimerkiksi Kiinassa ja Etelä-Koreassa ihmiset eivät näe asiaa näin. Siellä kehitystä on todistettavasti tapahtunut. (Ferguson 2006, 182.) Ferguson tuo näin esille kehityksen moniulotteisuuden ja laaja-alaisuuden Afrikassa. Toive kehityksestä on toive päästä eroon alistavista mielikuvista mutta myös toive kehittyä materialistisesti eli rikastua ja päästä pois köyhyydestä. Tällaista kehityksen kaksinaista toivetta tässäkin työssä pidetään paljon esillä.

Kenian ja Afrikan kuva on muotoutunut tietynlaiseksi historian kuluessa. Historia vaikuttaa oleellisesti myös teen tarinaan ja sen merkityksiin nykypäivässä. Sidney Mintzin mukaan historiaan ja jokapäiväisiin hyödykkeisiin keskittyvä tutkimus voi auttaa meitä selvittämään, miten nykyisyydestä on tullut sellaista kuin se on. Asiat ja yhteiskunnat eivät ole eristyksissä toisistaan. (Mintz 1986, xxvii.) Mintzin tutkimukset sokerin historiasta ovat osoittaneet, että sokeri on vaikuttanut mullistavasti moniin yhteiskuntiin, mutta yhtä lailla monet yhteiskunnalliset muutokset ovat heijastuneet sokeriin. Mintzin mukaan antropologia, joka unohtaa historian, on suuressa vaarassa menettää selittävän voimansa. Sosiaaliset ilmiöt ovat luonteeltaan historiallisia, eikä niiden suhteita tule siksi analysoida liian abstrakteiksi, erottaa niiden menneestä ja tulevast. Ihmiset luovat sosiaalisia rakenteita ja antavat niille merkityksiä, mutta näillä rakenteilla ja merkityksillä on historialliset juurensa, jotka muokkaavat, rajoittavat ja auttavat myös selittämään niitä. (Mts., xxx.) Merkitykset ovat seurausta aktiivisuudesta; ne syntyvät erilaisista prosesseista ja muutoksista historiassa. (Mintz 1986, 14.) Teen merkitystä yhteiskunnalle ja yhteiskunnan merkitystä teelle voidaan tutkia samalla ta-

voin kuin sokerinkin. Historian luomat rajoitukset ja merkitykset on tärkeää löytää teen tuotannosta, jotta ymmärtäisi sen kokonaisuuden. Teehen kiinnittyneet merkitykset auttavat puolestaan ymmärtämään Keniaa ja teen laajempia implikaatioita hieman paremmin.

Historia on siten oleellinen osa teen tulkintaa Keniassa. Marshall Sahlinsin mukaan menneisyydellä on tärkeä rooli merkityksen kannalta, koska mennyt ei ole mennyttä, vaan edelleen läsnä. Sosiaalinen kilpailu perustuu aina jaetuille käsityksille resursseista ja keinoista – ja arvoista, jotka eivät koskaan ole ainoat mahdolliset. Kilpailu ei synny maksimoimisen järkeilystä vaan se kehittyy kulttuuristen suhteiden järjestelmän – muun muassa auktoriteetin, alistumisen, hierarkian ja legitimaation – mukaisesti. (Sahlins 1976, 19.) Tuotanto on siten muutakin kuin materiaalista tehokkuutta ja käytännöllistä logiikkaa – se on kulttuurisia aikomuksia ja tarkoituksia. Fyysinen ja materiaallinen prosessi organisoidaan sosiaalisen prosessin kautta merkitykselliseksi. (Sahlins 1976, 169.) Teekin saa arvoja, jotka ihmiset ovat sille valinneet; ne eivät ole ainoat mahdolliset arvot, joita teelle olisi mahdollista antaa. Teen saamat merkitykset myös paljastavat, että tee ei aina täytä sille asetettuja toiveita ja aikomuksia. Tee on valikoitunut viljelykasviksi kulttuurisen ja historiallisen jatkumon kautta. Joku muu kasvi voisi olla parempi monilla alueilla, mutta teetä viljellään, koska niin on tehty ennenkin ja koska teehen kohdistuu siten traditioita ja positiivisia odotuksia. Historian läsnäolon näkee selvästi myös maanomistuksen kysymyksissä, joihin pureudutaan historian yhteydessä. Maanomistuksen ja poliittisen historian kautta nähdään, että kaikilla ei ole ollut pääsyä samoihin resursseihin. Maanomistuksen muotoutumiseen kiinnitetään tässä työssä paljon huomiota, koska maanomistus on myös teenomistusta ja kehitystä.

Teentuotanto on epätasaisesti jakautunutta, ja historiallinen tarkastelu pyrkii osoittamaan, miksi näin on. Työn taustalla on siis oletus, että tuotanto on sosiaalista ja historiallisesti muovautunutta. Yhteiskuntaa luodaan erilaisilla tuottavilla toimilla koko ajan uudelleen, ja yhteiskunnan hyväksikäytön ja eriarvoisuuden perusteellisimmatkin muodot ovat sisällä niissä sosiaalisissa suhteissa, joiden kautta ihmiset toimivat (Graeber 2001, 24). Ihmiset luovat itse oman historiansa, mutta he eivät tee sitä täysin vapaasti ja itse valitsemisissaan olosuhteissa, vaan olosuhteissa, jotka menneisyys on heille antanut (Marx 1919, 9). Graeberin mielestä yhteiskunta perustuu luoville teoille, mutta luovia tekoja ei voi koskaan erottaa niiden konkreettisesta, materiaalisesta välineestä. Siten inhimillinen toiminta ja ajattelu tarvitsevat aina jonkinlaisen materiaallisen välineen, eikä niitä voi ymmärtää ilman katsomista välineisiin ja niiden ominaisuuksiin.

(Graeber 2001, 54; 83.) Tietynlaisten historiallisten tekojen, toimien ja tapahtumien kautta Keniaan ja teentuantoon on syntynyt rakenteita, jotka vaikuttavat ihmisten toimintaan ja käsityksiin.

Tärkeänä punaisena lankana tässä työssä on historian lisäksi merkityksen tarkastelu. Marshall Sahlinsin mukaan merkitys on antropologisen kohteen erityinen ominaisuus. Kulttuurit ovat ihmisten ja asioiden merkityksellisiä ja systemaattisia järjestyksiä. (Sahlins 1976, x.) Kuten jo aiemmin työssä on tullut todetuksi, merkitykset rakentuvat historian kuluessa ja sosiaalisten tekojen ja tapahtumien kautta. David Graeberin mukaan ymmärtääkseen mille tahansa objektille ominaista arvoa täytyy ymmärtää tämän objektin luomisen, käyttöönoton ja käytön merkitys, ja kaiken sen merkitys, mikä muodostaa objektin historian. Tämä pätee niin tosiasialliseen historiaan kuin historiaan, jonka ihmiset, jotka pitävät asiaa arvokkaana, liittävät siihen. (Graeber 2001, 114.) Yhteiskunta on kokonaisvaltainen prosessi, jonka kautta kaikkea aktiivisuutta koordinoidaan. Arvo puolestaan on se tapa, jolla ihmiset näkevät oman aktiivisuutensa merkityksellisenä osana kokonaisuutta. (Mts., 76.) Jotta ymmärtää arvoja, täytyy olla käsitys kokonaisuudesta. Tämä ei tarkoita sitä, että tutkittava yhteisö tai yhteiskunta muodostaisi täydellisen totaalisuuden; kokonaisuus on enemmänkin analyyttinen käsite. Kokonaisuuden ymmärtämisen tarve perustuu sille, että merkitys syntyy vertailusta. Osilla on merkitystä suhteessa toisiinsa, mikä tarkoittaa jonkinlaisen kokonaisuuden olemassaoloa. Sama pätee arvoon, arvo syntyy vertailusta, jolla on väistämättä ainakin kuviteltu yleisö. (Graeber 2001, 86–87.) Teen arvot perustuvat sille kokonaiskuvalle, joka teen kanssa toimivilla ihmisillä on heitä ympäröivästä maailmasta. Siihen he peilaavat teentuanton heille antamia asioita tai asioita, joita tee ei antanutkaan odotuksista huolimatta.

Nancy Munnin on tässä työssä arvon käsitteellistämisen avainteoretikko. Hänen kirjansa *The Fame of Gawa* keskittyy tietyn tyyppisiin transformatiivisiin tekoihin, joilla yhteisö pyrkii luomaan yhteisön elinkelpoisuudelle välttämättömänä pitämänsä arvoa. Yhteisössä on positiivista arvon luomista ja sen antiteesejä, negatiivisen muutoksen potentiaaleja, ja nämä kaksi ovat keskenään jatkuvasti jännitteisessä, dialektisessa prosessissa. Vahvimmillaan negatiiviset potentiaalit voivat estää positiivisen muutoksen muodostumista, joten yhteisö pyrkii kontrolloimaan niitä. Arvon luominen on monimutkainen symbolinen prosessi. Se on sekä symbolisen järjestelmän sosio-kulttuurisiin käytäntöihin perustuvien merkitysten dialektinen muodostuminen että jatkuva dialektiikka mahdollisuuksien ja vastamahdollisuuksien – positiivisen ja negatiivi-

sen – välillä, jonka kautta yhteisön jäsenet sitoutuvat pyrkimykseen rakentaa ja kontrolloida itseään ja ympäröivää sosiaalista maailmaansa. (Munn 1986, 3.) Teen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että teenkin arvoja tarkastellaan negatiivisina ja positiivisina. Negatiiviset potentiaalit ovat löydettävissä positiivisten kuvausten vastapuolina ja ne ovat potentiaaleja, jotka Keniassa liitetään kehittymättömyyteen. Teen positiivisina arvoina pidetään muun muassa turvallisuutta, helppoutta, kestävyyttä, laadukkuutta ja kehitystä, jota sitä kautta saadaan. Negatiivisina potentiaaleina, joita kenialaiset monesti pitävät laajemminkin koko yhteiskunnan uhkina, nähdään siten turvattomuus, vaikeus, katoavaisuus, laaduttomuus ja kehityksen puute. Tee on siis osa symbolista kokonaisuutta, ja sen sisällä käydään kamppailua positiivisten ja negatiivisten arvojen välillä.

Kenialaiset toivoivat, että tee toisi Kenialle myös positiivista mainetta. Kuten on edellä todettu, Kenia on osa Afrikasta vallalla olevaa kuvaa, joka ei ole ollut erityisen positiivinen kuva. Kenialaisen teen laadukkuuden haluttiin siksi nostavan Kenian profiilia maan ulkopuolella. Nancy Munnin mukaan yhteisö vakuuttaa omaa sisäistä elinkelpoisuuttaan juuri ulkopuolisten toisten antamien positiivisten arvioiden kautta. Mainetta saadakseen Munnin tutkimien gawalaisten täytyy kuitenkin siirtää saarien väliseen, ulkopuoliseen maailmaan jotain Gawan sisäistä. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea satoa ja kanootteja, jotka ovat Gawan maan ja puiden tuotantoa. Teoilla on kulttuurisia merkityksiä, joita rakennetaan erilaisissa prosesseissa ja verkostoissa. (Mts., 6.) Samalla lailla kenialaiset pyrkivät saamaan positiivista mainetta kansainvälisessä kaupassa laadukkaan teen kautta. Munnin mukaan merkityksiä, kuten myös symbolisuutta löytyy kaikkialta, ei vain myyteistä tai rituaaleista. Käytännöt, joilla ihmiset rakentavat sosiaalista maailmaansa ja itseään, ovat symbolisesti rakentuneita ja itsessään symbolisia prosesseja. Symboliset funktiot ovat sosiaalisia, mutta myös sosiaalinen todellisuus on pohjimmiltaan symbolinen. (Mts., 7.) Tämä symbolisuus yhdistyy aiemmin mainittuihin tuotannon sosiaalisuuteen ja siihen, miten historiassa kuluessa annetut merkitykset kokoa ajan myös rakentavat kuvaa historiasta ja tulevaisuudesta. Arvoja ja symboliikkaa on löydettävissä arkisista asioista ja niihin liitetystä mielikuvista.

Arvon pohdinnat kuljettavat meidät kehityksen käsitteen äärelle. Kenialaisten antamat merkitykset teelle toivat ilmi, että positiiviset näkemykset teestä liittyivät vahvasti kehitykseen ja toiveisiin kehityksestä. Kehitystä tietynlaisena ideaalina on tutkinut antropologi James Ferguson (1999, 12–14). Hän on puhunut ”modernisaation myytistä”, joka on saanut ihmiset niin ”kehittyneissä” kuin ”kehittyvissä” maissa uskomään modernisaatioon ja kehitykseen, joka noudattaa tietynlaista kehityskulkua kaikkialla.

Fergusonin tutkimat ihmiset Sambiassa pitivät itseään kakkosluokkana verrattuna ensimmäisen luokan rikkaisiin eurooppalaisiin. Nämä ihmiset olivat nähneet ja kokeneet rikkauden ja länsimaalaisten läsnäolon kupariteollisuuden kautta, joka nyt oli kukoistuksensa jälkeen romahtanut. Sambian kriisi, eli kupariteollisuuden ja modernisaation myytin romahdus, ei ollut vain taloudellinen, vaan se oli myös merkityksen kriisi ja maailmankuvan pirstova elämäkokemus; merkitys ja arvokkuus muuttuivat kriisissä. Fergusonin mukaan modernisaation myyttiä ja tarinaa kehityksestä on kerrottu niin pitkään lineaarisen edistymisen jatkumona, että ihmiset näkivät kehityksen hiipumisen paluuna historiaan ja loputtomana pudotuksena. Hänen mukaansa myytti tarkoittaa sekä kosmologista toimintasuunnitelmaa, joka määrittelee elämän perustavanlaatuiset kategoriat ja sen, miten kokemukset tulkitaan, että vääräköö versiota tarinasta, johon ihmiset kuitenkin uskovat. (Ferguson 1999, 12-14.) Modernisaation myytti yhdistyy kulttuuriseen dualismiin, johon Afrikan tutkimus oli 1950–60-luvuilla sidottua. Siinä primitiivinen ja sivistynyt, traditionaali ja moderni nähtiin vaihtoehtoina, joiden välillä oli siirtymä ensimmäisestä toiseen. Dualistisen paradigman perustana oli ajatus siitä, että Afrikassa törmäävät kaksi erilaista sosioekonomista järjestelmää; vanha maaseutu heimoineen törmää moderniin teollistuneeseen kaupunkiin. (Mts., 86.) Tutkimus onnistui kuitenkin pääsemään dualismista irti seuraavina vuosikymmeninä. Dualismi on kuitenkin edelleen löydettävissä ”etnografisena faktana” muun muassa Fergusonin tutkimien ihmisten parista Sambiasta. (Mts., 89; 91.)

Modernisaation ideaali on nähtävissä myös teen kautta. Se näkyi erityisen selvästi niiden ihmisten kautta, jotka eivät olleet yrityksistä huolimatta päässeet osallisiksi teen antamasta kehityksestä. Se, että ympärillä oli nähty kehitystä ja hyvinvointia, lisäsi kenialaisten oman kehittymättömyyden tunnetta. Merkitykset syntyvät vertailusta, kuten edellä todettiin. Sambiassa vertailukohtana on kuparin tuoma hyvinvointi, Keniassa teen. Modernisaation myyttiin kytkeytyy myös Ira Bashkowin analyysi ”valkoisen miehen” käsitteestä. Hänen mukaansa länsimainen, eurooppalainen ja amerikkalainen ovat kategorioita, joilla on symbolinen roolinsa ja jotka käyttävät voimakasta valtaa meistä kaukana asuvien elämiin. Yksi tällainen kategoria on ”*whiteman*”, valkoinen mies, joka on silmiinpistävän tärkeä ihmisille ympäri maailman. Bashkowin mukaan ”*whiteman*” kulttuurisena läsnäolona tarkasteltuna on globaali ilmiö, ja niin Ghanassa, Kiinassa kuin Meksikossa valkoinen mies on arkkiyoppi varustettuna tietyillä ominaisuuksilla (länsimainen modernius, rikkaus ja rodullinen etuoikeus), ilmentäen itsessään

imperialismin perintöä, kehityksen ideaalia ja globalisaation voimaa. (Bashkow 2006, 2.) Länsimaisuutta pidettiin Keniassakin monesti ylivoimaisena kategoriana; eurooppalaisten rahat ja hyvinvointi näyttäytyivät loppumattomina. Tee, joka yhdistyi länsimaiseen kehitykseen eurooppalaisten siirtolaishistorian kautta, nähtiin porttina tuohon kehitykseen.

Keskustelu ”meidän” ja ”muiden” yhteydestä sivuaa myös keskustelua globalisaatiosta. Sarah Besky (2010, 101) kuvailee teetä hyödykkeeksi, joka on alusta alkaen ollut globaali. Globaali kapitalismi syntyy antropologi Anna Tsingin hyödykeketjuissa olevasta kitkasta, kun erilaiset kulttuuriset taloudet yhdistyvät toisiinsa ketjun kautta. Jokainen ketjun osa on oman kulttuurisen tuotantonsa areena. (Tsing 2005, 51.) Kitka on se reaktio, joka kuvaa hyvin kahden kulttuurin tai erilaisuuden kohtaamista globaalissa yhteydessä. Kitka tarkoittaa kohtaamisessa sitä, että toinen osapuoli ei vain ota vastaan, A ei vain vaikuta vallallaan B:hen, tai A ei ole vain vastarinnassa B:tä vastaan. Jotain kuitenkin tapahtuu, kitkan tavoin asiat vaikuttavat toisiinsa ja saavat ne liikkumaan. Kitka ja monenlaiset eriarvoiset kohtaamiset aiheuttavat uudenlaisia ja yllättäviä vallan ja kulttuurin muotoja. Globaali liike ei ole esteetöntä, vaan silläkin on oma kitkansa. (Mts., 5.) Tsingin mukaan tiet kuvaavat hyvin kitkaa; tiet rakentavat reittejä, joita pääsemme kulkemaan, mutta rajoittavat samalla sitä, mihin voimme mennä. ”Kitka taivuttaa historiallisia kehityskaaria, mahdollistaen, ulossulkien ja tarkentaen.” (Mts., 6.) Tässä työssä tutkitaan kitkaa, joka on syntynyt kenialaisten ja eurooppalaisten kohtaamisesta. Tähän kitkaan tutustutaan teen tarjoaman kurkistusaukon kautta. Tee on luonut yhteyden, jota kautta kenialaiset katsovat ja käsitteellistävät maailmaa.

2 Teepelloilla

Olen koko opiskelijaurani ajan tiennyt haluavani tutkia Afrikkaa, ja vieraillessani kenttätöitä edeltävänä vuonna Keniassa parin kuukauden ajan tiesin, että siitä tulisi kenttätökohteeni. Maa oli paitsi kiinnostava myös helppo kielellisesti – kenialaiset puhuvat suhteellisen hyvin englantia, huomattavan paljon paremmin kuin minä swahilia – ja edellisvuonna saamani yhteydet rohkaisivat minua lähtemään. Vierailuni jälkeen halusin ymmärtää laajemmin Kenian taloutta ja sen globaaleja yhteyksiä. Koska tee on Kenian suurimpia vientituotteita, se oli jo siksi mielenkiintoinen. Kenia on myös hyvin maatalousvaltainen maa, joten jonkin viljelykasvin tutkiminen talouden avaamiseksi oli mielestäni kiinnostavaa. Teessä minua kiehtoi erityisesti hyödykeketjun tutkimisen ajatus: yhteys ”meidän” ja kenialaisten välillä. Alkuperäinen ajatukseni olikin selvittää,

miten ketju toimii ja miten tee kulkeutuu Keniassa. Ajattelin myös, että olisin voinut tutkia hyödykkeen matkaa myös Kenian ulkopuolella. Selvittäessäni ketjun toimintaa Keniassa ymmärsin kuitenkin, että teetä myydään hyvin harvoin alkuperään kiinnittyen kuten esimerkiksi kahvia; teenostajat voivat sekoittaa vaikka eri puolilta maailmaa tulleet teet keskenään. Kehitystä työni teemaksi en ollut erityisemmin ajatellut, vaan se nousi kentältä pikkuhiljaa. Tutkimukseni pohjautuu siten ennen kaikkea Keniassa tekemääni neljän kuukauden kenttätööhön vuoden 2012 syksyllä, elokuusta joulukuulle. Tein haastatteluja erilaisten teen kanssa tekemisissä olleiden ihmisten kanssa, minkä lisäksi mielenkiintoista tietoa ja ymmärrystä tuottivat monet keskustelut teestä ja Keniasta ylipäätään. Haastatteluja on 18. Koska kenialaisen teen alueellisuus on tämän työn kantava teema, esittelen seuraavaksi aineistoni alue kerrallaan. (Kenian kartta seuraavalla sivulla 17.)

Teetuantaloalueet merkitty teenlehdillä (<http://overtheteacups.com/teabriefs/purple-tea>).

Kenian kartta, kenttöyön kohteet merkitty.

Kericho oli teenkasvatusalueista suurin ja kuuluisin, ennen kaikkea siksi, että siellä sijaitsivat suuret ylikansallisten yhtiöiden, kuten Unilever ja Finlays, plantaasit. Kenian teentuottajista suurin oli Unilever, toiseksi suurin Finlays. Kerichosta tuli suurin osa Keniassa tuotetusta teestä, ja alueella oli plantaasien lisäksi myös pienviljelijöitä. Kerichossa haastattelin Finlaysin teetehtaan varajohtajaa, Reilun kaupan osuuskunnan Kokchaikin varajohtajaa ja Kenian teenpakkaajien (KETEPA) edustajaa Johnia.

KETEPA oli toimijana harvinaisuus; se tuotti kenialaisesta teestä Keniassa teetä kenialaisille ja myös myyntiin muihin Afrikan maihin, etenkin Ugandaan. Muuten niin sanottu *value-adding*, eli arvon lisääminen, tapahtui yleensä Kenian ulkopuolella: tee ostettiin ja laivattiin ulkomaille, missä se sekoitettiin ja pussitettiin paikallisille markkinoille ja tuotiin joskus takaisin Keniaankin. Teen prosessista lisää sille omistetuissa alaluvussa 3.2. Finlaysilla oli alueella neljä tehdasta, joista yhden, Chomogondayn, tehtaan varajohtaja Henry Abuta kertoi minulle teeplantaasin sisäisestä toiminnasta ja myös Reilun kaupan yhteyksistä pientuottajien osuuskuntiin. Finlays ei kasvattanut omilla tiloillaan Reilun kaupan teetä, mutta osti sitä pienviljelijöiltä ja myi sitä eteenpäin prosessoituaan sen.

Abuta neuvoi minut tapaamaan Reilun kaupan osuuskuntien yhteenliittymän, Kokchaikin, varajohtajaa Gilbertiä, jonka kautta jututin myös monia osuuskunnan viljelijöitä. Kokchaik oli yli kymmenentuhannen viljelijän yhteenliittymä, joka jo yksinään oli viiden suuren osuuskunnan yhteenliittymä. Näin suuri osuuskunta oli haluttu luoda haastattelemieni ihmisten mukaan siksi, että sitä kautta oli mahdollista saada Reilun kaupan sertifiointi. Kokchaik oli projekti, jota oli rahoittanut Finlays, kansainväliset kehitysyhteistyöjärjestöt ja Ison-Britannian hallituksen kansainvälisen kehityksen osasto (DFID). Kyseessä oli harvinaisen suuren mittakaavan projekti, joka oli projektin osapuolien mukaan Finlaysin alullepanema. Syy siihen, miksi suuryritys halusi rahoittaa osuuskuntaa, löytyi yritysvastuun kysymyksistä ja Finlaysin halusta päästä Reilun kaupan markkinoille. Mukana olleiden tahojen suuruus oli myös kasvattanut osuuskunnan kokoa tavallista mittavammaksi. Ennen Kokchaikia pienviljelijöillä oli jo pienempiä osuuskuntia, joita yhteisellä isolla projektilla yhdistettiin. Osuuskunnan varajohtajan Gilbert avasi osuuskunnan toimintaa ja vei minut yhdelle lukuisista teenkeräyspisteistä, johon saapui myös paikallisia viljelijöitä. Toiminta oli saatu jaloilleen, mutta muuten se oli vielä suhteellisen alussa. Into uudesta järjestelmästä oli suurta.

Limuru oli perinteinen teenkasvatusalue noin neljäkymmentä kilometriä luoteeseen pääkaupunki Nairobista. Limuruun oli istutettu ensimmäiset teepensaat Keniassa ja se oli vanhaa teenkasvatusaluetta, mutta tilojen koot eivät ole vastaavia Kerichon kanssa. Limuru oli sekä osa ”valkoisia ylämaita” siirtomaa-ajalla että vanhaa kikujujen aluetta. Monet eurooppalaiset pitivät Limurussa ja ympäröivillä alueilla kahvi- ja teetiloja, joista sittemmin suuri osa on siirtynyt kenialaisille. Vaikka tilat olivat pienempiä kuin Kerichon plantaasit, Limurussa oli kuitenkin vanhoja suurtiloja jäljellä siirtomaa-ajoilta. Siellä haastattelin neljää teepeltojen työnjohtajaa ja kolmea pitkään teealueella asunutta

vanhempaa miestä: Kalaharia, Kariukia ja Kirungua. Nämä kolme miestä olivat kaikki kikujuja, kuten oli myös perhe, jonka luona vierailin Karatinassa Mount Kenyan rinteillä, Nyerin maakunnassa. Karatina oli aluetta, jossa maan poikkeustilan aikana vuosina 1952–60 käytiin Mau Maun metsäsotaa. Mau Mausta, kikujuista ja heidän suhteestaan kehitykseen Keniassa tullaan tässä työssä puhumaan laajasti, koska kikujut olivat teemaiden suurimpia kenialaisia omistajia ja muutenkin Kenian hyvinvoivimpia ryhmiä. Limurun ja Karatinan kokemusteni mukaan tee oli valtavan positiivinen asia. Tämä oli selvässä ristiriidassa Emuhayan kokemukseni kanssa.

Kuvassa Limurun teepellot, moottoripyöräkskimme ja apuna ollut ystäväni Dan.

Emuhaya sijaitsee Bunyoren maakunnassa Länsi-Keniassa. Emuhayassa olin käynyt jo ennen kenttätöitäni, enkä olisi sinne varmastikaan teen perässä lähtenyt, koska alue ei ollut tunnettu tealueena. Teetä kuitenkin kasvatettiin siellä laajasti mutta hyvin pienimuotoisesti. Monilla oli joitakin kymmeniä teepensaita kasvamassa muun pienituotannon ohella. Emuhayassa keskustelin kahden teenviljelijän, yhden ostokeskuksen työntekijän ja yhden kansalaisjärjestötoimijan, Juliuksen, kanssa, joka kertoi teen tuotannosta alueella laajemmin. Ostokeskus oli talo, johon pienviljelijät tai heidän työntekijänsä toivat poimitut teenlehdet heti poiminnan jälkeen. Keskuksessa oli työntekijä, joka koordinoi ja rekisteröi teen määrät ja otti vastaan tehtaan rekan, joka tuli noutamaan teenlehdet saman päivän aikana. Lisää tästäkin prosessista luvussa 3.2. Se päinvastainen kokemus, jonka Emuhayassa koin, oli se, että teetä pidettiin hyvin vaivalloisena ja epäluotettavana. Se vaatiikin paljon työtä, sen kasvatus epäonnistui helposti ja antoi hyvin vähän tuloa. Tähän ristiriitaisuuteen päästään kunnolla käsiksi arvoa käsittelevässä luvussa 5.

Emuhayan teenostokeskus.

Näiden teenkasvatusalueiden lisäksi Mombasassa teen reittejä minulle selvensivät teehuutokaupan kaksi meklaria ja yksi teenostaja ja lisäksi Itä-Afrikan teekaupan yhdistyksen (EATTA) edustaja Brian. EATTA oli taho, joka järjesti teehuutokaupat, joita käytiin kahdesti viikossa: maanantaisin toisen luokan teet, tiistaisin parhaat teet (lisää teen luokittelusta luvussa 3.2). Meklarien kanssa osallistuin myös teepörssin huutokauppaan eräänä tiistaina. Heidän kauttaan tapasin Finlaysin ostajan, joka osallistui Mombasan teepörssin huutokauppoihin asiakkaidensa toimeksiantojen perusteella. Finlaysin ostajalla Winniellä oli asiakkaita ympäri maailman, tahoja, jotka ostivat teetä tehdäkseen siitä oman tuotteen kohdemaan markkinoille. Mombasassa oli koko Itä-Afrikan teekaupan keskus, johon tuli teetä Keniasta, Tansaniasta, Ugandasta, Malawista, Ruandasta, Burundista, Kongon demokraattisesta tasavallasta ja Mosambikista. Afrikassa oli myös toinen teepörssi Malawissa, mutta Mombasan huutokauppa Kenian rannikolla oli huomattavasti Malawin pörssiä suurempi. Mombasaa pidettiin yhtenä suurimmista teepörsseissä maailmassa, koska siellä kaupattiin ainoana huutokauppana maailmassa monen eri maan teetä yhdessä pörssissä. (EATTA, Tea auction.) Ennen siirtymistä kenialaisten teentuotantoalueiden vertailevampaan tarkasteluun käyn seuraavaksi läpi kenttätöön metodologia.

2.1 Kenttätö tiedon keräämisen tapana

Fergusonin mukaan antropologi Marcel Mauss on todennut, että etnologia on kuin kalastamista; tarvitsen vain verkon, jonka heität, ja voit olla varma, että nappaat jotain (Ferguson 1999, 17). Akhil Guptan ja James Fergusonin mukaan antropologiassa vallitsee laajasti käsitys, että etnografinen kenttätö on antropologisen tutkimuksen perusta. Kenttätö on antropologialle tärkeiden metodologisten arvojen ydintä; todellisen antropologisen tiedon katsotaan hyvin yleisesti pohjautuvan kenttätölle (Gupta & Ferguson 1997, 1.) Laajasti myös ajatellaan, että vaikka antropologian tutkimusaiheet limittyvät huomattavasti sen naapuritieteiden – historia, sosiologia, politiikka- ja uskontotieteet, kirjallisuus ja sen tutkimus ja ennen kaikkea kulttuurintutkimus – kanssa, on kenttätöön osallistuva havainnointi se metodi, joka erottaa antropologit naapureistaan (mts., 2). Liikaa kenttätöön keskittymistä on myös kritisoitu: kenttätöön on muun muassa nähty olevan sopimatonta globalisoituneeseen maailmaan, jossa antropologit eivät tutki enää paikallisia pienryhmiä (mts., 3). Kenttätöön ympärille eriytyy helposti kaksi kategoriaa: ”kenttä” ja ”koti”. Kentälle lähdetään ja sieltä palataan, siellä tempaudutaan tuntemattomiin maailmoihin, joita palataan analysoimaan kotiin. Guptan ja Fergusonin tässä kuvassa on osa karikatyyriä ja osa totuutta. (Gupta & Ferguson 1997, 12-13.) Kenttätöön ongelmana on myös muun muassa se, että se on hyvin paikallista. Siksi tieto, joka on aluetta laajemmalla, jää helposti havaintojen ulkopuolelle kentällä. (Mts., 15.) Tätä alueellisuutta pyrin hieman rikkomaan matkustelemalla monilla teentuotantoalueilla Keniassa, mutta myönnän tietenkin, että tutkimukseni kenttätöosuus on otos tietyistä ihmisistä, joita satuin teen tiimoilta tapamaan. Paikallisen pienryhmän ei kuitenkaan selvästikään tarvitse olla etnografisen tutkimuksen ainoa kohde, vaan selvästikin mielenkiintoista tietoa saa myös monipaikkaisella tutkimuksella. Oma kenttätöni ainakin sisälsi paljon matkustelua.

Mombasan teepörssi oli kentällä ensisijainen kohteeni, josta aloitin. Olin ajatellut, että se olisi voinut olla koko tutkimukseni keskiössä, mutta käytyäni huutokaupassa päätin kuitenkin lähteä kartoittamaan teeketjua alusta asti, jotta ymmärtäisin sitä paremmin. Sille tielleni myös jäin. Apunani kentällä minulla oli paikallisia tuttujani ja ystäviäni ja satunnaisia auttavia käsiä, mutta ei ketään pitkäaikaista tutkimusapulaista. En ole tässä työssä korvannut ihmisten nimiä pseudonyymeillä, koska keskustelimme asioista, joiden liittämässä näihin tiettyihin ihmisiin ei ole mitään ongelmallista. Poikkeuksen tästä yksilöinnistä tekevät limurulaiset teepeltojen työnjohtajat, joita en yksilöi. He tulivat haastatelluiksi työnantajiansa pelloilla, ja siksi ikään kuin työnantajiansa edustajina.

Koska en kuitenkaan tavannut peltujen omistajia, lienee parempi, etten yksilöi heidän alaisiaan.

Yksi kontakti johti toisiin, tosin suuriin ja rikkaimpiin teenomistajiin olisi pitänyt olla suhteita, joita minulla tai ystävilläni ei ollut. Niin nämä työnjohtajat kuin myös ystäväni auttoivat minua paljon, ja olen siitä heille kiitollisuudenvelassa. Ystäväni Kalama käytti paljon aikaansa ja kontaktejaan saadakseen yhteyden teetehtaaseen Kerichossa. Toinen ystäväni Dan vei minut kanssaan Limuruun, jossa hän oli aikoinaan opiskellut ja jossa hänen ystävänsä Anthony auttoi meitä tapaamaan teetilojen esimiehiä. Nairobissa tapaa-
mani tuttava Wilson vei minut teekierrokselle Karatinaan ja Embuun ja esitteli minulle äitinsä, joka kertoi tarinoita teestä ja alueesta aina ensimmäisestä maailmansodasta asti. Edellisellä matkallani Keniaan olin tutustunut ihmisiin Länsi-Keniassa, mihin minun oli helppo nyt palata teen tiimoilta. Sieltä kotoisin oleva hyvä ystäväni ja aina yhtä luotettava Houston pyrki järjestämään minut Kenian teen pientuottajia edustavan KTDA:n (*Kenya Tea Development Agency*), joka oli Kenian teeteollisuuden suurimpia toimijoita, pakeille, vaikka se ei koko aikana onnistunutkaan. Mombasan huutokaupassa toimivan *African Tea Brokersin* meklari Grace linkitti minut Finlaysin ostajaan Winnieen, ja Kerichossa Finlaysin Henry Abuta auttoi minua tapaamaan Kokchaikin yhteisön ja sen puhemiehen Gilbertin. Minulla oli monissa tilanteissa joku paikallinen ystävä mukana, koska monet haastattelemani ihmiset eivät puhuneet englantia. Käännöksen ongelma on siis läsnä, eivätkä kääntäjäni olleet mitään ammattimaisia kääntäjiä, vaan ystäviäni ja ystävällisiä ihmisiä, jotka halusivat auttaa minua. Seurasin kentällä ollessani myös kenialaista mediaa, tärkeimpänä yhtä maan luetuimmista lehdistä, *The Nationia*, pysyäkseen selvillä yleisistä keskusteluista Keniassa.

Haastattelemani limurulainen vanha mies Kalahari korosti paikan päällä olemisen tärkeyttä; meidän oli tärkeää mennä pellolle, koska ”jos istumme tässä, saat vain historian etkä ideaa, koska et ole siellä, mistä kaikki alkoi. Pellolla saat käsityksen, koska sieltä kaikki alkoi, koska tämä on ensimmäinen paikka, jossa teenkasvatus aloitettiin.” Pelkkä kertominen ei riittänyt, oli nähtävä itse ja ymmärrettävä sitä kautta. Paikan oleellisuus kävi myös muissa haastatteluissa ilmi. Niinpä kävin lukuisilla teepelloilla, koska haastateltavani halusivat viedä minut sinne; sain nähdä ja olla paikoissa, joissa teen-
tuotanto tapahtuu. Havainnoimalla ympäristöäni ymmärsin myös paljon; ympärilleen katsomalla ymmärsi esimerkiksi sen, miten vihreitä ja hedelmällisiä teealueet olivat verrattuna niin moniin bussin ikkunasta näkyneisiin kuiviin maisemiin, joiden läpi ajoin. Samalla lailla Limurusta ja Karatinasta huokui varakkuus, jota oli vaikea pukea

sanoiksi, koska erot esimerkiksi Karatinan ja Emuhayan välillä eivät olleet suuria. Molemmat olivat taajaan asuttua maaseutua, mutta pienet seikat, kuten ihmisten pukeutuminen, rakentamisen tapa ja tiiviys ja esimerkiksi autoille sopivammat tiet kielsivät Karatinan suhteellisesta vauraudesta.

Teen tutkijasta teen poimijaksi Karatinassa.

Halusin lähteä kentälle ilman liian vahvoja ennakko-oletuksia, mennä heittämään verkkoja veteen ja katsoa, mitä löytyy. Teoriapohjani kandidaatin työstä ja muista kiinnostuksen aiheistani antropologiassa oli uusliberalismin vastainen globalisaatio-kritiikki, joka tietenkin oli muokannut oletuksiani. Olin ajatellut näkeväni enemmän epäytyväisyyttä ja hyväksikäyttöä teeteollisuudessa. Sen sijaan löysinkin paljon ihmisiä, jotka kiittivät teetä ja kokivat sen tuoneen paljon toivottua kehitystä mukanaan. Teetä ei liitetty negatiivisella tavalla siirtomaaisäntiin, eikä globaaleita markkinoita nähty yleensä eriarvoistavina esimerkiksi niin, että teen maailmanmarkkinahintoja olisi pidetty liian matalina. Kaupan vapauttamista 2000-luvulla olin myös ajatellut enemmänkin negatiivisena asiana, mutta en vielä ymmärtänyt, että Keniassa valtiolla ei ollut läheskään samanlaista roolia kuin Suomessa. Monet informanttini kehuivat, että teentuotanto oli nykypäivän vapailla markkinoilla entistä helpompaa; oli esimerkiksi kilpailevia tehtaita, joista viljelijä pystyi valitsemaan sen, jolle vei teensä parhailla mahdollisilla ehdoilla. Niinpä monikansallinen yhtiö oli lopulta ainakin pienempi paha kuin kenialainen korruptoitunut monopoli.

2.2 Teen alueellinen vaihtelu

Teellä oli oma tarinansa kullakin alueella. Tee tarvitsi kasvaakseen tietyn maanpinnan korkeuden, joten kaikkialla sitä ei voinut kasvattaa. Suuri hautavajoama, *Rift Valley*, jakoi Kenian ylämaat eli suurimmat teentuotantoalueet kahtia. Pääasialliset alueet olivat Mount Kenyan eteläpuoli ja Kericho ja sen läheiset Nandi ja Kisii. Näiden lisäksi teetä viljeltiin esimerkiksi myös Länsi-Keniassa eli Kisumun pohjoispuolella (katso myös karttaliite 1 Kenian provinsseista), jossa tuotanto oli pienimuotoisempaa. Tärkeitä historiallisia alueita teelle olivat Nairobin läheiset alueet kuten Limuru ja sen lähellä oleva Kiambu, jotka ainakin siellä asuvien puheissa tunnettiin paikkoina, joissa teen- ja kahvinviljelyä ensimmäisenä aloitettiin 1900-luvun alussa. Tea Board of Kenyan mukaan tee saapui Keniaan vuonna 1903 G.W.L. Cainen mukana. Caine oli brittiläinen kauppias, joka toi teen Intiasta koristekasviksi Afrikkaan (Thomas 2012; Heuler 2013). Suuret teetilat ja kaupallinen viljely alkoivat vakiintua 1920-luvulla (Stern 1972, 11; Ongile 1999, 27) erityisesti Kerichon alueella, jota suuruutensa ansiosta pidettiin yleisessä keskustelussa kenialaisen teen lähteenä. Toisaalta Limurun alueella, johon Cainen tuoma tee päätyi, ajateltiin yhtä lailla, että tee oli kotoisin sieltä. Ensimmäiset teepensaat olivat maineikkaita, ne olivat kasvaneet suuriksi puiksi ja sijaitsivat nykyään Unileverin Mabroukien tilalla Limurussa. Alkuperällä on siis merkitystä ja siihen liittyy omanlaisensa merkitystaistelu.

Sekä Limurun että Kerichon alueelta löytyi niin yhtiöiden omistamia tiloja kuin yksityisten ihmisten farmeja. Kerichon alue on ollut ja on edelleen kuitenkin suurien plantaasien valtaama; Unileverin pellot levittyivät kaupunkiin saapuvan tien vierillä jo kilometrejä ennen saapumista kaupunkiin. Suurtiloilla oli satoja ja tuhansiakin ihmisiä töissä, ja niiden omistajat olivat yleensä kansainvälisiä suuryrityksiä. Yksi näistä oli Finlays, jonka yhteen tehtaaseen tutustuin ja joka oli osa kansainvälistä James Finlay -suuryritystä, joka oli puolestaan osa Swire-konsernia. Finlays oli Unileverin jälkeen Kenian toiseksi suurin teentuottaja, ja molemmat yhtiöt olivat olleet alueella jo 1920-luvulta asti. Haastatteleman KETEPAn edustaja kertoi, että alun perin Unileverin teemaat olivat Brooke Bond -nimisen yhtiön omistamia, jonka Unilever osti. Finlays oli puolestaan aina ollut Keniassa Finlays. Suuret yhtiöt olivat pitkään toimineet samalla lailla; työntekijät asuivat monesti firman mailla, firman omistamissa taloissa, ja he käyttivät firman terveystalvuita, kouluja ja kauppvoja. Itsekin jouduin vierailemaan Unileverin ylläpitämässä sairaalassa, joka oli avoinna myös ei-työntekijöille ja jota pidettiin alueen parhaana.

Limuru sijaitsi vanhoilla rikkailla ylämailla, missä teetä ja muita rahakasveja on viljelty jo yli sata vuotta. Keski-Kenian ylängöt ovat maan parasta tuotantoaluetta; maaperä, ilmasto ja sijainti yhteyksien varrella olivat maan parhaat. Siellä yhdeltä tilalta sai keskimäärin palkkaa noin parikymmentä ihmistä, vaikka suuri osa tiloista sanoikin itseään pientiloiksi. Tilojen koot vaihtelivat todella paljon. Limuru oli kikujujen sydänaluetta, Keniaa keskiosia, missä kikujut monelta osin asuivat jo ennen eurooppalaisten saapumista. Limurun asukkaiden mukaan heidän alueensa oli hyvin kehittynyt, Limurun kaupungin keskusta ja muun muassa sen uusiin taloihin viitattiin monessa keskustelussa teestä ja kehityksestä. Paikallisten limurulaisten mukaan alueen teenpoimijoista lähes kukaan ei ollut paikallinen. Monet haastateltavani sanoivat, että teenpoimijat olivat muualta maasta, koska kikujut olivat jo saaneet kerättyä pelloilta tarpeeksi rahaa ja siirtyneet eteenpäin. Tämä tarkoitti sitä, että monille kikujuille oli joko löytynyt työpaikka muualta teentuotannon ketjusta tai että he olivat siirtyneet muille aloille. Teenpoiminta oli rankkaa työtä, ja sitä tekivät monesti ne ihmiset, jotka eivät olleet saaneet muuta työtä. Limurussa kaikki haastattelemani ihmiset olivat kikujuja, joista osa työskenteli poimijoiden ja peltujen esimiehinä. Heidän kanssaan käydyistä keskusteluista alkoi hahmottua koko työni keskiö; ajatus kehityksen ja teen tiukasta sidoksesta. Heidän puheitaan kuunnellessani aloin ymmärtää, että teehen liitettiin paljon moraalisia ominaisuuksia ja tavoiteltavia arvoja. Tee oli heidän puheissaan muun muassa puhdasta, helppoa ja kestävä. Sillä, joka sai teen kukoistamaan, täytyi kuitenkin olla hyviä ominaisuuksia ja hänen täytyy työskennellä huolella ja taidolla. Tästä lisää viidennessä luvussa, jossa teen arvoa ja merkitystä pohditaan syvemmin.

Limurussa haastattelemini vanhojen kikujumiesten Kalaharin, Kirungun ja Kariukin tarinoiden kautta ymmärsin, että teellä oli ollut alueen asukkaille suuri merkitys taloudellisesti. Kirungu oli ison teetilan johtaja, Kariukin perhe oli työskennellyt teepelloilla ja Kalahari, miehistä selvästi vanhin, piti kasvitilaa ja oli asunut alueella koko pitkän elämänsä. Tee oli alueen näille miehille suuri ylpeydenaihe, kuten oli myös alueen historia. Miehet kokivat, että kikujut olivat saavuttaneet nykyisen asemansa oleamalla muita kenialaisia fiksumpia ja työteliäämpiä. He olivat vuosien aika joutuneet kärsimään, kun eurooppalaiset veivät heidän maansa, ja he joutuivat nousemaan Mau Mau -kapinaan sen vuoksi, mutta nyt heillä olivat asiat paremmin kuin muilla omien sanojensa mukaan. Tätä ymmärrystä vahvisti Mount Kenyan rinteillä Karatinassa tapaamani tuttavani perhe, joka oli viljellyt teetä jo silloin kuin sitä eivät tummaihoiset ihmiset Keniassa saaneet tehdä. Silloin afrikkalaiset viljelivät sitä valkoisten maanomistajien

työläisinä ja maiden vuokralaisina. Nykyään alue oli kuitenkin hyvinvoivaa, ja teetä kiiteltiin paljon hyviä asioita tuoneeksi; ennen kaikkea sillä oli ansaittu rahat lasten koulutukseen. Karatina näytti päällisin puolin melko samanlaiselle kuin Emuhaya, tosin talot ja pihat näyttivät olevan hieman suurempia. Myös tee oli organisoidumpaa Karatinassa; siellä oppaani Wilsonin veli tiesi tarkan kellonajan tehtaan rekan saapumiselle päivittäin. Emuhayassa rekkaa odoteltiin pahimmillaan yöhön asti.

Länsi-Kenian Bunyoren maakunnan Emuhayassa oli todella pientä teenviljelyä, joka toi lähinnä vain lisäelantoa perheelle. Olen mukana järjestössä, joka toimii alueella, minkä takia olen vierailut alueella useasti ja yöpynyt aina saman perheen luona, joka myös viljeli teetä muiden kasvien ohella. Alueella oli useita teenostokeskuksia, joista vierailin Emuhayan omassa paikallisten teenviljelijöiden rakentamassa teenostokeskuksessa. Emuhayassa tee vietiin KTDA:n – pientuottajien edustaja, joka ylläpiti maanlaajuisesti noin kuuttakymmentä tehdasta pienviljelijöiden teelle – tehtaaseen, joka oli selvästi yleisin tehtaiden omistaja alueella. Teenviljelijät olivat rahoittaneet ostokeskuksen rakentamisen, ja monilla teenomistajilla oli myös joku palkollinen, joka poimi heidän teensä. Yleensä kyse oli vain yhdestä ihmisestä, joka saattoi auttaa muussakin maanviljelyksessä. Huomattavaa kuitenkin oli, että teenviljelijät olivat alueen keskitasoa varakkaampia; suurella osalla emuhayalaisista ei ollut varaa palkata itselleen työvoimaa, heillä oli vaikeuksia ruokkia oma perheensäkin peltonsa tuotolla. Bunyoren maakunta oli luhy-heimon aluetta, jolla tunnettiin kokemukseni mukaan suurta epäluuloa kikujuja kohtaan, minkä voidaan nähdä liittyvän myös tähän tutkimukseen kehityksen epätasaisuuden kysymyksen kautta. Teessä näkyivät alueelliset erot: limurulaisten mielestä se oli helppoa ja emuhayalaisten mielestä vaikeaa. Luku 5 sukeltaa syvemmälle teen merkityksiin ja kehitykseen arvona. Tässä välissä katsotaan kuitenkin, miten teentuotannon prosessi Keniassa toimii, minkä jälkeen pohjustetaan merkityksen ja kehityksen pohdintaa Kenian historialla, erityisesti maanomistuskysymysten kannalta.

3 Kenialainen teentuotanto

Tässä luvussa kartoitan työni pohjaa ja kontekstia. Mitä tee on, miten sitä kasvatetaan ja tuotetaan, miten teen ketju on Keniassa järjestäytynyt ja minkälaisia tuloja siitä saadaan pienviljelijän, Kenian ja maailmankaupan tasolla? Tee on maailman juoduin juoma veden jälkeen. Kaikki teet ovat samaa kasvia (*Camellia sinensis*), mutta erilaisia klooneja oli Keniassakin tuotettu jo monta kymmentä Kenian teentutkimussäätiössä TRFK:ssa

(*Tea Research Foundation of Kenya*). Tee tuotiin Keniaan Intiasta 1900-luvun alussa, ja tee kasvaa Keniassa hyvin, koska siellä löytyy sopivia ylämaita (korkeus 1500–2700 metriä merenpinnasta) ja tuliperäistä, punaista maaperää. Lisäksi teelle on tärkeää trooppinen ilmasto; suuri, tasainen sademäärä (1200–1400 millimetriä vuodessa) ja pitkät aurinkoiset päivät. Kenian tee oli CTC-teetä (*cut, tear, curl*), mikä tarkoitti sitä, että teen rakenne rikottiin leikkaamalla, repimällä ja rullaamalla. CTC-teetä voi laittaa lähinnä teepusseihin, eikä siitä saanut niin korkeaa hintaa kuin kokonaisista teenlehdistä eli *orthodox*-teestä. Keniassa teetä kasvoi eri alueilla yhteensä yli 157 720 hehtaaria, joilta saatiin vuodessa teetä 345 000 tonnia, josta yli 325 500 tonnia meni vientiin. Suurin yksittäinen tuottaja Unilever Tea Kenya viljeli ja omisti Limurun alueella 1000 hehtaaria teemaata, Kerichon alueella 13 159 hehtaaria (Githiru, Karimi & Imboma 2009, 8).

Siirtomaa-aikana tee oli ensin uudisasukkaiden kasvattama kasvi. Vuonna 1913 uudisasukkaiden kaksi suurinta satokasvia olivat maissi ja kahvi, mutta jo 1920-luvun lopussa myös teetilat alkoivat olla merkittäviä työllistäjiä; Kerichon alueella kehittyvillä teetiloilla oli tuolloin töissä jo noin 1600 ihmistä (Berman & Lonsdale 1992, 90; 109.) Kitchingin (1982, 51) mukaan teetilat kasvoivat niin vauhdikkaasti – vuonna 1930 raportoitiin, että tiloilla työskenteli jo 11 000 ihmistä – että ne toivat kehitystä myös ympäröiville alueilleen lisääntyneen kaupan ja maataloustuotannon muodossa. Nykyään tee työllisti 3 miljoonaa kenialaista, ja tuotti ulkomaisista valuuttatuloista noin 26 prosenttia, toiseksi eniten turismin jälkeen. Mombasaan Itä-Afrikan teepörssiin kuljetettiin lähes kaikki tee, jota alueella valmistui, lukuun ottamatta pienempiä eriä, jotka kaupattiin kahdenvälisillä sopimuksilla eteenpäin. (Kenya Tea Board esite; CTA 2010.) Vuoden 2010 tilastojen mukaan Kenia oli Kiinan (33 prosenttia maailman teen tuotannosta) ja Intian (24 prosenttia) jälkeen maailman kolmanneksi suurin teen tuottaja; se tuotti yhdeksän prosenttia maailman teestä. Kenia oli maailman suurin teen viejä (22 prosenttia markkinoista), koska sen oma kulutus ei ollut yhtä valtavaa kuin Kiinassa ja Intiassa. (CTA 2010.) Keniassa yleisenä rajana pientilalle pidettiin 20 eekkerin eli noin kahdeksan hehtaarin pinta-alaa, tuotantomäärällistä rajaa ei ole (Yamano & Jayne 2004, 93). Määritelmä oli kuitenkin joustava ainakin teen kasvattajien piirissä, jopa sadan eekkerin tilan esimies kuvaili tilaa pientilaksi. Käsitykseni mukaan rajan ajateltiin Keniassa yleisesti menevän suuryritysten plantaasien ja ”pienviljelijöiden” välillä. Toisaalta KTDA:n vuonna 1994 tekeminen laskelmien mukaan pienviljelmien keskimääräinen koko oli alle yhden eekkerin (0,7 eekkeriä eli 0,28 hehtaaria) (Ongile 1999, 28).

3.1 Kehyksenä Kenia

Kenia oli viimeisimmissä tilastoissa kansainvälisillä mittareilla mitattuna alhaisella inhimillisen kehityksen tasolla (UNDP 2013, 18).³ Vaikka se oli Itä-Afrikan suurin talous, sen väestöstä arviolta 46 prosenttia eli äärimmäisessä köyhyudessa, ja köyhien määrä oli lisääntynyt 1970-luvulta (ILO). Kenian tuottavat maa-alueet olivat hyvin tiheästi kansoitettuja, ja rahakasveja kasvatettiin yleensä parhailla mahdollisilla viljely-alueilla. Vain noin neljätöista prosenttia Kenian maa-alasta oli maanviljelylle ja karjanhoidolle soveltuvaa (Sobania 2003, 3). Muualla maassa oli monesti liian kuivaa viljelylle – etenkin kuivan kauden aikaan tuotanto kärsi – mutta ylänköalueilla satoi ja paistoi sopivassa suhteessa ja maaperä oli ravinteikasta. Keniaa pidettiin alueensa kehitysihmeenä 1990-luvun alkuun asti, jolloin korruptio, väkivalta ja presidentti Daniel arap Moin epädemokraattinen hallinto kaatoivat kauniin kuvan (Haugerud 1995, 4). Alilan ja Atienon tutkimuksen mukaan talouskasvu, joka saavutettiin Keniassa kahdenkymmenen ensimmäisen itsenäisyyden vuoden aikana, siis noin vuosina 1963-83, pyyhkiytyi pois kahdenkymmenen seuraavan vuoden aikana, jolloin talous huonontui tai oli lamaantunut. Tämä oli totuus koko talouden kohdalla, mutta erityisesti maatalouden osalta. Mutta tietyt maatalouden sektorit, erityisesti puutarhatalous, eli Eurooppaan viedyt koristekukat, ja tee, jatkoivat tuolloinkin menestyksen tiellä. Vaikka 2000-luvulla kasvu oli taas voimistunut, eriarvoisuus oli kuitenkin kasvussa. Pieni ryhmä kasvatti varallisuuttaan, kun suuri enemmistö köyhtyi. (Alila & Atieno 2006, 19.)

Maan ensimmäinen presidentti oli Jomo Kenyatta, joka hallitsi vuoden 1963 itsenäistymisestä vuoteen 1978. Kenyattan seuraaja oli Daniel arap Moi, joka hallitsi vuoteen 2002. Moin jälkeen valtaan astui Mwai Kibaki, jota Kibakin kahden viisivuotiskauden jälkeen seurasi Kenian neljäs presidentti, ensimmäisen presidentin poika Uhuru Kenyatta. Jomo Kenyatta oli maan vapauttaja, ja hän toimi presidenttinä lähes kuolemaansa saakka. Kenyattalla oli edelleen rooli maan isänä, ja hän oli arvostettu mies. Kuitenkin jo Kenyatta keskitti valtaa itselleen ja lähipiirilleen, erityisesti heimolleen kikujuille. Presidentinvalta on Moita lukuun ottamatta ollut kikujuilla; Kenyattat ja Kibaki ovat kikujuja, Moi on kalenjin. Vallan keskittäjänä ja korruption huipennuksena voidaan pitää Moita, joka hallitsi yksinvaltaisesti 24 vuotta, minkä aikana brittilehti Guardianin mukaan valtion tuloja varastettiin noin miljardin punnan arvosta (Rice

³ HDI-indeksi, eli inhimillisen kehityksen indeksi, koostuu odotettavissa olevasta elinajasta, koulutuksesta ja elintasosta. Sen tavoitteena on tarjota vertailukelpoinen inhimillisen kehityksen mittari eri maiden välillä. Kenia oli vuonna 2012 145. sijalla 187 maan joukossa.

2007). Moin seuraaja Kibaki vapautti maan taloutta ja sai korruptiotakin hillittyä, mutta täysin rauhallisesti eivät hänenkään kautensa sujuneet. Erityisen järkyttävä tapahtuma Kenian 2000-luvun historiassa olivat vuoden 2007 jälkeiset väkivaltaisuuudet, joissa kuoli noin 1300 ihmistä ja sadattuhannet ihmiset joutuivat jättämään kotinsa. Väkivaltaisuuudet johtuivat epäilyistä, joiden mukaan Kibaki olisi väärentänyt vaalien lopputuloksen ja vienyt vastaehdokkaalta Raila Odingan ääniä. Vuoden 2007 vaalien jälkeiset väkivaltaisuuudet veivät taloudenkin syöksykierteeseen, josta on ollut vaikeuksia päästä pois. Väkivallan keskiössä oli muiden etnisten ryhmien hyökkääminen kikujuja kohtaan, mikä levisi laajemmiksi yhteenotoiksi. Maaliskuussa 2013 pidetyissä vaaleissa presidentiksi valittiin maan ensimmäisen presidentin Jomo Kenyattan poika Uhuru Kenyatta. Uhuru Kenyatta ja varapresidentti William Ruto ovat syytettyinä kansainvälisessä rikostuomioistuimessa vuoden 2007 vaalien väkivaltaisuuksien lietsomisesta.

Alilan ja Atienon mukaan presidentti Moin aikainen laajamittainen korruptio haittasi myös teen tuotannon ja kaupan sujuvuutta. Kenian maataloussektorin politiikkaan, kuten suureen osaan maan talouden sektoreista, vaikuttaa presidentin ja hänen kabinettinsa ympärillä pyörivä verkosto. Tämä verkosto sai alkunsa jo Jomo Kenyattan aikana ja Moi jatkoi sitä. Mwai Kibakin hallinnon aikana todistettiin muun muassa sokeriteollisuuden ja lannoitekaupan jättimäiset korruptiotapaukset. Poliittisen eliitinkin sisällä on kuitenkin suuria intressieroja, joita syntyy erilaisista ilmasto-oloista maan eri alueilla, jotka vaikuttavat maatalouden tuotteisiin tietyillä alueilla. Myös etnisillä alkuperillä on merkitystä ihmisten intresseihin. Taloudellinen ja sosiaalinen eliitti toimii yhteistyössä poliittisen eliitin kanssa, ja joissain tapauksissa näillä alliansseilla on pitkä historia, vaikka uudelleenryhmittymisiäkin on nykyään tapahtumassa. Esimerkiksi pitkään vastakkain olleet valtapuolueet KANU (*Kenya African National Union*) ja NARC (*National Rainbow Coalition*) ovat lähentyneet toisiaan monissa maataloudellisissa prosesseissa. Seurauksena on kuitenkin pikemminkin jatkuvuus kuin muutos maatalouspolitiikassa. (Alila & Atieno 2006, 20.)

Muun muassa aina yhtä tiukasti jatkuva korruptio, edelleen jatkuvat heimojen riidat ja poliittiset lehmänkaupat – viimeisimpänä Kenyattan ja Ruton kansainväliset rikossyytteet – olivat saaneet monen kenialaisen hyvin skeptiseksi maataan kohtaan. Oman kokemukseni mukaan erityisesti monet nuoret olivat lamautuneet, eivät aikoneet äänestää, eivätkä uskoneet maansa kehittyvän parempaan suuntaan. Rakenteellisemmalla tasolla Angelique Haugerud (1995, 5) huomauttaa, että ”länsimaista” demokraattista

kehitystä on turha odottaa noin vain, koska Afrikan jälkikoloniaaliset valtiot ovat hyvin epädemokraattisten järjestelmien, siirtomaahallintojen, perillisiä. Keniankin poliittiset rakenteet, maanomistus ja heimojen vastakkainasettelu periytyvät siirtomaa-ajalta, mistä puhutaan lisää historialuvussa 4.

Alueelliset erot Keniassa olivat huomattavia. Pääkaupunki Nairobin alue oli omassa sarjassaan; siellä oli paljon pääkonttoreita, tuotantoa, työpaikkoja ja varakkaita ihmisiä, jotka olivat muuttaneet näiden perässä. Mutta Keski-Kenia oli myös huomattavasti muuta maata varakkaampi. Se oli aluetta, joka oli siirtomaa-aikana ”valkoista ylämaata”. Maan keskiosasta suurin osa oli kikujujen ja heidän pienempien naapuriheimojensa, embujen ja merujen, maita. Kenian ryhmistä suurin olivat kikujut, joita oli noin viidennes kenialaisista. Etnisyys on ollut vahvasti korostunutta Kenian historiassa. Tämä on tarkoittanut sitä, että omaa aluetta ja ryhmää on suosittu, ja alueelliset erot on nähty merkittävänä. Jo 1960-luvulta oli Haugerudin mukaan vaikuttanut *majimbo*-ajattelu, joka tarkoittaa juuri alueellisuutta ja merkitsi käytännössä alueiden erityispiirteiden korostamista ja alueiden vahvaa päätösvaltaa omiin päätöksiinsä. Lisäksi etenkin Daniel arap Moin hallinto asetti näkyvästi ”etniset” ryhmät toisiaan vastaan. (Haugerud 1995, 41.) Haugerudin mukaan etnisyyttä Keniassa tulisi lukea eroina niiden välillä, joilla on ja niiden, joilla ei ole; etnisyys liittyy talouteen, siihen kuka on hyötynyt ja kenen ansiosta (Haugerud 1995, 42). Maan etnisyyden synnystä puhutaan lisää seuraavassa, historiaa käsittelevässä luvussa 4. Sitä ennen käydään vielä läpi kenialaisen teen matka pelolta kansainvälisille markkinoille.

3.2 Teen kasvatus- ja tuotantoprosessi

Teekasvin tarina lähti liikkeelle joko siemenestä tai toisesta kasvista otetusta pistokkaasta. Siemeniä ei käytetty nykyään kovin paljoa, koska pistokkaat olivat nopeampi tapa. Pistokkaat laitettiin pieneen muovipussiin, joka täytettiin pintamaalla noin puoleen väliin ja loput hienolla, punaisella maalla, jota täytyi kaivaa vajaan metrin syvyydestä. Kasvinalut laitettiin kasvihuoneeseen, jonka korvikkeeksi kävivät myös erilaiset kasvimaat, joille oli rakennettu kasveista, risuista ja muovinpaloista katos. Kasvintaimia kasteltiin kuukauden ajan, jonka jälkeen ne peitettiin harsolla tai vastaavalla varjolla noin neljäksi kuukaudeksi. Harso otettiin pois ja taimia kasvatettiin vielä noin viisi kuukautta. Kun taimet olivat noin yhdeksän kuukauden tai vuoden ajan välisen ajan vahvistuneet, ne olivat valmiita siirrettäväksi pellolle. Kolmen tai neljän vuoden välein tee karsittiin vajaan puolen metrin korkuiseksi, jonka jälkeen se kukoisti taas noin kolmen kuukauden kuluessa. Laadukkaaseen teehen poimittiin tuoreet kaksi ylintä lehteä ja

nuppu. Poimintasykli oli viikosta kahteen, kaudesta riippuen. Kun sää oli parhaimmillaan, tee ehti tuottaa jo viikossa uudet lehdet ja nupun poimittavaksi. Tuoreet, uudet teelehdet olivat kirkkaan vaaleanvihreitä, kun vanhemmat lehdet olivat huomattavasti tummempia ja kovempia.

Uusia teekasveja kasvatettiin taimitarhoilla kaiken aikaa, mutta periaatteessa teepensaan pystyi saamaan uusiutumaan pelkästään karsimalla sitä tasaisin väliajoin niin, että sama pensas pystyi tuottamaan teetä vaikka sata vuotta, näin minulle ainakin monesti toisteltiin. Uusilla kasveilla korvattiin sitten pensaita, joita oli kohdannut kuivuus, tulva tai jokin kasvitauti. Teelle laitettiin noin kerran vuodessa lannoitetta, jolloin se kasvoi paremmin ja tehokkaammin. Monet viljelijät sanoivat, että teetä ei tarvinnut myrkyttää, kuten esimerkiksi kahvia, vaan se pärjäsi pelkällä lannoitteella. Tämä monesti esiin tullut seikka joutui kuitenkin koetukselle puhuessani viljelijöiden kanssa, jotka puhuivat hyönteismyrkkyjen käytöstä haastavilla alueilla. Tee ei kuitenkaan tarvinnut ainakaan samassa määrin myrkytystä kuin kahvi tai monet muut kasvit. Tee ja kahvi kasvoivat suurin piirtein samalla alueella, ja monet viljelivät molempia samalla tilalla. Tee kasvoi kuitenkin yleensä kahvia korkeammalla. Parhaan satokauden aikana 100 eekkerin eli reilun 40 hehtaarin tilalta voitiin poimia päivässä monta tonnia teelehteä.

Teen poiminnan tekivät teetyöläiset joko käsin poimimalla tai koneellisesti, joka tarkoitti kahden ihmisen operoimaa kannettavaa laitetta. Laitetta kannettiin molemmilta puolilta teepensasrivistöä, jolloin kone nyppi pensaan päällimmäiset lehdet. Teepensaat pidettiin leikkaamalla ja poiminnalla sen korkuisina, että lehtiä oli helppo poimia pensaan päältä. Poimittiinpa tee sitten koneella tai käsin, se oli vaativaa fyysistä työtä. Koneellinen poiminta oli mahdollisuus vain suurtuottajille, pienviljelijä poimi teensä joko itse, perheensä kanssa tai työntekijän avulla. Työnantajat tarjosivat työläisille kovasta pressusta tehdyn essun, ison korin, joka laitettiin selkäpuolelle teelehtiä varten, ja monesti myös saappaat. Teepensaat repivät vaatteet rikki ilman essua ja maasto oli yleensä epätasaista ja mutaista. Poiminnan jälkeen pienviljelijä tai tämän työntekijä kantoi poimitun teen ostokeskukseen. Suurella tilalla poiminnan jälkeen lehdet kasattiin varjoisaan keräyspisteeseen, missä tee punnittiin yksilöllisten poimintamäärien selvittämiseksi. Samalla tavoin ostokeskuksessa punnittiin jokaisen viljelijän saldo. Kaikkien teentuottajien oli oltava rekisteröityneitä johonkin ostokeskukseen tai tehtaanseen.

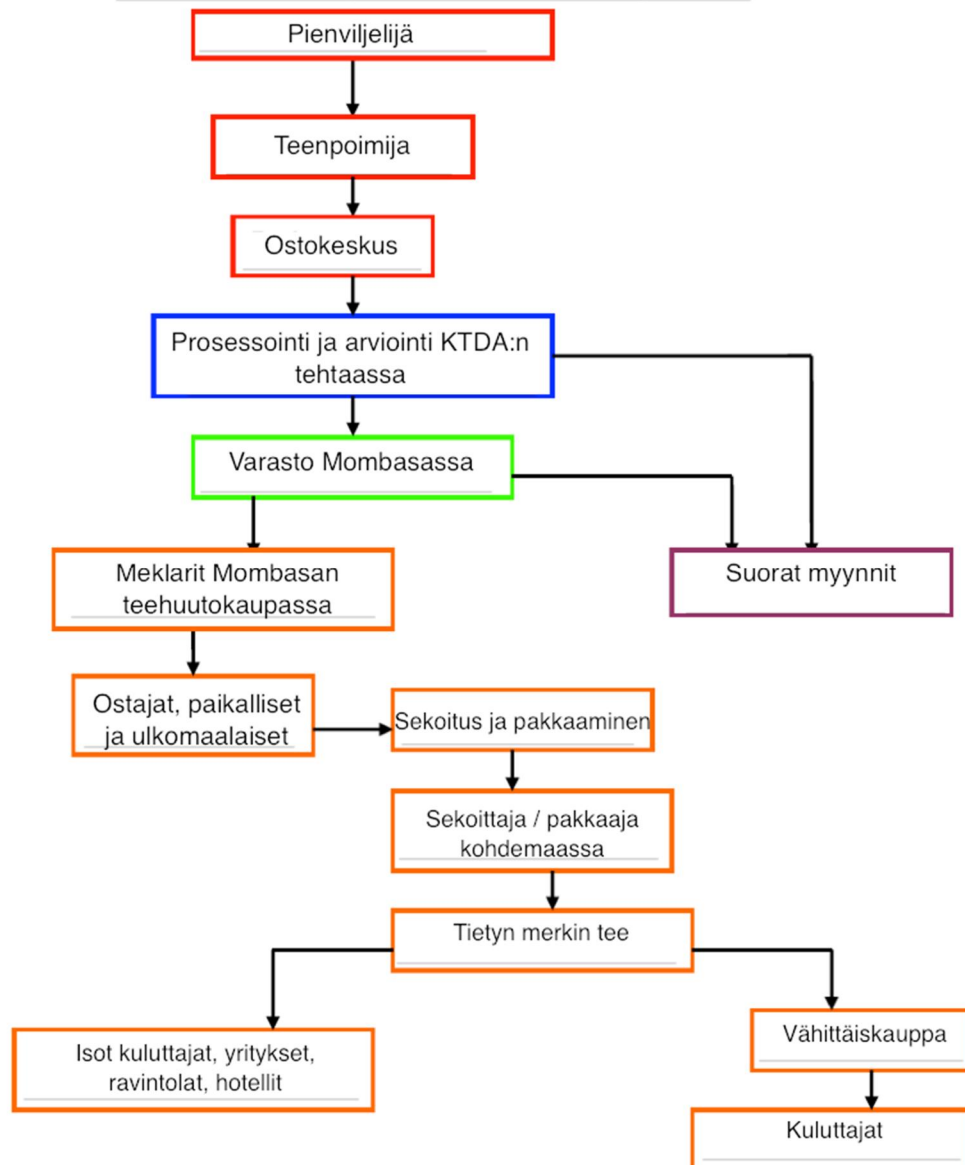
Tee ja poimijat odottavat noutavaa rekkaa Kerichossa.

Poiminnan, yhteen keräyksen ja punnitsemisen jälkeen tee kuljetettiin mahdollisimman tuoreena tehtaaseen, jossa se käsiteltiin. Tehtaassa teenlehdistä poistettiin ensin paljon kosteutta kuumentamalla niitä monen tunnin ajan, sitten lehdet rullattiin, jotta niiden rakenne rikkoutui. Teelehden sisällä oli entsyymejä, joiden haluttiin pääsevän liikkeelle, jotta teelehtiin syntyisi teelle ominainen maku. Rullauksen jälkeen tee fermentoitiin, eli hapetettiin kosteassa ja lämpimässä tilassa. Vapautuneet entsyymit reagoivat hapen kanssa, ja tee muuttui vihreästä ruskeaksi. Vihreää teetä ei fermentoitu, siksi se säilytti alkuperäisen värinsä. Hapetus keskeytettiin laittamalla tee kuivausuuniin, jossa se kuivui ja mustui lisää. Teet kulkeutuivat eri linjastoihin sen mukaan, minkä kokoisia paloja ne olivat muodostaneet. Mitä suuremmiksi osasiksi tee oli jäänyt prosessissa, sitä laadukkaampana sitä pidettiin. Teelle tehtiin laadunarviointia koko matkan varrella ja teetä maistoivat tehtaalla laaduntarkkailijat, huutokaupan meklarit, jotka arvioivat teen huutokauppaa varten ja teen ostajat, joiden täytyi arvioida teen soveltuvuus asiakkaidensa tilauksiin. Kun tee oli prosessoitu tehtaalla, se pakattiin suuriin säkkeihin kokoluokan eli laadun mukaan. Tästä tee matkasi joko Mombasan teepörssiin tai suoraan kahdenvälisten kauppojen myötä eteenpäin ostajalle. Erittäin harvat teentuottajat Keniassa jatkojalostivat teetä tästä eteenpäin.

Tee, jota kaupoista ostetaan, on lähes aina *blend*, sekoitus eri paikoista tullutta teetä. Teetä myytiin kahvia hyvin paljon harvemmin tuotantopaikkansa tai edes -maansa mukaan. Sarah Besky käyttää teen markkinoista termiä erilaistumaton, *undifferentiated market*, eli maantieteellä ei ole merkitystä suurimmassa osassa myydystä teestä. Esimerkiksi Earl Grey ja English Breakfast ovat suosittuja teesekoituksia, joihin tarvittavia teetyyppejä ja -laatuja löytyy kaikkialta maailmasta. (Besky 2010, 114.) Ostajat Mombasan huutokaupoissa lähettivät teensä lähes aina eteenpäin, ja yhteen tiettyyn teehen saatettiin lopullisessa kohteessa sekoittaa teetä eri puolilta maailmaa. Vain kaikista hienoimmat teet kiinnittyivät paikkaan, harvinaisena esimerkkinä Intian Darjeelingista tuleva Darjeeling-tee. Besky (2013) kirjoittaa siitä, miten Darjeeling on saanut samanlaisen paikka-arvon kuin esimerkiksi Champagne tai Cognac; muualla tuotettua teetä ei saa kutsua Darjeeling-teeeksi. Tästä kenialaiset olivat toki kaukana, koska Beskyn mukaan Darjeelingin alueen erikoisuutta oli korostettu jo Intian siirtomaajalta lähtien, mutta kenialaiset tavoittelivat silti samanlaista suuntaa; sitä, että heidänkin tuottamansa tee olisi ollut niin kuuluisaa hyvästä laadustaan, että sen arvo nousisi entistä korkeammalle. Nyt kenialaiset teet kuitenkin sekoitettiin sattumanvaraisesti muualta tulleeisiin tee-eriin sen jälkeen, kun ne oli huutokaupattu ostajille. Teen ostajien tavoitteena oli saada aikaan tietty makusekoitus, joka vastasi sitä linjaa, joka ostajan tiettyssä tuotteessa oli ollut. Eli esimerkiksi Unileverin Lipton-teeltä odotettiin tiettyä makua, jonka jatkuvuus pyrittiin varmistamaan. Teetehtaiden ja meklariyritysten maistajien arvioiden pohjalta ostajat ostivat sitä makua, väriä ja laatua, mitä lopputuotteeseen tarvittiin. Tällöin sillä, mistä tee oli peräisin, ei ollut merkitystä. Se suretti kenialaisia teentuottajia, jotka halusivat teensä maineen leviävän maailmalle.

Seuraavana oleva kaavio kuvaa kenialaista pientuottajien poimimaa teetä, joka kulki pientuottajia edustavan KTDA:n tehtaan kautta. KTDA ja muut toimijat teen ketjussa esitellään pian kaavion alla. Periaate on kuitenkin sama, meni tee sitten KTDA:n tehtaan tai muihin, yksityisiin tehtaisiin.

Pientuottajan teen toimitusketju

Lähde: Christian Partners Development Agency.

Edes Finlaysin, joka oli Kenian toiseksi suurin teentuottaja, teetä ei voinut löytää sellaisenaan marketin hyllystä mistään. Muun muassa Finlaysin Abuta ja Kokchaikin Gilbert harmittelivat kovasti sitä, että nykyään ulkomailta oli vaikea löytää kenialaista teetä, koska monet teet sekoitettiin keskenään eri merkkejä varten. Maan suurin teentuottaja Unilever sen sijaan tuotti, pakkasi, markkinoi ja myi oman teensä eli hoiti koko ketjun itse. Se oli myös ostajana Mombasan teehuutokaupassa ja sieltä pystyi myös ostamaan Unileverin tuottamaa teetä. Finlays, joka teki samaa, eli osallistui pörssiin, vaikka voisi hoitaa koko ketjun omien yhtiöidensä ketjun sisällä, teki kuulemma näin oman tuotteen ja sen hinnan testaamisen nimissä. Unilever oli kuitenkin teentuotannon lisäksi maailman kolmanneksi suurin kulutushyödykkeitä tuottava yhtiö, joten sen suuruus on tämän työn alan ulkopuolella. Todettakoon kuitenkin, että teen alalla oli suuria

ja pitkäikäisiä toimijoita. Internet-sivujensa mukaan Finlays on perustettu vuonna 1750 Glasgow'ssa (Finlays, History). Timo Voipio puolestaan kertoo, että vuonna 1870 Manchesterissa perustettu Brooke Bond hallitsi vuoteen 1973 mennessä yli kolmasosaa maailman teemarkkinoista. Vuonna 1984 englantilais-hollantilainen Unilever, silloin maailman suurin elintarvikealan yritys, osti Brooke Bondin, kuten se oli ostanut kymmenen vuotta aiemmin suuren teefirman Liptonin. Vuonna 1993 Unilever hallitsi puolta kansainvälisestä teekaupasta. (Voipio 1993, 87.) Maailmanmarkkinoista puhutaan vielä lisää luvussa 3.4.

Keniaassa erilaisista teetoimijoista suurin oli kuitenkin KTDA, *Kenya Tea Development Agency*, pientuottajia yhteen kokoava edustaja, joka omisti Kenian teetehtaista suurimman osan, 54 tehdasta, ja hallinnoi yhteensä 63:a tehdasta (KTDA, Our background; KTDA Managed factories). Alun perin pienviljelijöitä koordinoimaan perustettiin vuonna 1961 erityisten satokasvien kehityksen auktoriteetti SCDA, jonka teen mandaatin peri itsenäistymisen jälkeen vuonna 1964 KTDA. KTDA oli perustamisaikanaan *Kenya Tea Development Authority*, eli teentuotannon viranomainen, *authority*, kun se nyt oli agenttuuri, *agency*, eli edustaja ja markkinoija. KTDA oli valtiollinen elin, mutta se yksityistettiin vuonna 2000, ja tehtaista tehtiin viljelijöiden osuuskuntia. KTDA muun muassa ylläpiti tehtaita ja myös markkinoi kenialaista pientuottajien teetä. Kenttätyössäni kuitenkin huomasin, että KTDA:n rooli oli jäänyt monille kenialaisille hieman epäselväksi. Monet teen kanssa töissäkin olleet ihmiset luulivat monesti edelleen, että se oli hallituksen elin. Monet eivät myöskään tunnistanee sen osuuskunnallista rakennetta.

Ne tehtaot, jotka eivät kuuluneet KTDA:n piiriin, olivat Kenian teenkasvattajien yhdistyksen KTGA:n, (Kenya Tea Grower's Association), tehtaita, joita oli 39 kappaletta. KTGA oli suurtuottajien ryhmittymä. (Tea Board of Kenya, teeteollisuuden instituutiot.) Itä-Afrikan teekauppajärjestö EATTA, *East African Tea Trade Association*, hallinnoi puolestaan Mombasan huutokauppaa ja säänteli itäisen Afrikan teekauppaa, jonka piirissä toimivien järjestöjen oli kaikkien oltava rekisteröityneitä järjestön rekisteriin.

Tea Board of Kenya, vapaasti käännettynä Kenian teen johtokunta, lisensoi kenialaiset teetehtaot, rekisteröi kaikki toimijat, jotka olivat teen kaupassa mukana Keniaassa, teki tutkimusta teestä tutkimusosastonsa, *Tea Research Foundation of Kenya*, kautta ja mainosti kenialaista teetä. Tea Board of Kenya oli siis KTDA:n ohella kenialaisen teen

tärkeimpiä toimijoita, ja sillä oli lailla määritelty asema toimijoiden rekisteröimisessä. Tea Board tuotti tietoa kenialaisesta teestä niin ulkomaille kuin Keniaankin. (Tea Board of Kenya.)

Kenialaisen teen viljely ja kauppa olivat siis vakiintuneet pitkän historian aikana. Teellä oli ostokeskuksensa, KTDA, joka valvoi pienviljelijöiden etua, ja vakiintuneet myyntireittinsä Mombasan kautta. Tätä kautta sillä oli oma turvallisuutensa; esimerkiksi kukkateollisuudessa, joka oli nykyään Keniassa suurta, väärinkäytöksiä oli haastateltavieni mukaan enemmän, koska siinä ei ollut perinteitä eikä niiden tuomia totuttuja tapoja. Pienviljelijöiden KTDA oli mahdollistanut pienviljelijöiden teen kasvattamisen ja pystynyt vielä laajentamaankin tuotantoa huomattavasti – informanttieni mukaan pienviljelijöiden määrä oli pitkään ollut kasvussa. Tämä ei ole itsestäänselvyys niin Keniassa, laajemmin Afrikassa kuin missään maapallolla globaalin kaupan aikoina. Silti hyvin monilla ihmisillä oli KTDA:sta melko vihamielinen kuva. Uskoakseni se kertoo siitä, että teeltä ja sitä kautta KTDA:lta on oletettu vielä enemmän mitä on saatu. Kehityksen odotettiin olevan suurempaa. Seuraavaksi luon katsauksen siihen, minkälaisia summia teestä on saatu irti.

3.3 Kilot ja shillingit

Teetiloilla, joilla oli töissä palkallisia poimijoita, työntekijöille maksettiin yleensä poimitun teemäärän mukaan. Kilosta poimittuja lehtiä maksettiin kuudesta kahdeksaan shillinkiä (100 Kenian shillinkiä (KES) \approx 1 euro), ylin kuulemani oli 8,40 shillinkiä poimitulta kilolta. Joissain paikoissa poimijoille maksettiin per päivä, tällöin summa oli noin 200–300 shillinkiä, eli 2-3 euroa. Työläisten päivässä poimima määrä vaihteli ihmisten puheissa suuresti, 40 kilosta ennätysmäiseen 250 kiloon, josta keskiarvoksi tehokkaalle poimijalle tuntui tulevan reilun sadan kilon poimiminen. Koska poimijat eivät yleensä olleet pysyvässä työsuhteessa, oli hyvän työpanoksen antaminen tärkeää työllistymisen jatkumiselle. Poimijan oli oltava nopea poimimaan saadakseen hyvän palkan, ja hyvät poimijat pääsivät ensimmäisinä uudestaan töihin. Limurun alueella elämänsä asunut Kariuki totesi, että nykyinen keskipalkka teetyöläiselle oli 200–250 shillinkiä päivässä; kun sen kertoi kuukauden 24 työpäivällä siitä tuli hänen mielestään hyvä palkka, parempi kuin ennen. Hänen mukaansa alueelle syntyneen kukkateollisuudenkin oli pakko mukautua teeteollisuuteen, se ei voinut maksaa kukkien pakkaamisesta 100–150 shillinkiä päivässä, vaan sen täytyi maksaa sama kuin teenviljelijät maksoivat saadakseen työvoimaa. Kerichossa teetehtaan työläisille puoles-

taan maksettiin alimmillaan 350–400 shillinkiä, noin 3,5 euroa, kahdeksan tunnin työpäivästä tehtaan varajohtaja Abutan mukaan.

Myös teetä ostavien tehtaiden hinnat vaihtelivat. Limurun Unileverin tehdas osti teetä 22 shillingillä kilolta. (Puhun shillingeistä nyt muuttamatta niitä euroiksi, koska tärkeää on ennen kaikkea niiden keskinäinen vertailu. 22 shillinkiä on kuitenkin noin 22 eurosenttiä.) Limurun uusi tehdas, Maramba, osti 17 shillingillä, vanhempi tehdas Karirana 20 shillingillä. Tehtaiden välillä oli kova kilpailu; haastateltavieni mukaan muutama vuotta sitten aloittaneen Maramban alempi hinta johtui siitä, että se osti myös huonompilaatuista teetä ja yritti siten kilpailla markkinoilla vanhojen tehtaiden kanssa. Eräs työnjohtaja ei halunnut kertoa työvoiman tai teen ostohintaa, vaan piti sitä yrityksen salaisuutena. Hintoista kuitenkin kävi ilmi, että poimija sai jonkin verran alle puolet siitä, mitä tehdas maksoi teekilosta teepellon omistajalle. Eräs työnjohtaja kuitenkin alleviivasi, että omistajalla oli paljon velvollisuuksia ja tekemistä tuolle rahalle, eikä kaikki raha jäänyt siten hänen voitokseen. Alueellisesta vaihtelusta kertoi se, että Länsi-Kenian Emuhayassa KTDA:n tehdas maksoi viljelijöille 14 shillinkiä ja ennen vuoden 2012 syyskuuta vain 12 shillinkiä kilolta.

Oman vaikeutensa teen hintojen ymmärtämiselle ja vertailulle toi bonusjärjestelmä. Se oli tehtaiden, olivat ne sitten KTDA:n tai suurempien tehtaiden, tapa maksaa lisämaksua laadukkaasta teestä. Bonus vaihteli laadun mukaan, ja eri tehtaot maksoivat sitä eri tavoin. Esimerkiksi Emuhayassa KTDA:n tehdas maksoi teen kilohinnan lisäksi maksimissaan 16 shillinkiä kilolta bonusta. Bonuksellakin kilpailtiin; limurulainen Kariranan tehdas, alueen pitkäaikaisin yhtiö, antoi bonukset kerran vuodessa, mutta uusi tehdas, Maramba pyrki palkitsemaan viljelijöitään useammin. Vaikka Maramba antoi bonuksen jokaisen kauden jälkeen, ne olivat huomattavasti pienempiä kuin vanhojen yhtiöiden bonukset. Vanhat yhtiöt, eli Unilever ja Karirana maksoivat noin 14 shillinkiä kilolta, uusi yhtiö Maramba 7 shillinkiä. KTDA maksoi bonuksia kerran vuodessa, sen ulkopuoliset yhtiöt yleensä noin kahdesta kolmeen kertaa vuodessa. Bonus tarkoitti siis nimensä mukaan ylimääräistä maksuerää, jota maksettiin hyvälaatuisesta teestä normaalin kilohinnan päälle könttäsommuna. KTDA:n maksamat bonukset olivat vuosittainen suuri uutisaihe, sillä valtakunnallisesti summat olivat todella suuria. Tee ei tuottanut ympäri vuoden yhtä hyvin, joten bonukset auttoivat heikkojen satoaikojen yli. Bonuksia pidettiin siksi yhtenä teen hyvistä puolista.

Teetiloilla käytettiin paljon kausityövoimaa sekä Kerichossa että Limurussa. Finlaysin tehtaan varajohtaja Abutan mukaan Finlays palkkasi yleensä kausityöläisiä poimimaan teen etenkin sesonkina, joka oli 3-6 parasta kasvukuukautta vuodesta. Minimimiehitys tilalla oli vakituisia työntekijöitä, loput olivat kausityövoimaa. Kausityöläiset muuttivat ulos yhtiön alueelta työsopimuksen loppuessa. Kun töitä taas oli tarjolla, ”tuomme heidät takaisin. He muuttavat alueelta, lepäävät kuukauden tai pari, minkä jälkeen ilmoitamme heille, kun sato on taas valmis.” (Abuta.) Työvoimaa oli Limurussa ja Kerichossa niin helposti saatavilla, että sitä ei tarvinnut rekrytoida; työvoimaa sai, kun työntekijät toivat mukanaan uusia työntekijöitä. Limurulaisen työnjohtajan mukaan ”kausityöntekijät ovat tänään töissä ja eivät välttämättä enää huomenna”. Kausityöntekijöiden ongelma monien työnjohtajien mukaan oli kuitenkin se, että he poimivat yhtenä päivänä hyvää teetä ja seuraavana huonoa; jatkuva vaihtuvuus pienillä tiloilla, joilla ei ollut välttämättä ollenkaan vakituisia työntekijöitä, vaikutti laatuun. Uusia työntekijöitä piti myös kouluttaa, kun vakituisissa työntekijöissä oli se etu, että he tiesivät, mitä he tekivät. Limurulaisen työnjohtajan mukaan ”vakituisten työntekijöiden palkkaaminen riippuu omistajasta, mutta jos palkkaa vakituisen, on oltava varma, että pystyy maksamaan ja antamaan tälle jotain etuja. Helpommalla pääsee, jos maksaa vain kausityöntekijöille, joita on aina helppo saada.”

Kausityöntekijät olivat siis työnantajalle helppo vaihtoehto; toiminta oli joustavampaa eikä ylimääräisiä etuja tarvinnut maksaa. Ainoastaan sesonkihuippuina kaikki muutkin tilat halusivat ihmiset töihin, jolloin rekrytointi vaikeutui. Jatkuvasti vaihtuvien työntekijöiden ja siitä aiheutuvien laatuongelmien vuoksi työnjohtajat Limurussa iloitsivat uudesta tehtaasta, joka osti myös huonompilaatuista teetä. Erään työnjohtajan mukaan vasta noin 300 eekkerin tila oli tarpeeksi suuri vakituisten työntekijöiden pitämiseksi. Kuitenkin monilla tätä pienemmillä tiloilla oli vakituisia työntekijöitä pieni määrä. Teenpoimijat, jotka kuitenkin tekevät todella rankkaa fyysistä työtä, olivat yleensä siis hyvin epämääräisiksi ajoiksi palkattuja. Suurin osa työntekijöistä työskenteli urakkapalkalla, mikä tietenkin tarkoitti sitä, että väsymys, sairaus tai muut hidastavat seikat vaikuttivat myös palkkaan. Hyvät poimijat lisäsivät myös teen arvoa, minkä vuoksi oli tärkeää, että tilalla oli hyviä työntekijöitä. Tämä kuitenkin harvemmin realisoitui jatkuvina työsuhteina tai erityisen korkeina palkkoina.

3.4 Teen maailmanmarkkinat

Mombasassa sijaitseva Itä-Afrikan teepörssi oli suurimpia maailmassa. Keskimääräiset hinnat teekiloa kohden vuonna 2009 suurimmissa huutokauppamaissa olivat seuraavat:

Sri Lanka 2,40 euroa, Intia 2,09 euroa ja Kenia 1,96 euroa kilolta. Vaikka Kenian pörssi oli suuri, ei sen rahallinen arvo vastannut Sri Lankan ja Intian kauppaa; hinnat heijastavat laatua ja erikoistuneisuutta, joita Kenialla oli siis Sri Lankaa ja Intiaa vähemmän. Huono laatu on ollut Keniaa suurempi ongelma monissa teentuottajamaissa Afrikassa, ja Afrikan sisäisessä kilpailussa Kenia piti teen huutokauppahinnoissa laadukkuudellaan selvää kärkipaikkaa. Tee oli suurien maataloustuotteiden kaupassa erikoisuus: sitä kaupattiin huutokaupoissa tai yksityisillä sopimuksilla, eikä sille ollut futuureja kuten esimerkiksi kahville tai kaakaolle on. (CTA 2010.) Teen maailmanmarkkinahinnat olivat korkealla 1970-luvun lopussa, minkä lisäksi 1980–90-luvuilla KTDA korotti pientuottajien saamia bonuksia jopa enemmän kuin mitä teestä saatu hinta oli kohonnut Mombasan teepörssissä (Ongile 1999, 57; 70). Globaalisti teehinnat putosivat kuitenkin 44 prosenttia reaaliarvoin mitattuna (eli inflaatio, rahan arvon muutos, poistettuna) vuosien 1970 ja 2000 välillä. Vuosien 2002 ja 2009 välisenä aikana teen maailmanmarkkinahinnat taas kaksinkertaistuivat monissa teentuottajamaissa vallinneen kuivuuden takia, minkä lisäksi teen kysyntä kasvoi, mikä nosti hintoja. Reaaliarvoilla laskettuna maailman teenviljelijät voivat silti saada teestään nyt vähemmän kuin mitä he olisivat saaneet 40 vuotta sitten. Tilannetta, eli alhaisia hintoja, pahensivat ennätyselliset tuotantotasot ja globaalien ostajien valtava markkinavoima. (CTA, 2010).

Länsimaisesta teekaupasta 90 prosenttia oli seitsemän suuren monikansallisen yhtiön hallussa. Neljä näistä (Unilever, Van Rees, James Finlay ja Tata Tetley) dominoi paitsi teen tuotantoketjun kaikista arvokkaimpia vaiheita (sekoittaminen, pakkaaminen ja markkinointi) myös koko globaaleja markkinoita. (Dolan 2010, 36.) Teen hinnasta suurin lisäarvo (80 prosenttia) tuli pakkaamisesta, joka tehtiin yleensä länsimaissa. Lisäksi teestä tehtiin sekoituksia, minkä vuoksi sitä voi ostaa suoraan sieltä, missä se oli halvinta. Tämä helpotti suurien teenostajien vallankäyttöä: he voivat helposti siirtyä hankalasta tai liian kalliista maasta seuraavaan maahan. (CTA 2010.)

Teen maailmanmarkkinoiden vaikea ennustettavuus tunnistettiin hyvin Keniassakin. Finlaysin Abutan mukaan esimerkiksi vuonna 2012 markkinat olivat olleet hyvät, hinnat olivat pysyneet korkealla, koska teelle oli kovasti kysyntää. Finlayskaan ei vienyt kaikkea teetään huutokauppaan, vaan esimerkiksi heidän Chomogondayn tehtaallaan oli suora sopimus Coca-Colan kanssa, joka teki teejuomia Finlaysin teestä. Finlaysilla oli omat haarakonttorinsa ympäri maailman, muun muassa Sri Lankalla, Dubaissa ja Iso-Britanniassa, ”joiden avulla pyritään edistämään myyntiä ja stabilisoimaan hintoja, kompensoimaan huonoja kausia” (Abuta). Suuret yhtiöt pystyivät siis kompensoimaan

globaalien teemarkkinoiden heilahduksia maailmanlaajuisen verkostonsa avulla. Myös pienemmät viljelijät olivat kytkeytyneitä maailmanmarkkinoiden liikkeisiin teen kautta. Yksi limurulaisista työnjohtajista kertoi 1990-luvulla teen hintojen romahtaneen, koska olosuhteet Kenian ulkopuolella olivat huonot, eikä vienti siksi vetänyt. Esimerkiksi Pakistanissa, joka oli yksi merkittävimmistä vientimaista kenialaiselle teelle, oli selkkauksia, minkä takia sinne ei viety teetä. Sama tapahtui, kun Ugandassa oli yhteenottoja. Hänen mukaansa myös rahan arvon muutokset vaikuttivat; Kenian shillingin arvo laski ja nousi ulkomaisista markkinoista riippuen. Valuuttojen arvoilla oli merkitystä laajemminkin kansainvälisessä kaupassa, joten viljelijät olivat kiinnostuneita valuuttakursseista. Teemarkkinoilla käytettiin dollareita, joten kun shillingin heiketessä dollari vahvistui, ”teenviljelijät hymyilevät”, kuten limurulainen työnjohtaja asian ilmaisi. Kansainvälisen kaupan heilahtelut tuntuivat paikallisilla markkinoilla. Siksi monilla tiloilla pyrittiin viljelemään tuotteita monipuolisesti, jotta maailmanmarkkinoiden sukeltaessa pelloilta löytyisi myös syötävää ruokaa. Tämä koski ennen kaikkea pienviljelijöiden tiloja, mutta päti myös suurempiin tiloihin, joissa kasvatettiin kasviksia myyntiin teen kaupan tasapainottamiseksi.

4 Historia ja maan jakautuminen

“Maasta tuli uusi maa, joka oli tuntematon meille.”⁴

Tässä luvussa syvennytään Kenian historiaan lähtien ajasta, jolloin afrikkalaisesta maa-alueesta alkoi muodostua Brittiläinen Itä-Afrikan protektoraatti. Maan jakautuminen viittaa niin Kenian valtion muotoutumiseen, viljelysmaan jakoon eurooppalaisille ja afrikkalaisille kuin maan etniseen jakautumiseen ennen ja jälkeen itsenäistymisen. Tee on kolonialismin aikana tuotu rahakasvi, jonka kasvatukseen historialliset rakenteet ovat vaikuttaneet. Pyrin kontekstualisoimaan teen kasvatuksen historiaa; teellä on historiallisia siteitä, jotka vaikuttavat siihen, kuka saa eniten arvoa irti teestä. Tarkoituksena on luoda katsaus siirtomaa-aikaan ja myös Kenian ”etniseen” historiaan, eli siihen, miksi Keniasta on tullut niin vahvasti eri heimojaan korostava maa ja minkälaiset vaikutukset sillä on nykypäivään ja teehen. Päähuomio näistä heimoista on kikujuissa, koska kikujuilla on erityinen rooli Kenian kehityksessä. Kikujut ovat maan valtaapitävä ja suurin Kenian 42 heimosta. Kikujuiden rooli nousi esiin kentällä, koska kikujuiden ja teen alueet ovat monesti olleet samat alueet. Kikujut asuivat alueilla, joille valkoiset asettui-

⁴ L.S.B. Leakeyn (1977, 33) haastattelema kikuju Kabetu wa Waweru.

vat asumaan, ja kikujut omistavat nykyään monet teealueet, mikä tuo heille vaurautta ja valtaa.

Kenian siirtomaahistoria, joka on myös kenialaisen teen tarinaa, alkoi eurooppalaisten siirtolaisten saapumisesta. Kauppaa erityisesti Kenian rannikolla oli käyty jo paljon ennen 1800-luvun loppua, mutta tuolloin eurooppalaisia uudisraivaajia alkoi muuttaa asumaan itäiseen Afrikkaan. He asettuivat ylämaille, alueille, joilla oli ennen heidän tuloaan asunut monia heimoja; kikujuja, maasaita ja muita pienempiä ryhmiä. Eurooppalaiset perustivat farminsa siirtomaahallinnon tukemina, ja ajan kuluessa siirtomaahallinto alkoi myös luoda lakeja, joilla afrikkalaiset ahdistettiin aina kauemmas pois omilta vanhoilta mailtaan. Yhteiselon mahdottomuus alkoi käydä selväksi 1940-luvulla ja tilanne huipentui vuosina 1952–60, jolloin maahan julistettiin poikkeustila. Poikkeustilan syynä oli Mau Mau -kapina, joka oli erityisesti kikujujen organisoima aseellinen liike maan ja vapauden puolesta eurooppalaisia ja myös heille lojaaleja afrikkalaisia vastaan. Monet teealueista olivat Mau Mau -taistelujen keskeisimpiä näyttämöitä; muun muassa Mount Kenyan ympäristö ja ”valkoiset ylämaat” olivat afrikkalaisille kiellettyjä alueita, joilla asiatta kulkeneet mustat sai poikkeustilan aikana ampua kyselemättä. Alueilla kasvatettiin ja kasvatetaan paljon teetä, mutta se on myös maata, jonka kikujut kokivat omakseen ja eurooppalaisten varastamaksi. Siksi kikujut ja heidän naapuriheimonsa nousivat kapinaan eurooppalaista itsevaltaista valloittajaa vastaan.

Mau Mau -kapinalla on kuitenkin ristiriitainen rooli Kenian historiassa; sitä voitaisiin pitää vapautustaisteluna, mutta siitä on tullut sellainen lähinnä vain kikujuille ja heidän naapureilleen, jotka osallistuivat taisteluihin. Kikuju-valtaisuus Kenian politiikassa on kuitenkin lähtöisin näistä ajoista, kuten on myös muiden kansanosien suhtautuminen kikujuihin. Tässä historiakatsauksessa pyritään siksi selvittämään maanomistusta siirtoma-aikana ja sen jälkeen. Maahan kietoutuvat paljolti myös eri ryhmien väliset suhteet. Mau Mau on oleellinen, koska se oli haastattlemilleni kikujuille oleellinen. Heidän mielestään heidän kärsimyksensä on palkittu nyt muita suuremmalla vauraudella ja muun muassa paremmilla asemilla maan ja sen monien elinten johtopaikoilla. Monien muiden ryhmien näkökulmasta – sen käsityksen mukaan, jonka kentällä ollessani sain – kikujut ovat kuitenkin ottaneet Kenian johdon itselleen epäoikeudenmukaisesti ja ovat varastaneet Kenian maan (siis sekä valtion että konkreettisen maan). Tätä keskustelua sivutaan niin paljon, kuin se teen ja kehityksen kysymysten kannalta on oleellista. En puutu kysymyksiin Mau Maun syvemmästä olemuksesta ja siitä, miksi juuri kikujut

ryhtyivät taisteluun, koska se on selvästi avoin tutkimuksellinen kysymys, jonka selvittäminen vaatisi enemmän aikaa kuin tämän työn puitteissa on mahdollista antaa. Pitäydytään siis vain niissä mielikuvissa, joita Mau Mau on herättänyt, ja siinä, minkälaisia seurauksia sillä on ollut maalle ja teelle. Teen kontekstin kartoittamiseksi katsotaan nyt, mitä siirtomaa-aikaisessa Keniassa ja sen kaatuessa tapahtui.

4.1 Siirtomaa-aika

Historioitsija Bruce Bermanin mukaan eurooppalainen kolonialismi Afrikassa edustaa yhtä merkittävimmistä moderneista yrityksistä luoda kokonainen sosiaalinen rakenne (Berman & Lonsdale 1992, 144). Vaikka kokeilu ei onnistunutkaan – ainakaan brittien toivomalla tavalla – on tuon mittaluokan projektin välttämättä jätettävä jälkensä valti-oon, jossa sitä on yritetty. Brittien tulo Keniaan muutti vallan rakennetta: ensimmäisten valloituksen vuosien aikana, 1895–1905, vallasta tuli keskitettyä ja ennen joustavista identiteeteistä alkoi muodostua tiukkarajaisia keskenään kilpailevia heimoja (mts., 13). Afrikkalaiset muodostivat heimoja päälliköineen, koska britit odottivat heiltä organisaatioita, joille pystyi antamaan tehtäviä ja valtaa. Maanviljelijät ja karjankasvattajat erikoistuivat omiksi ryhmikseen, ja vaihdon ja liikkuvuuden vähetessä eri ryhmät menettivät hiljalleen aiemman ymmärryksensä toisiaan kohtaan. (Mts., 38.) Uudet hallitsijat tarvitsivat kuitenkin myös vanhoja vallanpitäjiä, jotka halusivat myös pitää kiinni vallastaan. Valloitus ei siten ollut vain väkivaltainen poliittinen prosessi, vaan myös taloudellinen voima, joka veti ihmisiä puoleensa eduillaan. (Mts., 13–15.) Valloitus tapahtui yleensä paikallisesti: paikallisissa riidoissa muita ryhmiä vastaan turvauduttiin brittien apuun. Ryhmät, joilla ei ollut suurempia ristiriitoja eikä myöskään paljon ulkopuolisten kanssa käytyä kauppaa, kuten nandit, tarjosivat siksi briteille hyvin vähän rauhanomaisia sisäänpääsyreittejä ryhmän alueelle. (Mts., 25; 29.) Valloituksen alussa britit jakoivat vallan paikallisten kanssa, ja brittien afrikkalaiset liittolaiset olivat vahvoja ja ruhtinaallisesti palkittuja. Ajan myötä valloituksista tuli kuitenkin perusteellisempia eikä valtaa haluttu enää jakaa. (Mts., 31; 49.) Se, että emämaan piti saada siirtomaasta voittoa tai edes siihen käytetyt rahat takaisin, aiheutti pidemmän päälle väkivaltaista alistamista alun rauhallisen yhteistyön jälkeen (mts., 19).

Eurooppalaisia uudisasukkaita saapui Keniaan kolmessa erässä, vuosina 1901–14, 1920-luvulla ja kolmas ja suurin aalto vuoden 1945 jälkeen. Kikujut ja maasait joutuivat luopumaan laidunmaistaan siirtolaisten perustaessa farmejaan ja plantaasejaan. (Voipio 1993, 186–7.) Brittien ottaessa maata haltuunsa suurimpia häviäjiä olivat karjankasvattajat; paikallisille maanviljelijöille riitti vielä maata, jota oli vapautunut

lisää käyttöön brittien tuoman rauhan ja järjestyksen mukana (Berman & Lonsdale 1992, 91). ”Valkoisista ylämaista” kolme neljännestä oli aikoinaan maasaiden laidunalueita; maasait olivat alkuun eurooppalaisten hyviä kumppaneita, mutta siirtomaahallinto myi maasaiden suuret laidunmaat uudisraivaajille. Uudisraivaajilla ei kuitenkaan ollut varaa tai taitoa viljellä suuria tilojaan ilman apua. Siksi syntyi puskuri-vyöhykkeitä, joille afrikkalaiset pääsivät vuokratilajilijöiksi (*squatters*). Näin esimerkiksi kikujut etenivät vanhoille maasaiden maille. (Berman & Lonsdale 1992, 35–36; 85; 90.) Afrikkalaiset muuttivat vuokratilajilijöiksi uudisraivaajien tiloille eri syistä. Yksi syy oli päästä käsiksi hautavajoaman, Rift Valleyn, hyviin laidunmaihin, joilta maasait olivat pitäneet muut ryhmät poissa ennen eurooppalaisten saapumista. Osa puolestaan asui jo alueilla, jotka annettiin eurooppalaisille, ja osa pakeni reservien pakkotyötä tai sotaan joutumista. Noin vuoteen 1925 asti elämä vuokratilajilijänä oli lähes kuten ennenkin, ylimääräistä työtä ei ollut paljoa ja työ oli entisen kaltaista, maanviljelystä ja karjanhoitoa. (Kitching 1982, 18.) Vuokratilajilijöiden määrää, maataloa ja vientiin osallistumista rajoitettiin, jotta he eivät olisi pystyneet kilpailemaan eurooppalaisten kanssa. Jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä vuokratilajilijöitä tuli silti koko ajan lisää, minkä lisäksi he olivat tehokkaampia tuottajia kuin eurooppalaiset. (Berman & Lonsdale 1992, 91; 109.)

Kenian kaltaisen siirtomaavaltion ongelma oli se, että se oli toisaalta osa emämaataan, toisaalta se pyrki muodostamaan itsenäisen kokonaisuuden. Se pyrki suitsimaan kilpailua ja pitämään sosiaalista kontrollia yllä, mutta samaan aikaan se pyrki tuottamaan voittoa ja kerryttämään pääomaa. (Mts., 80.) Tuottavuuden nimissä oli parempi, että hallittuja hallittiin yhteisymmärryksellä väkivallan sijaan, eikä imperiumin tasolla uudisraivaajien toiveilla suuremmista maa-alueista ja halvemmasta työvoimasta ollut suurta merkitystä; afrikkalaisia viljelijöitä ei haluttu ärsyttää liiaksi, jottei siirtomaan talous kärsisi. Ristiriita hallinnon ja uudisraivaajien välillä oli siinä, kuinka paljon afrikkalaisilta vaadittiin työtä ja uhrautumista; hallinto pyrki tasapainoon, josta uudisraivaajat, jotka halusivat vain viljellä mahdollisimman tuottavasti, eivät niin välittäneet. (Mts., 81–82; 86.) Ensimmäinen maailmansota pakotti kuitenkin siirtomaavaltion romuttamaan itsenäisyytensä yrittelyn ja yhteistyönsä afrikkalaisten kanssa ja vaatimaan afrikkalaiset mukaan sotaan emämaan puolesta (mts., 94).

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Kenia oli laskusuhdanteessa; paikallisia oli värvätty ja pakotettu kantajiksi (*Carrier Corps*) ja sotilaiksi brittiarmeijaan, jossa kuolleisuus oli ollut valtavaa. Sodan jälkeen niin eurooppalaiset kuin afrikkalaisetkin pyrkivät

kasvattamaan tuotantoa, mutta työvoimasta oli pulaa. Valtionhallinnon pyrkimykset tasapainoon jäivät uudisraivaajien pakottavan ja väkivaltaisen työvoiman hankinnan jalkoihin. (Berman & Lonsdale 1992, 105–106.) Protestit lisääntyivät huonojen työ- ja asuinolojen ja julmuuksien takia. Koska yleisin protestoinnin muoto oli työn välttely, tätä pyrittiin estämään aina uusilla säännöillä ja sanktioilla. Karkaamisten estämiseksi vuonna 1920 astui voimaan laki afrikkalaisten rekisteröinnistä. Jokaisen yli 15-vuotiaan afrikkalaisen miehen oli rekisteröidyttävä, ja kannettava aina kaulassaan *kipandea*, metallisylinteriä, joka sisälsi heidän tietonsa ja työhistoriansa. (Berman & Lonsdale 1992, 112–113.) Vuonna 1925 valtio loi 24 heimoreserviä, joihin ihmiset pakotettiin asumaan ja joista saatiin helposti työvoimaa eurooppalaisille. Eurooppalaisten viljelijöiden omaisuus kasvoi; ei niinkään sen takia, että heidän tuottavuutensa olisi kasvanut, vaan koska heidän työvoimansa oli niin halpaa. (Mts., 116.) Vuonna 1925 hallitus myös esitteli paikallisten asukkaiden neuvostot (*Local Native Council*) jokaista etnistä ryhmää kohden, millä vahvistettiin afrikkalaisiin kohdistunutta hajota ja hallitse -politiikkaa erillisiä ryhmiä korostamalla (Sobania 2003, xviii).

Afrikkalaisista nousi siirtomaavallan nostattamana uusia johtajia ja päälliköitä, joille kertyi hallinnon antamaa rahaa ja valtaa. Hyvin huonosti palkattuihin palkkatöihin joutuivat nuoret maattomat miehet. (Berman & Lonsdale 1992, 87; 92.) Siirtomaavalta siis eriarvoisti ihmisiä suosimalla tiettyjä ryhmiä ja johtajia. Afrikkalaisten tilojen tuotto oli huonoa, maa oli jakautunut epätasa-arvoisesti ja afrikkalaisten pääsy rahakkaampiin viljelykasveihin oli tiukasti rajoitettua. Samaan aikaan kuitenkin siirtomaahallinto halusi afrikkalaiset rahatalouden piiriin, koska esimerkiksi verot ja koulutus piti maksaa rahalla. (Kitching 1982, 152–153.) Jatkuvat veronkorotukset ajoivat ihmisiä töihin ja muuttamaan – tai vaihtoehtoisesti veronsa maksamattomien keskitysleireille (Berman & Lonsdale 1992, 115). Muuttoliike rapautti kuitenkin päälliköiden valtaa, mikä myös heikensi brittien luomaa kontrollijärjestelmää (mts., 93; 120). 1920-luvulla Keski-Kenian ja Nyanzan provinseissa maataloustuotanto kasvoi, osin palkkatuloilla tehtyjen parannusten myötä, osin työn intensiteetin noustua. Silti vuodesta 1930 eteenpäin moni kenialainen kotitalous huomasi, että heidän maapalassensa ei tuottanut tarpeeksi elantoa siitä riippuvaisille ihmisille, minkä takia entistä useampi mies lähti etsimään palkkatyötä. (Kitching 1982, 20–22.) Keski-Kenia ja Nyanzan provinssit (katso karttaliite 1) ovat Kenian parhaita maatalousalueita, joilla molemmilla kasvatetaan myös rahakasveja kuten teetä.

Bermanin ja Lonsdalen mukaan pääoman kertyminen luo yleensä sosiaalista rakennetta, mutta siirtomaajan afrikkalaisten ei missään nimessä haluttu järjestäytyvän luokiksi, vaan pysyvän päällikkönsä alaisuudessa ja erillisinä ryhminä (Berman & Lonsdale 1992, 82; 120; 137). Afrikkalaiset siirrettiin reserveihin, eivätkä he saaneet omistaa maata "valkoisilla ylämailla" (Bates 1992, 19). Kikujut pääsivät asuttamaan ylämaata vain työläisinä, eivät omistajina (Bates 1992, 21). Perinteisesti kikujut pystyivät saamaan maata raivaamalla sen, asuttamalla sen ensimmäisenä, ostamalla sen tai perimällä sen. Nämä periaatteet olivat kuitenkin käytännössä yksittäisissä tapauksissa usein ristiriidassa keskenään. Siksi kikujujen reserveissa, joissa väestönpaine oli kova, oli 1940-luvulta alkaen paljon kiistoja maasta, ja ne, jotka olivat aiemmin lähteneet vuokratilajelijöiksi ja palasivat reserveihin myöhemmin maanpuutteen takia, huomasivat päätyneensä maattomiksi. (Mts., 28–29.)

Toisen maailmansodan jälkeen siirtomaavalta ryhtyi kiristämään kehityksen tahtia, jotta sodan aiheuttama rahavaje saataisiin taas paikattua. Tämä tarkoitti afrikkalaisille materiaalien olojen rapistumista, joka osui erityisesti kikujuihin. Valkoisilla ylämailla, missä maatyöläisten palkat olivat muita alueita alempina, vallitsi kasvava puute. Lisääntyvä määrä kikujuita, jotka olivat asuneet alueella vuokratilajelijöinä, pakotettiin muuttamaan reserveihin eurooppalaisten asuinalueiden leviämisen myötä. Eurooppalaiset viljelijät eivät myöskään tarvinneet enää vuokratilajelijöitään, kun koneellistuminen levisi 1940-luvun lopulta eteenpäin. Kikujujen reserveissa suuri väestönkasvu aiheutti vaatimuksia lisämaata kohtaan ja loi jatkuvasti kasvavan maattomien kikujujen ryhmän. Afrikkalaisten palkat kaupungeissa olivat niin alhaiset, ettei niillä pärjännyt ilman peltoa reservissä, jotka taas olivat aivan liian pieniä asukasmäärilleen. Urbaaneilla alueilla, erityisesti Nairobissa ja Mombasassa, työvoima, josta suurin osa oli kikujuita, oli ahdettu pienille alueille, joille muutti jatkuvasti uusia ihmisiä ylämailta ja reserveista ja joilla inflaatio ja työttömyys vallitsivat. (Berman & Lonsdale 1992, 228; 246.)

Kenian talous kasvoi vauhdilla toisen maailmansodan jälkeen aina noin vuoteen 1960 saakka (mts., 242). Osin tätä auttoivat emämaan tukemat talouden kehitysohjelmat, joita paikallinen hallinto käytti kuitenkin myös omiin tarkoituksiinsa eli estämään sosiaalista pirstoutumista ja individualismia, jotka nähtiin erityisesti kikujujen suurimpina ongelmia. Talouden kehittämisen sijaan kikujut joutuivat muun muassa tekemään palkatonta pakollista "yhteistyötä". Samaan aikaan oli selvästi afrikkalaisten havaittavissa, kuinka eurooppalaiset ja aasialaiset yhteisöt rikastuivat rahakasvien viljelyllä ja rahataloudella, jotka olivat afrikkalaisilta kielletty. (Mts., 245.) Sosiaalisten ja taloudellisten olojen

huonontuminen lisäsivät taakkaa, jonka olivat luoneet maiden luovuttaminen eurooppalaisille, lähetystyöntekijöiden hyökkäykset kikujujen traditioita kohtaan, sisäiset ristiriidat eurooppalaisten valitsemien päälliköiden roolista, omaisuuden kertyminen heimon siirtomaaeliitille ja kikujujen poliittisen aktiivisuuden tukahduttaminen 1930-luvulla. Eriarvoisuuden lisääntyminen, länsimaisen koulutuksen leviäminen, maaseudun pysähtyneisyys, maattomuus ja perinteisten instituutioiden kaatuminen olivat tärkeimpiä syitä siihen, että kikujut päätyivät salaiseen militarismiin ja väkivaltaan etujensa puolustamiseksi. (Berman & Lonsdale 1992, 228–229.)

Hallinto piti erityisesti kikujujen mutta myös laajempaa afrikkalaisten poliittista toimintaa petturuutena ja salaliittona yhteistä hallintoa kohtaan (mts., 240). KAU (*Kenya African Union*), joka perustettiin vuonna 1944, ja muut afrikkalaiset poliittiset järjestöt vaativat uudistuksia maatalouden kehittämiseen, työoloihin, palkkoihin, koulutukseen ja poliittiseen prosessiin osallistumiseen. Erityisesti kikujujen protestit nähtiin kuitenkin heidän kyvyttömyytensä sopeutua moderniin yhteiskuntaan, eikä poliittisille vaatimuksille tullut minkäänlaista vastetta hallinnosta. (Mts., 243; 241.) Estääkseen KAU:ta pääsemästä valtakunnan tasolla merkittävään asemaan britit pyrkivät eristämään kikujupoliitikot muista heimoista ja maaseudun kikujuista, missä he onnistuivat käyttämällä hyväkseen etnisten ryhmien välisiä vihamielisyyksiä. Vuonna 1948 KAU teki vetoomuksen YK:lle kenialaisten parempien olojen puolesta. Siirtomaavirkailijat löysivät kuitenkin Nyanzan alueelta kaksi päällikköä vastustamaan ”vetoomuksen tapaa esittää muutama kikuju-poliitikko edustamassa Kenian kansoja”. Brittivirkailijat neuvoivat näille päälliköille, että heidän pitäisi julkisesti painottaa vastustavansa sitä, että ”kikujut haluavat puhua Kenian kansojen puolesta ja siten dominoida heitä”. (Mts., 249.) Kuva kikujuista maan varastajina oli siis ainakin osin brittien tarjoama ja alullepanema jo siirtomaa-aikana.

Toinen maailmansota ja sodan jälkeinen inflaatio huononsivat lukuisien jo huonossa asemassa olleiden afrikkalaisten kotitalouksien asemaa. Palkalla oli entistä vaikeampi kompensoida huonoa satoa. Elinkustannusten nousu asetti huonoimpaan asemaan ne, jotka olivat matalapalkatussa työssä ja menettäneet yhteyden maahansa. Nämä ihmiset olivat vuokraviljelijöitä (*squatters*) ja matalapalkattuja maatyöläisiä, jotka muodostivat suurimman osan Mau Maun metsätaistelijoista. (Kitching 1982, 154.) Koska olot olivat huonot eikä muutosta muuten saatu aikaan, vuosina 1950–51 KAU, KCA (*Kikuyu Central Association*) ja nairobilaiset ammattiliitot kerääntyivät kikujujen johdolla yhteen aseellista taistelua varten, jota kutsutaan Mau Mau -kapinaksi; väkivalta lisääntyi

niin kikujujen kuin brittien toimissa ulottuen Nairobiin ja Mau Mauta vastustaviin kikujuihin (Berman & Lonsdale 1992, 250–251). Joulukuussa 1951 maahan julistettiin poikkeustila, joka alkoi Jomo Kenyattan ja 145 muun afrikkalaisen poliittisen toimijan, joista suurin osa oli kikujuja, vangitsemisella. Väkivallasta tuli molemmin puolin laaja-alaista ja kollektiivista. (Berman & Lonsdale 1992, 252.) Siirtomaahallinto loi kikujuille uudet kylät ja maanjako-ohjelmat, joiden oli tarkoitus luoda harmonisia, ei-poliittisia yhteisöjä hyvinvoivissa kylissä: Mau Mau piti kitkeä juurineen. Kikujuja suljettiin brittien perustamille keskitysleireille. (Mts., 254; 285.) Poikkeustila ei kuitenkaan ratkaissut maan kuohuntaa, ja afrikkalainen politisoituminen levisi myös muihin ryhmiin.

Emämaan oli pakko ottaa aloite käsiinsä 1950-luvun lopussa; afrikkalaisille annettiin oikeus rahakasvien kasvattamiseen, korkeampaan koulutukseen, hallinnon virkoihin ja poliittisiin prosesseihin osallistumiseen. Itsenäisyyttä edeltävän neljän vuoden aikana emämaa pyrki purkamaan siirtomaarakenteita tehden kompromisseja eurooppalaisten ja afrikkalaisten välillä. Tämä prosessi siirsi kuitenkin siirtomaan poliittisen talouden rakenteet ja sitä kautta brittien intressit laajalti koskemattomina myös itsenäistyneeseen Keniaan. (Mts., 256–257.) Mau Maun kukistumisen jälkeen siirtomaahallinnolla ei ollut enää tarvetta uudisraivaajien toiveiden kuuntelemiselle; hallinto pelkäsi enemmän kapinan lietsonnan leviämistä. Vuonna 1954 afrikkalaisia valittiin parlamenttiin kahdeksan kappaletta, 1958 määrä nousi neljääntoista ja vuonna 1959 britit hyväksyivät virallisesti uudelleenasettamissuunnitelman eli ylämaiden rodullisen jaottelun purkamisen. Lopulta vuonna 1960 siirtomaahallinto päätti, että afrikkalaisten piti saada enemmistö parlamentin paikoista. (Bates 1992, 46; 52.)

Historioitsija John Lonsdalen mukaan Mau Maun mysteeri pesii edelleen Kenian modernissa historiassa, eli Mau Mau on kenialaisille hyvin ristiriitainen ja selvittämätön tapahtumaketju. Vaikka kapina ja sen tukahduttaminen olivat kiihdyttävä voima maan itsenäistymisessä brittien hallinnosta ja eurooppalaisten uudisasukkaiden vallasta, sen muisto enemmänkin häiritsee kuin inspiroi kenialaisia: se jakaa heidät. (Berman & Lonsdale 1992, 265.) Mau Mau osoitti briteille, että valkoinen vähemmistö ei pystynyt hallitsemaan Keniaa, joten siinä mielessä Mau Mau oli Kenian vapaussota. Mau Mau -taistelijat eivät kuitenkaan olleet ne, jotka pääsivät itsenäistymisen jälkeen valtaan. (Bates 1992, 39.) Mau Maun sisällä näkyi luokkajako; taistelun valan vannoneista suurempi osa oli köyhiä, ja köyhistä Mau Mau -taistelijoista myös suurempi osa joutui vankilaan tekojensa vuoksi. Kikujujen sisällä Mau Mau oli sisällissota, jossa vastapuolina ne, joilla oli maata ja rahaa, ja ne, joilla ei ollut. (Mts.,

32–33.) Väkivalta suuntautui myös eurooppalaisille lojaaleihin kikujuihin (Berman & Lonsdale 1992, 295). Mau Maun toiminta ja sen aiheuttama kuilu kenialaisten välille esti sodan jälkeisen afrikkalaisen koalition muotoutumisen; Mau Mau nähtiin tiiviinä sissiarmeijana, jonka vastapuolena olivat petturimaiset ”kotijoukot”, jotka olivat taistelleet brittien puolesta (Berman & Lonsdale 1992, 266). Mau Mau -joukoista suurin osa rekrytoitu oli kikujuista ja heidän läheisimmistä heimoistaan, embuista ja meruista – mukana oli myös maasaita ja kamboja. Tosin valan antavan ydinpiirin ulkopuolelle suljettiin kokonaan ei-kikujut, koska heidän lojaalisuuteensa ei luotettu tiukoissa tilanteissa. (Mts., 280.) Silti historia muistaa vain Mau Mausta kikujut (mts., 267).

Kitchingin (1982, 2) näkemyksen mukaan ne, jotka hyötyivät Mau Mausta, olivat lopulta lojalistit, jotka siirtomaahallinto palkitsi myötämielisyydestä muun muassa jättämällä Mau Maut edeltäneet jakautumisen ja kerrostumisen kaavat koskematta. Vastavallankumoukselliset menestyivät kikujujen sisällissodassa myös Batesin näkemyksen mukaan. Britit olivat lojalisteille myötämielisiä ja päättivät lopettaa rodullisen jaottelun Keski-Keniassa sallimalla afrikkalaisten aloittaa rahakasvien maanviljelys alueella rauhoittaakseen tilannetta. (Bates 1992, 46.) Lojalistit saivat ensimmäisinä pääomaa, teknistä apua ja lupia maitokarjan kasvattamiseen (mts., 65). He saivat myös kaupalliset lisenssit kahvin ja teen kasvattamiseen ja myyntiin. Siirtomaahallinto loi lojalistisertifikaatin, jonka turvin pystyi liikkumaan vapaasti eli hankkimaan töitä hallinnosta ja yksityisiltä reservien ulkopuolelta, välttyi tietyiltä veroilta ja sai äänestää. (Elkins 2005, 273.) Rikkaat maata omistavat kikujut, kuten Jomo Kenyatta, liittoutuivat siirtomaahallinnon kanssa ja hyötyivät siitä, kun maa itsenäistyi. Hallinnon luomassa maaseudun kehitysohjelmassa, joka tehtiin kikuju-eliitin kanssa yhteistyössä, satsattiin rahakasvien kasvattamiseen ja markkinointiin. (Bates 1992, 39.)

4.2 Maan etnisyyden muotoutuminen

Teentuotantoalueet ovat paljolti niitä alueita, joille kikujut muuttivat eurooppalaisten poistuessa maasta 1960-luvun alussa. Monelta osin alueet olivat kikujujen ”alkuperäisiä” maita, mutta monet maat olivat myös sellaisia, joilla kikujut olivat asuneet vuokraviljelijöinä ja jotka ”alkuperäisesti” kuuluivatkin jollekin toiselle ryhmälle. Kikujut saivat siis itsenäistymisen aikaan ja sitä ennen monia teemaita haltuunsa, ja vuokraviljelyn ansiosta heillä oli myös taito viljellä teetä. Niinpä ajan kuluessa kikujut ovat saaneet paljon tuloja ja sitä kautta tuloja ja kehitystä teestä.

Monille haastattemilleni kikujuille Mau Mau -kapina oli itsenäistymistaistelu, vaikka sitä ei yleisesti sellaisena pidetä. He kokivat, että he tai heidän sukulaisensa taistelivat koko Kenian vapauden puolesta. Monet muut kenialaiset, jotka eivät olleet kikujua tai heitä lähellä olevaa heimoa, puolestaan kokivat, että kikujut ovat varastaneet itselleen Kenian, sen parhaat maat ja niiden tuoton. Koska kikujut ovat myös Kenian suurin ryhmä, he pitivät itseään sitäkin kautta oikeutettuina valtaan. Korruptoitunut oman ryhmän suosiminen kaikilla politiikan tasoilla yhdistettynä historiasta kumpuaviin käsityksiin on kuitenkin luonut monien kenialaisten piirissä yleisen käsityksen kikujuista varakaina. Peter Gibbonin mukaan Jomo Kenyattan nähtiin jo aikoinaan kerryttävän oman perheensä ja ystäviensä rikkautta ja vahvistavan etnisyyttä painottavaa politiikkaa. Esimerkiksi luot ovat jääneet osattomiksi monista itsenäisyyden hedelmistä, ja hautavajoaman alueella eurooppalaisten valtaamaa maata on annettu kikujuille alueen alkuperäisten etnisten ryhmien sijaan. (Gibbon 1995, 10.)

Kolonialismin vastustuksen suurin syy oli taloudellinen halu saada maata. Epäsuoran hallinnon malli aiheutti kuitenkin sen, että maakysymyksestä tuli etninen, koska ihmiset pystyivät pääsemään maahan käsiksi ainoastaan erilaisten ”heimoinstituutioiden” kautta. Kamppailua kolonialismia vastaan pystyi tekemään vain ”kotialueillaan” ja etnisiin perustein perustettujen organisaatioiden kautta. Siirtomaa-ajan jälkeen kikujuilla oli keskeinen asema Kenian maaseudun taloudessa ja halu ja keinot rekisteröidä maa-vaateensa. Nämä vaatimukset maasta kohdistuivat myös kikujujen maita ympäröiviin maihin, joihin heillä oli myös lukuisia historiallisia siteitä. (Gibbon 1995, 15.) Kikujut olivat siirtomaa-ajan suurin maanviljelijöiden ryhmä, ja he olivat myös levittäytyneet laajalle alueelle ja moniin ammattiryhmiin, joihin kuului maanviljelijöitä, kauppiaita, virkailijoita ja työläisiä. Siksi he olivat eurooppalaisten parhaiten tuntema ryhmä ja heidän suurimpien epäilyjensä kohde. Kikuju-politiikat johtivat sodanjälkeistä nationalismin osin ylivoimaisen yksityiskoulujärjestelmänsä ja koulutuksensa takia. (Berman & Lonsdale 1992, 273.) Kikujut valtasivat – niin pitkälle kuin kukaan afrikkalainen pystyi – Kenian edistysalueen; heitä oli ehdottomasti eniten KAU:ssa ja sen radikaalimmassa kilpailijassa, afrikkalaisten työläisten liitossa (*African Workers Federation*) (mts., 279). Eurooppalaiset epäilivät siksi kikujua suuresti; heidän maalaamissaan mielikuissa kikujut ja Mau Mau korvasivat nationalismin heimoilla, politiikan väkivallalla ja uskonnolla, ja jos he värväsivätkin mukaansa muita kuin kikujua, heidän tarkoituksensa oli kuitenkin kikujujen ylivalta yli muiden heimojen ja eurooppalaisten (mts., 274). Tällainen kuva kikujuista annettiin vielä brittien raportissa

vuonna 1960, vaikka tuolloin britit olivat jo myöntäneet Kenialle enemmistövallan (Berman & Lonsdale 1992, 275).

Keniaassa erityisesti kikujuiden piirissä porvariston muotoutuminen synnytti sisäistä luokkataistelua, joka ilmeni konflikteina linjasuvuista, klaanien rajoista, oikeudesta maahan ja sukupolvien välisten vaatimusten ja mahdollisuuksien eroista siirtomaavallan alla (mts., 198–199). Etnisyys ja luokka eivät ole toisiaan pois sulkevia prosesseja ja identiteettejä, vaan niitä uudistetaan jatkuvassa kohtaamisessa. Kikujuuden käsite, joka loi raamit kikujujen sosiaaliselle ja poliittiselle diskurssille 1950-lukuun mennessä, oli tulos siitä, miten kikujut oli liitetty erityisellä tavalla osaksi siirtomaataloutta ja siitä, miten valtio reagoi kikujuihin. Yhteistyö siirtomaavaltion kanssa ja osanotto hyödykkeiden tuottamiseen ja palkkatyöhön antoivat ihmisille erilaiset yhteydet rikkauksiin ja valtaan mutta myös uusia köyhtymisen lähteitä. (Mts., 199.) Etnisyydestä tuli uudessa valtiossa uusi kuviteltu yhteisö, jota vastaan uuden eriarvoisuuden moraalisuutta testattiin (mts., 316).

Hallinnollisia alueita oli luotu siirtomaassa etnisiä ryhmiä mukaillen, vaikka etniset identifikaatiot olivatkin monesti hallinnon mielikuvituksen tuotetta. Tämä siirtomaahallinnon luoma kaava oli lopulta oleellinen syntyneissä maakiistoissa; jos afrikkalaiset halusivat maata, heidän oli todistettava olevansa tiettyä heimoa ja vaadittava maata sen alueelta. Britit myös estivät kansallisten poliittisten organisaatioiden syntymistä rajoittamalla parlamenttiin pyrkivien kandidaattien kampanjointia vain heidän omalle alueelleen. Näin poliittiset ajatukset eivät päässeet leviämään, eivätkä kikujut päässeet levittämään sanomaansa rauhallisemmille alueille. Tämä poliittinen kaava periytyi itsenäiselle valtiolle, missä kansalliset poliitikot saavat kannatuksensa yleensä pääasiassa vain omalta ryhmältään. (Bates 1992, 48.) Näin materiaalisista intresseistä tehtiin etnisiä. Toisiaan lähellä asuvat ryhmät olivat helpommin keskenään riitautuvia, sillä niillä oli risteäviä vaatimuksia maan suhteen. Esimerkiksi kikujujen suunnalta uhatuimmiksi itsensä tunsivat kalenjinit, jotka joko asuivat lähellä kikujuja, paimensivat karjaa ylämailla tai olivat siellä töissä. Myös väestöntiheys vaikutti siihen, kenellä oli kovin tarve saada uutta maata, joka vapautui eurooppalaisilta. (Mts., 49; 52.) Kikujujen ryhmän koko, sijainti ja rikkaus auttoivat heitä kilpailussa maasta; heitä oli noin 20 prosenttia kenialaisista, he olivat asettuneet asumaan lähelle eurooppalaisten ylämaita ja he asuivat tuottavilla ekologisilla alueilla ja lisäksi lähellä Nairobin markkinoita. Siksi kikujuilla oli halu, keinot ja varallisuutta maavaatimustensa rekisteröintiin. (Mts., 51.)

Kun Kenialle vuonna 1960 myönnettiin enemmistövalta, poliittisia alliansseja alkoi muodostua – rintamalinja muodostui kikujujen ja heidän kanssaan maariidoista aiheutuneessa konfliktissa olevien kalenjinien välille. Luhyat vastustivat kikujujen maavaatimuksia, ja luot olivat puolestaan maariidoissa sekä luhyojen että kalenjinien kanssa. Niinpä kikujut ja luot liittoutuivat KANU:un (*Kenya African National Union*), ja kalenjinit ja luhyat muodostivat KADU:n (*Kenya African Democratic Union*) ytimen. (Bates 1992, 52; Gibbon 1995, 15.) KADU:ssa oli köyhiä ryhmiä, jotka asuivat kuivilla alueilla tai kärsivät kaukaisesta sijainnistaan ja joista mikään ei ollut hyötynyt Keski-Kenian pienviljelijöitä vahvistavasta kehitysohjelmasta (Bates 1992, 53). He pelkäsivät, että kikujuilla, jotka olivat rikkaita ja asuneet alueilla vuokraviljelijöinä, olisi etulyöntiasema maahan, joten KADU ajoi itsenäistyvälle valtiolle siksi liittovaltiomallia, jossa alueilla olisi pysynyt enemmän päätösvaltaa myös markkinoiden suhteen. KANU sen sijaan ajoi keskusjohtoista valtiota, koska kikujut eivät halunneet menettää maitaan muille alueille ja ryhmille. Kikujut olivat rikkaita, joten maakauppaa suojelevat alueelliset toimielimet eivät olleet heidän mieleensä. (Mts., 55–56.) Kun KANU voitti parlamenttivaalit, kikujut saivat tavoitteensa läpi: maan markkinat vapautettiin (Gibbon 1995, 15–16). Keniasta tuli keskusjohtoinen valtio, ja uuden valtion kansallisten markkinoiden halutuimmaksi kauppatavaraksi muodostuivat eurooppalaisilta jääneet ylämaat (Bates 1992, 62–63).

4.3 Keskeneräinen maanjako

Kenialaisten pienviljelijöiden osallistuminen teentuohtantoon alkoi Swynnertonin suunnitelmasta vuodelta 1954 (Ongile 1999, 28). R. J. M. Swynnerton oli siirtomaahallinnon maatalousosaston virkamies, jonka kehityssuunnitelman piti tarjota ratkaisu ylikansoittuneiden reservien ongelmiin. Suunnitelma piti sisällään muun muassa asuttamissuunnitelmia ja maankäytön tehostamista, joiden vauhdittaman maatalouden vallankumouksen oli määrä mahdollistaa kikujujen ja muiden ryhmien mahtuminen reserveihinsä. Suunnitelma oli täyskäännös siirtomaan politiikassa; osana tehostamista suunniteltiin esimerkiksi kahvin, teen ja vientikukkien kasvattamisen osittaista sallimista afrikkalaisille. (Elkins 2005, 125; 266.) Suunnitelmassa todettiin, että lojaaleille ja rikkaille afrikkalaisille tulisi antaa enemmän maata, koska he olivat osoittautuneet luotettaviksi ihmisiksi ja maanviljelijöiksi (mts., 127). Siinä suunniteltiin myös halpojen kehityslainojen tarjoamista niille afrikkalaisille, jotka olivat varmistaneet maahansa laillisen omistusoikeuden ja pystyivät siten käyttämään maata lainan takeena (Harbeson 2012, 20). Väistynyt siirtomaahallinto päättyi vapauttamaan maan markkinat ja luomaan

maanomistusjärjestelmän perustuen yksilölliselle maanomistukselle. Kuka tahansa sai ostaa maata mistä tahansa etnisistä rajoista välittämättä, mikä johti Harbesonin mukaan ennen kaikkea maaseudun kikujujen taloudellisen aseman vahvistumiseen. (Harbeson 2012, 21.) Kenian hyppäys kohti itsenäistymistä yllätti suurimman osan kenialaisista, jotka eivät olleet organisoituneet suurta muutosta varten. Britit tukivat yksityisen maanomistuksen siirtymistä itsenäistyvän valtion perustuslakiin myös sen takia, että se tietenkin takasi myös brittiläisten ja eurooppalaisten maan omistajuuden. (Mts., 22.)

Kenian rikkaat ylämaa-alueet sijaitsevat paremmilla viljelysalueilla, joilla sateet ovat suurempia ja varmempia kuin kuivilla ja köyhillä alueilla. Korkeammilla paikoilla myös rahakasvit menestyvät paremmin (Bates 1992, 43.) Rikkaat alueet myös sijaitsevat strategisesti hyvillä paikoilla: joko lähellä kuljetusreittejä tai urbaaneja markkinoita. Ne, jotka olivat suotuisten olosuhteiden ansiosta onnistuneet rikastumaan, pystyivät puolestaan paremmin puolustamaan maavaatimuksiaan. (Mts., 49.) Maapula oli ja on Kenian yksi suurimpia ongelmia; etenkin tuottavat maa-alueet ovat hyvin tiheästi asutettuja. Eurooppalaisten lähtiessä Keniasta vapautuvaa maata pystyi siis osin ostamaan vapailta markkinoilta, mutta sitä varten luotiin myös jakosuunnitelmia ja -ohjelmia. Swynnertonin suunnitelman mukainen maanomistuksen uudistusohjelma alkoi ylämailta ja pyrki luomaan valtion takaaman maan yksilöllisen rekisteröinnin ja omistajuuden kaikille (Haugerud 1989, 61). Ongelmana oli, että uudistuksia ei koskaan viety kunolla läpi, ja maanomistus on edelleen hyvin avoin kysymys Keniassa.

Swynnertonin suunnitelman jälkeen Kenian maata on pyritty jakamaan monenlaisilla ohjelmilla 1960–70-luvuilla. Maailmanpankin ja Ison-Britannian hallituksen asutusohjelma, *Million Acre Settlement Scheme*, tähtäsi noin 30 000 afrikkalaisen maattoman ja työttömän perheen asuttamiseen (Harbeson 2012, 22). Perheille annettiin pienet maapalaset entisiltä eurooppalaisten asuttamilta ylämailta, mutta Harbesonin mukaan ohjelma ajautui tukemaan maattomia kikujuja laajemman ryhmän sijaan (mts., 22.) Vuosina 1961–1975 1325 eurooppalaista viljelijää puolestaan myi yhteensä puolitoista miljoonaa hehtaaria maata 66 000 kenialaiselle viljelijäperheelle yksityiseen omistukseen valtion uudelleenasutusohjelman kautta (Abrams 1979, xiii). Poliitikot ja virkamiehet ovat manipuloineet maan jakamista ja maa-oikeuksia saadakseen sosiaalista ja poliittista valtaa alueen väestön keskuudessa, minkä vuoksi maakysymyksen avoimuus on johtanut maalla politikointiin yhä uudestaan (Boone 2011, 1321–1322). Parker Shiptonin mukaan etnisiksi kehittyneet maariidat Keniassa esimerkiksi kikujujen ja kalenjinien välillä ja monissa muissakin tilanteissa liittyvät maahan, joka on aikoinaan

lainattu tai annettu ja joka halutaan muuttuneissa olosuhteissa takaisin. Itsenäistymisen aikaan maan nouseva byrokraattinen eliitti otti haltuunsa suurimman osan eurooppalaisten suurmaanomistajien tiloista, eikä muutosta vanhoihin omistussuhteisiin ole siten erityisemmin tullut, lukuun ottamatta spontaania maanvaltausta ja valtion ohjaamaa vapaaehtoista uudelleenasetusohjelmaa. (Shipton 1994, 363–364.)

Kenian valtion rakentumista tutkineen John Harbesonin mukaan maan vapaat markkinat loivat siirtomaa-ajan lopussa Keniaan tietynlaisen maanomistuksellisen tilanteen, joka on pysynyt muuttumattomana aina uuteen perustuslakiin saakka. Uusi perustuslaki, joka sisälsi myös maareformin, saatiin hyväksyttyä Keniassa vuonna 2010 pitkän prosessin jälkeen. Se antaa mahdollisuuden käsitellä rauhanomaisesti ja tasa-arvoisesti niitä maanomistuskiihkeitä, joita on pitkään yritetty tukahduttaa. Keniassa ei uudelleenjaettu alueita itsenäistymisen jälkeen, vaan ne maat, jotka oli ostettu markkinoilta, pysyivät ostajilla. Harbeson käyttää näistä maista termiä ”varastetut maat”, ”*stolen lands*”. (Mts., 16; 21.) Maan vapaiden markkinoiden politiikka oli tiettyjen intressiryhmien, erityisesti kikujujen ajama agenda, joka suosi vahvasti henkilöitä ja ryhmiä, jotka olivat ehtineet kerätä varallisuutta jo siirtomaa-aikana. Harbesonin mukaan maakysymyksestä ei voitu keskustella ennen Kenian demokraattista avautumista ja autoritäärisen hallinnon kaatumista vuonna 1991, mutta maakysymys ja maan omistus ovat olleet politiikkaan sotkeutuneita aina itsenäistymisestä lähtien. (Harbeson 2012, 16.) Tukahdutetut maanomistuskysymykset kolmenkymmenen vuoden ajalta ovat muun muassa yhtenä syynä aiheuttaneet väkivaltaisuuksia vuosien 1992, 1997 ja 2007 vaaleihin kytkeytyen (mts., 17). Uudessa perustuslaissa maata on kolmenlaista eri kategoriaa: julkista, yhteisöllistä ja yksityistä (mts., 18).

Kenian maanomistuksen hajanaisuudesta ja keskeneräisyydestä kertoo paljon se, että eri tutkimuksista nousee esiin monia erilaisia tapoja käyttää, asua ja omistaa maata Keniassa. Batesin mukaan maan keskiosien lähellä asuvat nandit olivat vakiinnuttaneet yksilölliset maa-omaisuudet jo 1950-luvulla ja investoineet vahvasti kaupalliseen maanviljelyyn (Bates 1992, 55). Shiptonin mukaan (1989, 29–31) Kisumun alueella asuvat luot vastustivat aikoinaan maan rekisteröintiä ja myyntiä. Maa perittiin linjasuvuittain, ja se oli toisaalta yksityistä, toisaalta joustavasti myös yhteisöllistä ennen siirtomaa-aikaa, mikä oli tilanne lukuisissa muissakin ryhmissä ennen siirtomaa-aikaa. Koska luot kokivat maan kuuluvan esi-isille, maan myymisestä saatuja rahoja pidettiin väärin saatuina ja siten huonona rahana. Kuitenkin myös luot olivat mukana vuodesta 1954 eteenpäin uudessa maanrekisteröintiohjelmassa, jonka kautta

yksityisomistus levisi myös heidän keskuuteensa. Ugandan vastaisen rajan lähellä asuvilla pokoteilla on puolestaan paljon yhteistä maata, jota naapurineuvostojen pitäisi hallinnoida yhdessä. Järjestelmä, joka on lähtöisin aina 1920-luvulta asti, on kuitenkin jäänyt ajastaan jälkeen: maa-alat ovat pienentyneet huomattavasti, kun ihmismäärä alueella on kasvanut. (Bollig & Österle 2008, 314.) Itäisen Kenian Makuenissa osa maa-alueista on rekisteröity vuosina 1969–70, osa vasta 1980-luvun puolivälissä; samalla alueella rekisteröinnissä on voinut olla siis viidentoista vuoden ero (Nyamu-Musembi 2008, 22). Maanomistus Keniassa on siis hyvin moninaista, ja maan yksityistä omistamista ja myymistä on monissa ryhmissä pidetty vieraana ja negatiivisenakin asiana. Tätä taustaa vasten kikujujen laaja maanomistus näyttäytyy selvästi monista muista ryhmistä eroavana.

Kuten on edellä käynyt ilmi, teen kasvumaat ovat olleet ja ovat hyvin poliittisia maita kenialaisessa historiassa ja nykypäivässä. Yläköalueet ovat hyvää tuotantoaluetta, joka on aikoinaan kuulunut ainakin osin kikujuille, mutta josta he ovat itsenäistymisen aikaan vallanneet itselleen ison osan. Itsenäistymisen aikainen maanjaon perusta luotiin kuitenkin vahvasti jo ennen itsenäistymistä Kenialaiset ostivat monesti pellot eurooppalaisilta, mutta kikujuilla oli kertyneen koulutuksensa, omaisuutensa ja asemansa myötä monia muita ryhmiä paremmat edellytykset näiden kauppojen ja sopimusten tekemiseen. Puheet siitä, että kikujut ovat varastaneet maan, liittyvät myös siihen seikkaan, että kikujut olivat vallassa silloin, kun maanjaon säännöistä päätettiin. Monien tutkijoiden mielestä maanjako-ohjelmat olivat politisoituneita, ja johtivat siihen, että kikujut hyötyivät myös niistä kohtuuttoman paljon. Maakysymys on edelleen avonainen kiista. Maanjakoprosessia ei koskaan viety kunnolla loppuun saakka, minkä lisäksi on oleellista muistaa, että Keniassa maasta on monilla pulaa. Kyse ei ole siis vain symbolisesta halusta omistaa esi-isiensä maat, joka jo yksinään tietenkin olisi jo tärkeä syy sekin. Ongelmana on kuitenkin myös se, että kikujut ovat maata kahmimalla saaneet myös etulyöntiaseman kasvuun ja kehitykseen. Heillä on riittävästi maata, jolla kasvattaa tarpeeksi ruokaa perheelle ja ylimääräistä myyntiin.

4.4 Teen historia ja alueellisuus

Edellä olen kuvaillut maanjaon historiallista kehitystä. Seuraavaksi siirryn kuvaamaan tarkemmin kannalta teen viljelyn historiaa ja alueellista jakautumista. Ensimmäiset teepensaat Aasian ulkopuolella istutettiin nykyisen Malawin alueelle vuonna 1876, mutta afrikkalaisen teen suuri kaupallinen merkitys odotutti itseään vasta toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan (Voipio 1993, 38). Brittien etsiessä imperiumilleen rauhallista

tilaa levottoman Intian ulkopuolelta he kääntyivät kohti Itä-Afrikkaa ja lähtiessään he ottivat teen mukaansa (Besky 2010, 103). Monet Intian ja Ceylonin, eli nykyisen Sri Lankan, suurtilalliset perustivat tiloja silloiseen Brittiläiseen Itä-Afrikkaan; Intiassa ja Ceylonilla työvoima oli kallistunut ja kapinoinut, joten ulkomaalaisten yhtiöiden tulevaisuus noilla alueilla näytti huonolta (Stern 1972, 11). Briteillä oli huonoja kokemuksia pienviljelystä muun muassa Ceylonilta ja Jaavalta; siksi siihen suhteuduttiin aluksi epäluuloisesti myös Keniassa. Teen plantaasiviljelijät pelkäsivät teen laadun laskua ja sitä kautta oman maineensa kärsimistä. Pienviljelijöiden pelättiin olevan kykenemättömiä teen kunnolliseen hoitamiseen ja poimimiseen, ja vanhat suurviljelijät myös epäröivät pientilallisten teen prosessointia, koska he pelkäsivät, että heille myytäisiin heiltä itseltään varastettua teetä. (Stern 1972, 12; 14.)

Keniaan muuttaneet eurooppalaiset kärsivät työvoimapulasta, eivätkä saaneet viennistä katettua kuin noin 30 prosenttia siirtomaahallinnon tuesta huolimatta. 70 prosenttia vientituotteista syntyi afrikkalaisilla pientiloilla. Siksi viennin vahvistamiseksi pelloille tuotiin rahakasvit, kahvi ensimmäisten joukossa jo 1896. Kahvi yleistyi vuosiin 1910–14 mennessä, ja kasvu houkutteli lisää eurooppalaisia paikalle: heitä oli 6000 vuonna 1913. Siirtomaahallitus tuki eurooppalaisia siirtolaisia, mutta huolella se kuunteli vain suurimpien plantaasiviljelijöiden, kuten 1920-luvulla maahan tulleen Brooke Bondin, toiveita. (Voipio 1993, 186–187.) Kahvin viljely oli kielletty afrikkalaisilta, koska siirtolaiset pelkäsivät heidän kilpailuaan. Kahvista olisi saanut jo pieneltä peltoalalta tuntuvaa tuottoa, toisin kuin puuvillasta, jota afrikkalaisten annettiin kasvattaa. Kahvia viljelevät afrikkalaiset olisivat rikastuneet, mikä oli epätoivottavaa ja olisi aiheuttanut myös sen, että he eivät olisi tulleet työskentelemään enää eurooppalaisille tiloille. Lisäksi pelättiin kenialaisen kahvin laadun ja arvon laskua ja kahvivarkauksia, jos afrikkalaiset olisivat saaneet sitä kasvattaa. (Mts., 188.) Samat pelot toistuivat siis sekä pienviljelyn että afrikkalaisten teen viljelyn suhteen. Voipion mukaan kahvin tarinat vastaavat pääpiirteissään teen vastaavia tapahtumakulkuja. (Mts., 160; 188).

Kitchingin (1982, 111) mukaan Kiambu, jossa nykyään kasvatetaan paljon kahvia ja teetä, oli ensimmäisiä paikkoja, jossa toisen maailmansodan jälkeen ja aikaan afrikkalaisetkin lisäsivät rahakasvien, siis esimerkiksi markkinoilla myytävien tuotteiden, kasvatusta ja muun taloudellisen toiminnan määrää ruokakasvien kasvattamisen kustannuksella. Viljelijät laskivat, että on tehokkaampaa tuottaa myytävää markkinoille ja ostaa tai vaihtaa sieltä tarpeisiinsa kuin kasvattaa itse. Aikaisemmin vain ylijäämää oli kaupattu, ja oma ruoka oli saatu omilta pelloilta. (Mts., 112.) Limuru kuuluu

Kiambun maakuntaan. Lisääntyneellä rahalla ostettiin muun muassa lisää maata (Kitching 1982, 115). Afrikkalaisille oli lopulta annettava oikeus eurooppalaisten rahakasvien kasvattamiseen, koska afrikkalaisen maatalouden tuottavuutta oli pakko saada kasvatettua (mts., 155.) ja rahakasveilla sai pienestä maapalasta enemmän arvoa irti. Koska joillain oli hyvin vähän maata, he olivat pakotettujakin käyttämään sitä tehokkaimmalla mahdollisella tavalla, eli kasvattamaan tuotteita markkinoille, mikä oli kuitenkin riskialttiimpaa kuin ruoan kasvattaminen itselleen. (Mts., 127.) Afrikkalaisia ryhdyttiin rohkaisemaan rahakasvien viljelyyn ensimmäisenä kikuju-alueiden lisäksi Embussa, Merussa ja Nyanzan monilla alueilla (mts., 148). Itsenäistynyt valtio tuki tiettyjä maatalouden aloja; auttamisen keskiössä olivat ennen kaikkea kahvin ja teen plantaasit ja pienviljelmät kikujujen sydänmailla. (Gibbon 1995, 16.)

Rahakasvien kasvattaminen on siis aina ollut tavalla tai toisella etuoikeus, joko rodullinen, etninen tai alueellinen. Siksi ensimmäisenä paikalla oleminen on merkittävää. Monet haastateltavistani korostivat sitä, että he ovat alkuperäisiä teenviljelijöitä tai että heidän alueellaan tee oli ensimmäisenä Keniassa. Tästä puhui paljon vanha limurulainen Kalahari, hän korosti ensimmäisenä teetä viljelleiden ja teemaita ostaneiden fiksuutta. Ensimmäisenä olleet ovat olleet kehityksen etujoukoissa, he ovat ymmärtäneet, mitä ympärillä on tapahtunut. Tällä Kalahari halusi korostaa sitä, että kikujut eivät vain sattuneet olemaan ensimmäisiä teenviljelijöitä kenialaisten joukossa, vaan että kikujut olivat niin älykkäitä, että he näkivät tilaisuutensa vaurastua ja käyttivät tuon tilaisuuden. Kalaharin puhetapa sai ymmärtämään, miksi kikujuista ei pidetty erityisemmin muiden ryhmien piireissä. Se, mikä näyttäytyy ainakin osittain alueellisena yhteensattumana kikujujen ja ”valkoisten ylämaiden” osalta, kääntyi Kalaharin puheessa muiden heimojen tehottomuudeksi. Hänen mielestään Kenian muut heimot näyttivät vajavaisuutensa siinäkin, että heillä ei ollut yksityistä maanomistusta omiin maihinsa. Tässäkin asiassa kikujut olivat etunenässä. Se, mikä oli siirtomaa- ja itsenäistymisen ajan politikointia, liittyi Kalaharin puheessa heimojen erityispiirteisiin. Mitä Kalahari ei puolestaan ottanut huomioon, oli jonkun ensimmäisenä olemisen varjopuoli niille, jotka tulivat jälkijunassa. Tällä tarkoitan maanomistuksen keskittymistä niille, jotka pääsivät ensimmäisinä rekisteröimään maitaan. Se, joka ensimmäisenä ehti ostaa maan itselleen, ohitti muut, eikä muille välttämättä jäänyt maata. Kenian hyvin tiuhaan asutuilla seuduilla on ollut jo pitkään selvää, että maata ei riitä kaikille. Ensimmäisenä oleminen tarkoitti siis myös kilpailun voittamista paremmista eteenpäin kehittymisen mahdollisuuksista.

Ensimmäisenä olemisen tärkeys päti myös alkuperäisyyteen ja alkuperään; sekä Kerichossa että Limurussa puhuttiin kyseisen paikan olevan teen alkulähde Keniassa. Limurun sanottiin olevan aluetta, johon uudisasukkaat ensimmäisenä asettuivat ja josta tee sai alkunsa. Ystäväni Danin, jonka kanssa kävin Limurussa, mukaan kaikilla alueilla on oma tärkeä kasvinsa: Kitalessa se on maissi, Nyerissä ja Kiambussa kahvi ja Limurussa se on tee, riippuen siitä, missä se otettiin käyttöön ensin. Keniassa kuitenkin sanottiin yleensä, että Kericho on teen koti ja että sieltä se on saanut alkunsa. Teen laajamittaisempi viljelyhän alkoi 1920-luvulla sekä Nairobista pohjoiseen olevilla ylämailla että Kerichon alueella. Ajalla ei siis ole suurta eroa, joten kyse on enemmänkin merkityksen luomisesta.

Nykyään ihmiset, jotka viljelivät teetä, olivat monesti perineet pellot aiemmalta sukupolvelta, joten vaurauskin on periytynyt. Teepeltoja, joita peria, ei kuitenkaan olisi ilman brittejä, kuten myös Itä-Afrikan teekaupan järjestön (EATTA) edustaja Brian sanoi. Siksi siitä, että britit toivat teen Keniaan, oltiin kiitollisia. Myös konkreettista infrastruktuuria on periytynyt siirtomaa-ajalta: esimerkiksi Finlaysin Chomogondayn tehdas Kerichossa oli sen varajohtajan mukaan rakennettu vuonna 1929. Limurun alueen työnjohtajat pystyivät kertomaan, että heidän tiloillaan kasvoi pensaita, joista osa oli 1960–70-luvuilta. Historia oli siis antanut ihmisille konkreettisia eväitä, joilla kasvattaa omaisuuttaan tulevaisuudessa. Useat haastattelemani ihmiset myös korostivat, että eurooppalaisten lähdön jälkeen peltoja oli laajennettu ja parannettu. Näin nähtynä pellot olivat myös kenialaisten luomia, eivätkä vain eurooppalaisilta ostettuja. Tämä on myös osa puhetta, jolla omaa toimintaa suhteessa teehen korostetaan positiivisena ja teelle tarpeellisenä. Tästä lisää arvoa ja merkitystä pohtivassa luvussa 5.

EATTA:n Brianin mukaan myös tietyt suhteet, joiden olisi suonut muuttuvan, olivat säilyneet. Näillä Brian tarkoitti suhteita toisiin maihin ja teen pakkaamiseen ja muuhun arvon lisäämiseen. Jatkojalostaminen tapahtui edelleen Kenian ulkopuolella, koska näitä siteitä ei ole pystynyt muuttamaan helpolla. Erilaiset tariffit tekivät pakatun teen viemisestä kannattamatonta; Brianin mukaan esimerkiksi Venäjä ja Pakistan haluavat mieluummin työllistää omat kansalaisensa pakkaamiseen. Monet kenialaiset harmittelivat sitä, että Kenialla ei ole tunnettua roolia teen kaupassa, eikä siten neuvotteluvaltteja oman teen arvon nostamiseksi.

Näin Kalahari ja hänen ystävänsä Kirungu, ison teetilan johtaja, kertovat teen tarinasta:

Britit toivat teen, he alkoivat viljellä sitä ja veivät sen laivoilla Eurooppaan. Nyt tilat ovat afrikkalaisilla, mutta vielä on tiloja, joilla on eurooppalaisia. ... Edelleen on myös isoja tiloja, kuten Kerichossa ja Rift Valleyssa, jotka ovat valtavia. Esimerkiksi yhtiö nimeltä Brooke Bond [nykyään Unilever], joka on täällä edelleen, oli täällä jo silloin ennen. Mabroukie kuuluu siihen myös. ... Myös Kiambussa ryhdyttiin viljelemään kahvia ja teetä kauan aikaa sitten, samoin Machakoksen alueella; valkoiset uudisasukkaat valloittivat myös Machakoksen. ... Ihmiset, jotka asuivat aikaisemmin alueella, oppivat teenviljelyn siirtomaaihmisiltä. Siirtomaa-aika loppui, ja ihmiset menivät takaisin omiin maihinsa vuonna 1962. Jo ennen itsenäisyyttä afrikkalaiset olivat aloittaneet teen- ja kahvinviljelyn. Britit opettivat afrikkalaisia viljelemään jo ennen itsenäisyyttä, erityisesti poikkeustilan aikana 1952–60. Me aloitimme teen jo ennen itsenäisyyttä! ... Nämä ovat yksityisiä tiloja täällä, samoin Nyerissä, Murang’assa ja kaikkialla; jokainen keksi itse aloittaa teenviljelyn. Tämä tila kuului eurooppalaiselle majuri Buxtonille ennen kuin afrikkalaiset ottivat sen. Silloin se oli kooltaan alle 200 eekkeriä, mutta kun afrikkalaiset saivat sen, he suurensivat sitä. ... Kun suurin osa valloittajista lähti takaisin omiin maihinsa, ihmiset saivat heidän maansa, lähinnä kikujut, jotka asuivat täällä ennen. He olivat niitä, joille pellot jätettiin viljelemisen jatkamiseksi. Vuodesta 1955 eteenpäin Keski-Kenian provinssi oli ainoa paikka, jossa maalla oli oltava omistusoikeus.

Kalaharin mielestä keskikenialaiset olivat fiksuja; monilla Kenian alueilla hänen mukaansa ollut vieläkin omistusoikeutta maahansa, esimerkiksi luoilla, turkanoilla, maasailla eikä rannikolla asuvilla. Kalahari korosti asiassa omiensa älykkyyttä ja oleellisuutta muiden kustannuksella; kikujut olivat ensimmäisten joukossa, koska he olivat ottaneet asioista selvää. Kalahari toi myös esiin kikujujen kokeman kärsimyksen: kikujut taistelivat koko maan vapauden puolesta, eikä Kalaharikaan käynyt nuorena kouluja, koska hänen isänsä vangittiin poikkeustilan aikana seitsemäksi vuodeksi. Siksi kikujut olivat ansainneet paremman aseman myös hyvityksenä. Tärkeä seikka, joka myös liittyi ensimmäisenä olemiseen, oli se, että kenialaiset, näiden kahden miehen puheissa erityisesti kikujut, aloittivat rahakasvien viljelyn jo ennen itsenäistymistä. Se kertoi jälleen etujoukoissa olemisen arvostuksesta. Erityisesti Kalaharin puheista välittyi kuva, että teetä viljelleet kikujut olivat itse hankkineet itselleen aseman teenviljelijänä. Siirtomaahallinnon päätöksillä oli kuitenkin vielä suurempi vaikutus; ilman hallinnon

tasolla tehtyä Swynnertonin suunnitelmaa ei kenialaisilla olisi ollut asiaa teepeltojen omistajiksi.

Eurooppalaisten lähdön jälkeen teelle oli edelleen kysyntää, joten yhteydet haluttiin säilyttää. Kalaharin mukaan jotkut ostivat tilan suoraan eurooppalaisilta, toiset ottivat pankista lainaa aloittaakseen uuden tilan, kun poikkeustilan jälkeen maata piti rakentaa tuhon jäljiltä. Maan suhde sen tarjoamiin rikkauksiin oli kuitenkin arka aihe. Kun apunani ollut Dan johdatti keskustelua teestä Mau Mau -kapinaan ja niiden yhteyteen ja kysyi, kuinka poikkeustilan aika vaikutti teehen ja liittyivätkö teealueet taisteluihin, Kalahari tulistui ja sanoi, että taisteluja ei käyty teen vain maan takia, vaan:

Kenian ja kenialaisten takia, koska eurooppalainen (*mzungu*) olivat kaikkialla, koko maassa. Koko kysymys on syvän historiallinen eikä sitä voi noin vain tuoda mukaan keskusteluun, sille pitäisi olla oma pitkä aikansa. Maumaut taistelivat uudisasukkaita vastaan, se ei liity teehen.

Kalahari pyrki siis tuomaan teen koko Kenian asiaksi, ja häivyttämään sen seikan, että kikujujen eurooppalaisilta takaisin saamat maat olivat myös maan parhaiten tuottavia maita. Hänen mielestään oli myös hyvin loukkaavaa ehdottaa, että kikujut olisivat taistelleet vaan itsekkäiden etujen puolesta saadakseen itselleen maata.

Steven Kariuki oli myös kotoisin Limurusta ja kertoi teen paikallisesta historiasta.

Teen historia ulottuu kauas. Uudisasukkaat valtasivat alueen, he tulivat ja siirsivät vanhempamme ja heidän esi-isänsä ja laittoivat heidät asumaan omille alueilleen, uusiin kyliin, kun he itse perustivat suuret farmit parhaille alueille, korkeille kukkuloille. Itsenäistymisen jälkeen kenialaiset valtasivat tilat, jotka eurooppalaiset omistivat. Maata yhdellä tilalla saattoi olla sata eekkeriä, joista vaan kymmenen oli viljeltyä, joten afrikkalaiset ryhtyivät tilan saatuaan laajentamaan istutuksia. Tällöin he alkoivat ymmärtää, miten paljon teessä oli rahaa kiinni, joten he päättivät laajentaa vielä lisää. Tiedäthän, afrikkalaiset tarvitsevat paljon rahaa! ... Tuolla on tila, joka on monta sataa eekkeriä, sen omistaa afrikkalainen nimeltään Nicholas Njanga, hän osti tilansa eurooppalaiselta. Kun hän osti sen, se ei ollut täyteen istutettu, joten hän istutti suurimman osan teestä tilalla. Mabroukie on toinen iso tila ja myös iso tehdas, ja sieltä tee on lähtöisin, olen käynyt siellä alueella, siellä on 10–15 todella isoa ja vanhaa teepensasta.

Selitykset maan siirtymisestä siis vaihtelivat ottamisesta ja valtaamisesta ostamiseen. Virallinen tutkijoiden selitys kuitenkin on, että kenialaiset ostivat maan eurooppalaisilta. Valtaaminen tässä yhteydessä viittaakin varmasti enemmän siihen, että kenialaiset valtasivat oman maansa takaisin Mau Maun ja muun poliittisen toiminnan avulla. Tämä pakotti monet eurooppalaiset lähtemään maasta vastoin parempia suunnitelmiaan, joten siinä mielessä kenialaiset pääsivät valtaamaan tilat. Voi toki myös olla, että joissain yksittäistapauksissa tiloja vallattiin. Kariukin mukaan sen ajan afrikkalaiset, jotka olivat onnistuneet saamaan koulutusta ja olivat töissä erilaisissa yrityksissä, tiesivät, mitä olivat tekemässä ja heillä oli rahaa sen tekemiseen:

He keskustelivat eurooppalaisten kanssa, menivät pankkiin hakemaan lainaa ja ostivat tilan. Näin se tapahtui. Monilla heistä on nyt suuret farmit, he omistavat yhtiöitä ja heillä on paljon rahaa. Eurooppalaiset pakenivat, kun saimme oman hallituksen ja itsenäisyyden, olimme turvassa, joten he eivät voineet jäädä. Esimerkiksi Dandin ja Kabukon tilat omistaa eräs, joka tunsi Kariuki Randin, joka oli Limurun valtuutettu siihen aikaan tällä alueella. Tilan omisti alun perin brittiläinen kuvernööri. Kun Randi kuuli, että eurooppalaiset ovat lähdössä, hän meni kuvernöörin pakeille, antoi tälle rahaa, ja koko tila, 760 eekkeriä, annettiin hänelle. Tuolla toisella puolella asui herra Njarogi, joka oli suurlähettiläänä Amerikassa. Kun hän kuuli, että Buxtonin vaimo on lähdössä, hän osti tämän pellot Amerikasta käsin. Tämä on se mitä tapahtui. Joku sellainen, kuin minä, ei olisi tiennyt, että Buxton on myymässä peltonsa, mutta ne, jotka olivat koulutettuja ja hallinnolla töissä, he tiesivät. He tunsivat jonkun, joka omisti peltoa ja halusi muuttaa maasta, joten he pystyivät menemään ja ottamaan pellon. Näin se tapahtui täällä. ... Entinen kansanedustajamme, Kuria Kanyingi, sai myös peltonsa näin; hänen äitinsä, joka työskenteli pellolla, kuuli, että raha on lähdössä. Kanyingi meni tapaamaan hallitusta, hän oli herra Kenyattan ystävä, ja kertoi tälle, että raha on lähdössä, anna minulle rahaa, jotta voin ostaa tämän pellon, ja niin hän myös teki. Hän on hyvä ystäväni, olen työskennellyt hänen kanssaan. Täällä asuu myös paljon ihmisiä, jotka eivät ole täältä, vaan esimerkiksi Murang'asta ja Nyeristä, josta esimerkiksi Nicholas Njanga on. ... Suurin osa ihmisistä, jotka ovat täältä, ovat kasvatettu rahalla, jota teestä on saatu. Äitini ja isäni työskentelivät teepelloilla, ja siitä saaduilla rahoilla pääsimme kouluun. Joten alueen asukkaat ovat olleet riippuvaisia siitä aina tähän asti.

Suurimpien tilojen omistajat olivat siis yleensä tunteneet joitain tärkeitä ihmisiä ja saivat peltonsa jo ennen itsenäistymistä. Tämä on oleellista ja tärkeää teen omistajuudelle ja kehitykselle. Tästä puhuivat myös alueen työnjohtajat. Tästä jo Kalaharikin puhui, kikujut olivat olleet fiksuja ja oppineet tuntemaan oikeat ihmiset. Niinpä siirtomaa-aikaisilla suhteilla oli huima merkitys sen suhteen, kuka ehti saada omaa maata itsenäistyneestä Keniasta. Kariuki puhui myös siitä, miten teestä saaduilla tuloilla alueen ihmiset on koulutettu ja kasvatettu. Tee on siis saanut aikaan kehitystä näillä alueilla. Kariuki naureskeli afrikkalaisten rahantarpeelle, ilmeisesti hän oli sitä mieltä, että kenialaiset myös kaipaavat hyvin kipeästi rahaa, vaikka heillä jo sitä olisikin. Tämä menee yksiin sen ajatuksen kanssa, että kenialaiset kaipaavat kehitystä ja vaurautta. Tästä puhutaan merkityksen ja kehityksen luvuissa lisää.

Elämisen tapa etenkin myös suurilla teeviljelmillä on periytynyt: monet työntekijät asuivat edelleen teetiloilla ja saavat terveydenhuoltonsa, asuntonsa ja lastensa koulutuksen suoraan työnantajaltaan. Kerichossa Henry Abuta kuvaili, että vakituiset työntekijät asuivat tiloilla, ”yhtiö tarjosi heille talon, perusmukavuudet, terveydenhoidon, veden, sosiaalililat, televisiot, kanttiinit, sairaalan, kaikki tämä tarjotaan ilmaiseksi”. Abutan mukaan järjestely oli osa yhtiön sosiaalista vastuuta. Vastaavat järjestelmät ovat kuitenkin yleensä sitoneet työntekijät hyvin tiukasti työnantajiinsa; työpaikan vaihtaminen on vaikeaa, jos lapset ovat yhtiön koulussa ja talo kuuluu yhtiölle. Myös Limurussa suuremmilla tiloilla näki samanlaista järjestelyä. Kariuki myös naureskeli, että vaikka ”järjestelyn tavoitteena on aina sanottu olevan työntekijän elämänlaadun parantaminen, on tärkein syy sen olemassaoloon turvallisuus. Eurooppalaiset uudisasukkaat rakensivat suurtiloilleen työntekijöilleen asuntoja, jotta paikallisten kylien ja heidän omien talojensa välissä olisi ikään kuin puskurivyöhyke.” Toisaalta monet työntekijät palkattiin nykyään vain kausiluontoisesti, eikä heillä ollut sitten näitäkään etuja.

Historian ja alueiden merkitys oli siis edelleen olemassa nykypäivässä. Se näkyi niinkin tilallisessa asiassa kuin tilojen ja niillä olevien asuntojen sijoittelussa. Eniten se kuitenkin näkyi siinä, ketkä omistivat teemaat, tai ainakin ketkä omistivat *suurimmat* teemaat ja ketkä olivat saaneet niistä suurinta hyötyä. Olen nyt käynyt läpi Kenian siirtomaan vaiheita ja esittänyt, että alueellisuus ja heimot rakentuivat niin vahvoiksi kuin ne ovat myös tietoisella toiminnalla. Varallisuus on alkanut kertyä tietyille ryhmille ja henkilöille jo siirtomaa-aikana, mutta monesti ihmiset eivät ole nähneet suurien rakenteiden ja siirtomaahallinnon rakentavia toimia, vaan he pitivät esimerkiksi omaa heimoaan muita edistyneempänä tai syyttävät muita heimoja varkaiksi. Niinpä Keniasta on

rakentunut vahvoja etnisiä alueita sisällään pitävä maa. Myös maanomistamisen ja rahakasvien kehitys seuraa samaa kehityslinjaa; oikeus niihinkin annettiin tietyille ryhmille, jotka olivat siirtomaahallinnon suosikkeja. Oleellinen seikka, jonka ymmärsin teestä kenttätöissäni, olikin juuri se, että tee oli tuonut eri verran kehitystä eri paikkoihin. Yleensä saadun varallisuuden määrä oli, hyvin ymmärrettävästi, suorassa suhteessa maan kokoon. Tässä vaiheessa enemmän esillä olleet kikujut ovat hyötäneet selvästi teestä. Luhyat, jotka asuvat Länsi-Kenian Emuhayassa, viljelevät kuitenkin myös monet teetä. He eivät ole kuitenkaan saaneet siitä samanlaista tuottoa. Tee ei heidän puheissaan näyttäydy ollenkaan niin positiivisena ja arvoa tuovana, vaan se on pikemminkin vaikeaa; kehityksen lupauksen koetaan olleen huijausta Emuhayassa.

Tuotanto, tuottajat, tuotantokasvit, kulttuuriset eroavaisuudet ja valtarakenteet kietoutuvat siis historiaan. Siksi on ollut tärkeää Sidney Mintzin tavoin katsoa historiaan syvempien merkitysten löytämiseksi ja niiden ymmärtämiseksi. Mintzin ajatus (1986, xxvii) siitä, kuinka historiaan ja jokapäiväisiin hyödykkeisiin keskittyvä tutkimus voi auttaa selvittämään, kuinka maailma on muuttunut, mitä siitä voi tulla tulevaisuudessa ja kuinka se toisaalta pysyy samanlaisena monin tavoin, on selvästi auttanut eteenpäin myös teen ymmärtämisessä. Keniassa on tapahtunut suuria muutoksia sen noin sadan vuoden aikana, kun tee on ollut Keniassa. Vallanpitäjät ovat vaihtuneet, mutta toisaalta maanomistusta tarkastelemalla selvisi, että lopulta muutos ei ole ollutkaan niin suuri. Maa vaihtoi omistajaa, mutta pysyi edelleen melko pienen ja rikkaan piirin käsissä. Sosiaaliset ilmiöt ovat pohjimmiltaan myös historiallisia (Mintz 1986, xxx), ja merkitykset puolestaan syntyvät aktiivisuudesta erilaisista prosesseista ja muutoksista historiassa (mts., 14). Teen merkitystä on rakennettu historiassa maan ja rahakasvien omistamisen mahdollisuuksilla. Siirtomaa-aikana afrikkalaisilla ei ollut oikeutta omistaa maata reservaattien ulkopuolella tai viljellä rahakasveja omilla pelloillaan. Itsenäistymisen tullessa monet kenialaiset olivat köyhiä ja valmistautumattomia kilpailemaan oikeuksistaan, joten he jäivät edelleen ilman maata tai tuottavia rahakasveja. Maan uudelleenjako jäi pahasti puolitiehen, mikä on aiheuttanut paljon kateutta niitä kohtaan, jotka ehtivät napata itselleen omaa maata ja sen mukana teetäkin. Myös etnisyys on sosiaalisesti ja historiallisesti rakentunutta; Keniassa sitä rakensivat niin siirtomaahallinto kuin itsenäistymisen aikana valtaan noussut eliitti. Seuraavassa luvussa 5 näemme, minkälaisia arvoja ja merkityksiä teelle sitten annetaan, ja miten arvonto liittyy alueisiin. Niiden kautta alkaa muodostua kuva siitä, miten teetä käsitteellistetään eri

alueilla hyvin eri tavoin ja miten se liittyy kehityksen käsitteeseen. Tätä kautta pääsemme pohtimaan kehitystä luvussa 6.

5 Arvo ja merkitys

Historia muokkaa sosiaalisia ilmiöitä ja merkityksiä. Näin on myös teen kohdalla. Teen saamien merkitysten ja arvojen pohdinta nousi kentällä käydyistä keskusteluista teestä, joista suurimmassa osassa kuva teestä oli hyvin positiivinen. Mutta Länsi-Kenian Emuhayassa, pienten pienviljelijöiden peltojen keskellä, tarina teestä olikin täynnä vastoinikäymisiä ja pettymyksiä, mikä oli siis aivan päinvastaista verrattuna Kerichon ja Limurun kokemuksiini. Keskittyessäni siihen, *miksi* teetä pidetään niin hyvänä viimeksi mainituilla alueilla, löysin yhteyden kehityksen ajatukseen. Teen saamat positiiviset arvot olivat liitettävissä ajatuksiin kehityksestä ja hyvästä ja kunnollisesta toiminnasta, jolla kehitykseen päästäisiin. Kehityksellä tarkoitetaan tässä yhteydessä kehityksen ideaalia, jota James Ferguson (1999) on myös kutsunut ”modernisaation myytiksi”. Kehityksestä, jota pidetään liian monesti tietynlaisena, kaikkialla samanlaisena toistuvana kehityskulkuna ja myyttinä, on tullut hyvin keskeinen idea nykyajassa. Suurta osaa maailmasta kuvataan sen kautta, ja kehityksestä ja sen tasosta on tullut selitys mitä erilaisimmille ilmiöille. (Ferguson 1994, xiii.) Afrikkalaisille moderni ei ole tarkoittanut vain liikettä menneen ja nykyisyyden välillä, vaan myös alhaalta ylös. Se on tarkoittanut olojen parantumista, ja sen kautta on puhuttu globaalista eriarvoisuudesta ja materiaalistien tarpeiden täyttämisestä. (Ferguson 2006, 32.)

Niinä aikoina, jotka olen Keniassa viettänyt, olen oppinut, että kenialaiset syyttivät monesti itseään tai muita kenialaisia kehityksen puutteesta. Ollaan liian hetkessä kiinni, äkkipikaisia, varastetaan, kun ei jakseta keskittyä huolellisemmin tekemään töitä oman menestyksen eteen, ollaan itsekkäitä; kaikkia näitä määritelmiä ja kuvauksia kuulin erilaisissa muodoissa Keniassa. Aina pitää olla valmiina pettymyksiin, koska mikään hyvä ei koskaan kestä Keniassa, oli monen ystäväni kommentti tulevaisuudesta. Aina pitää yrittää kovemmin, koska se mitä nyt on, voi olla kohta kadotettu. Olen myös kuullut, että kenialaiset kutsuvat itseään tai ”kansaansa”, kenialaisia, kehittymättömiksi, sivistymättömiksi ja jopa primitiivisiksi.

Tässä luvussa käydään näitä ajatuksia läpi arvon ajattelun kautta. Ideana on, että tee saa erilaisia merkityksiä, joista koostuu lopullinen tavoiteltu arvo: kehitys. Kenialaisten mieliin on piirtynyt ajatus kehityksestä, jota teen kautta voi tavoitella. Ydinajatuksena

on se, että teehen liittyy moraalisia toimintatapoja, joilla pyritään kohti kehitystä. Teestä heijastuu se, mikä on moraalisesti oikein ja mihin halutaan tähdätä. Se, miksi teestä heijastuu tällaisia arvoja, liittyy teen historiaan ja siihen, että se on tuonut kehitystä suurimmalle osalle kasvattajistaan. Teen suhde eurooppalaisiin vahvistaa tätä kehityksellistä ajatusta, joka kietoutui teehen. Helppous, pitkäkestoisuus, laadukkuus ja varastamattomuus ovat esimerkkejä teen saamista tärkeistä merkityksistä. Niiden voi nähdä olevan moraalisesti hyvän käytöksen ja eurooppalaisten perintöä kenialaisten ajattelussa. Tästä kaikesta muodostuu erilaisten merkitysten verkostoja. Ennen siirtymistäni yksityiskohtaisempien merkitysten tarkasteluun, luon katsauksen siihen, kuinka arvon rakentumista on antropologisissa analyyseissa käsitelty. Käytän tässä työssä David Graeberin ja erityisesti Nancy Munnin arvon teorioita oman aineistoni analysoimiseksi.

Antropologi David Graeberin (2001, 76) mukaan arvo on tapa, jolla ihmiset näkevät oman aktiivisuutensa merkityksellisenä osana kokonaisuutta. Osilla on merkitystä suhteessa toisiinsa (mts., 86). Jotta voi ymmärtää mille tahansa asialle ominaista arvoa, täytyy ymmärtää sen luomisen, käytön ja historian merkitys (mts., 114). Olen luonut edeltävissä kappaleissa kontekstia teelle, sen tulolle Keniaan, sen kasvatukselle ja tämän kaiken merkitystä teen kanssa toimiville ihmisille. Merkitys tarkoittaa antropologi Nancy Munnille suhteellista verkostoa ja yhteyttä, joka voi olla osana mitä tahansa sosiokulttuurista muotoa ja määritellä sen käytäntöä (Munn 1986, 6-7). Symbolisuutta löytyy kaikkialta, ei vain myyteistä tai rituaaleista; käytännöt, joilla ihmiset rakentavat sosiaalista maailmaansa ja itseään, ovat symbolisesti rakentuneita ja itsessään symbolisia prosesseja. (Mts., 7.) Oleellista on siis se, että merkityksiä, arvoja ja symbolisuutta on kaikessa toiminnassa, myös arkiselta puurtamiselta näyttävässä teenkasvattamisessa.

Nancy Munnin (1986, 3) mukaan yhteisö luo teoillaan arvoa, jota pidetään välttämättömänä yhteisön elinkelpoisuudelle. Yhteisössä on positiivista arvon luomista ja sen anti-teesejä, negatiivisen muutoksen potentiaaleja. Vahvimmillaan negatiiviset potentiaalit voivat estää positiivisen muutoksen muodostumista, joten yhteisö pyrkii kontrolloimaan niitä. Arvon luominen on sekä symbolisen järjestelmän sosiokulttuuriin käytäntöihin perustuvien merkitysten dialektista muodostumista että jatkuvaa dialektiikkaa mahdollisuuksien ja vastamahdollisuuksien – positiivisen ja negatiivisen – välillä. Arvon luomisen kautta yhteisön jäsenet sitoutuvat pyrkimykseen rakentaa ja kontrolloida itseään ja ympäröivää sosiaalista maailmaansa. (Munn 1986, 3.) Positiiviset muutokset siis luodaan dialektisesti jännitteisessä suhteessa negatiiviseen (mts., 20). Samanlaista

arvon luomista voi nähdä myös kenialaisten käsityksissä ja puheessa teestä. Teehen liitettiin ominaisuuksia ja adjektiiveja, joille voi hyvin nähdä myös potentiaalisen negatiivisen puolen. Mainitut primitiivisyyden ajatukset olivat esimerkki siitä potentiaalista, jotka voivat estää hyvän arvon, kehityksen, syntymistä. Tee oli kehityksen dialektiikan keskustelukenttä; hyvällä ja taidokkaalla toiminnalla tee lisäsi positiivista arvoa.

Munn tutki arvon rakentumista Gawan saarella Papua-Uudessa-Guineassa, missä saarelaiset keräsivät mainetta naapurisaarilla esittelemällä erityisesti hienoja kanoottejaan ja mittavaa satoaan muiden saarien asukkaille. Yhteisö vakuutti omaa sisäistä elinkelpoisuuttaan ulkopuolisten toisten antamien positiivisten arvioiden kautta. Mainetta saadakseen Munnin tutkimien Gawan saarelaisten täytyi kuitenkin siirtää jotain saaren sisäistä – eli kanootit ja sato – saarten väliseen, ulkopuoliseen maailmaan. (Munn 1986, 6.) Maine on sekä itse tuotettua positiivista arvoa että merkityksellisten toisten antamaa (mts., 15). Tämä ajattelu näkyi myös yhtenä tärkeänä aspektina kenialaisessa teessä. Kenialaisten jatkuva toive oli, että kenialainen tee tunnustettaisiin kansainvälisesti erityisen laadukkaana teenä. Jos kenialaiset vain työskentelivät huolella, he voisivat tuottaa erityisen hyvää teetä, jolle sitten voidaan saada kansainvälisillä markkinoilla tunnustusta, mikä nostaa teen arvoa entisestään.

Arvo voi Munnin mukaan siis olla myös negatiivista; tila-ajan laajentumisen sijaan tapahtuukin sen supistuminen, laajentumisen epäonnistuminen tai radikaaleimmillaan negatiivisten arvojen laajentuminen, mikä tarkoittaa Gawalla noituutta. Esimerkiksi ruoan syöminen jakamatta sitä muiden kanssa on itsekästä; ruoan potentiaalinen arvo katoaa, kun sitä ei käytetä laajentavasti, eli anneta vieraanvaraisesti eteenpäin. (Mts., 13.) Gawan kahden erilaisen toimintatavan, itsekkyyden ja jakamisen, välillä on perustavanlaatuinen jännite arvon tuottamisen ja merkityksen järjestelmässä. Arvon tuottamisen järjestelmä perustuu oleellisesti myös sille, että itsen määrittely tehdään muiden antamien arvioiden perusteella. (Mts., 51.) Munnin tutkimat Gawan asukkaat pitävät ahneutta ja itsekkyyttä hyvin perustavanlaatuisina huonoina ominaisuuksina, jotka liitetään myös noituuteen, joka on negatiivisen arvon huipentuma. Noidat kuluttavat positiivista potentiaalia ja heittävät tehdyn työn hukkaan (Munn 1986, 220; 225). Keniasta ja teestä löytyi tähän vastaavia ajatuksia. Hyvän arvon, kehityksen, negaationa oli kehityksen epäonnistuminen, paikallaan pysyminen tai jopa taaksepäin meneminen. Tähän liittyi myös kehityksmaan leima, joka Kenialla kuten niin monella muullakin maalla on, ja joka oli osa kehityksen ajattelua näissä maissa. Kehityksmaa-ajattelu oli

saanut ajatuksen kehityksestä juurtumaan ihmisten mieliin niin, että paikallaan pysyminenkin oli epäonnistumista, negatiivisen arvon voitto, koska tavoitteena oli edistystä. Negatiivisen arvon voittoon johtivat ihmisten huonot toimintatavat, kuten itsekkyyys ja laiskottelu, niin Gawalla kuin Keniassakin.

Nancy Munnin mukaan gawalaiset jaottelevat symbolisia tekoja positiivisiin ja negatiivisiin, tosin monella arvollakin on kontekstuaalisia eroja. Positiivisia asioita Gawalla ovat esimerkiksi kohtuullisuus, pidättäytyminen ja tulevaisuuden suunnittelu, kun taas näiden negatiivisena vastaparina nähdään ahnehtiminen ja hetkessä eläminen. Munnin mukaan positiivisen tila-ajan laajentaminen tarvitsee saman yltäkylläisyyden perustan niin gawalaisen yksilön kuin Gawan saaren kohdalla. Ahkeruus ja pidättäytyminen tuottavat pitkällä tähtäimellä hyvinvointia ja hyvinvoinnin jatkuvuutta molemmilla tasoilla ja tulevaisuudessa; niissä on positiivinen potentiaali. (Munn 1986, 89.) Mitä tämä kaikki tarkoittaa teille? Ensinnäkin Munnin mukaan sekä ihmisen että laajemman yhteisö arvon tavoittelu perustuu samalle pohjalle: sekä yksilö että yhteisö hyötyvät hyvinvoivasta perustasta, jota pidetään vahvana hyvällä käytöksellä. Sama ajattelutapa löytyi myös Keniasta: Kenian kehittymiseksi ihmisten tulisi olla parempia ihmisiä. Positiivinen tila-ajan laajentaminen tarkoittaa positiivisen arvon kasvattamista ja leviämistä tilassa laajemmalle, kuten siis esimerkiksi maineen leviäminen tai kehityksen vahvistuminen.

Kuten Munn sanoo, symbolista arvoa löytyy kaikesta toiminnasta ja käytännöistä. Teen saamia merkityksiä voidaan luokitella negatiivisiin ja positiivisiin vastakohtaisiin pareihin; teen saamalle positiiviselle arvolle on nähtävissä sen negatiivinen arvopari. Teen saamille hyville arvoille voidaan siis nähdä vastakohtana huono, hylätty ja kehittymätön toiminnan malli, jossa huono käytös ja huonot teot tuottavat myös itseään uudestaan. Seuraavista pareista ensimmäinen osa on positiivinen ja jälkimmäinen negatiivinen potentiaali, jota halutaan välttää. Näitä kenialaiseen teehen liitettyjä arvopareja olivat helppous – vaikeus, turvallisuus – turvattomuus, kestävyys – katoavaisuus, puhtaus – epäpuhtaus, rikkaus – köyhyys, laadukkuus – laaduttomuus, kehitys – kehittymättömyys, sitoutunut huolehtiminen – heitteillejättö ja nopeus – hitaus.

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan ensin positiivisia arvoja, sitten negatiivisia. Arvoissa korostuu alueellisuus; Kerichossa ja Limurun alueella Nairobista luoteeseen sijaitsivat perinteiset teemaat, joilla tilat olivat suuria ja tuottavia. Mount Kenyan liepeillä oli paljon kikuju-pienviljelijöitä, jotka olivat hekin saaneet teestä hyvin tuloja

perheelleen. Läntisen Kenian Emuhayassa teenviljely oli huomattavasti pienimuotoisempaa, teetä kasvatettiin perheen omalla pellolla, jolla kasvatettiin perheelle myös maissia, pinaattia ja muita ruokakasveja ja laidunnettiin muutamaa lehmää. Tosin lännessäkin oli huomattava, että teetä kasvattivat ne, joilla oli ollut alkupääomaa teepensaiden hankkimiseen ja tarpeeksi iso maa-ala teen istuttamiseen. Koska siellä ei kuitenkaan ollut yhtä pitkät perinteet teen kasvattamisessa kuin esimerkiksi Kerichossa ja Limurussa, eivätkä ihmiset identifioituneet erityisesti teenviljelijöiksi, oli myös kuva teestä hyvin erilainen kuin muualla.

Teelle annettuja arvoja voi avata ymmärrys siitä, mihin niitä verrataan. Informanttini vertasivat teetä esimerkiksi maissiin, pinaattiin ja rahakasveista kahviin. Tiloilla voidaan teen lisäksi viljellä mitä vain Kenian viljelykasveista, joista yleisimpiä ovat maissi, kaali, vehnä, peruna, sipuli. Teen kasvatuksessa yleisimmät vertaukset muihin kasveihin olivat maissi ja pinaatti. Niitä syödään itse, mutta niitä voi myös viedä markkinoille myytäviksi. Niistä ei toisaalta saa yhtä hyvin rahaa kuin teestä, mutta niiden arvo ei toisaalta heittelehdi, ja hintojen romahtaessa perheelle riittää silti niistä syötävää. Maisin ja pinaatin kaltaiset kasvit ovat kuitenkin myös riskialttiita, koska niitä on helppo varastaa.

5.1 Tee on helppoa eikä sitä voi varastaa

Positiiviset arvot ovat pääpiirteissään poimittu niistä tarinoista teestä, joita kuulin Limurussa ja Kerichossa. Negatiivisempi tarina teestä kerrotaan seuraavassa alaluvussa. Positiivisessa tarinassa tee oli turvallista ja helppoa; sitä ei voinut varastaa ja se pärjäsi yksinään, vaikka sen olisi vain jättänyt kasvamaan ilman hoitoa. Kunnollinen kasvattaja pystyi kuitenkin paljon parempaan; hänellä oli ammattitaitoa, jonka avulla hän sai teen kukoistamaan. Pysyvyytensä, helppoutensa ja hyvän hoidon kautta teestä tuli rahaa paremmin kuin mistään muusta viljelykasvista.

Teestä sanottiin usein, että sitä ei voinut varastaa. Tämä oli erityisesti Limurun alueen työnjohtajien mieleen. ”Kuten nyt, kävelemme pellolla, eikä täällä ole ketään, ja niin voi olla viikonkin ajan. Mutta jos tämä olisi maissia, herätessäsi huomaisit, että satosi on tiessään.” ”Teetä ei voi varastaa, koska mihin sen veisi? Koska mihin tahansa menet sitä myymään, sinulla täytyy olla teen tuottaneen tilan nimi ja oikeus sen käyttöön.” ”Tee ei tarvitse vahtimiestä, sen kohdalla ei tarvitse miettiä turvallisuutta. ... Pinaatin voi joku tulla poimimaan ja mennä suoraan markkinoille myymään sen. Vihannekset tarvitsevat vahtijan kahdeksan jälkeen, tee ei.” ”Tee ei ole työlästä, sen perään ei tarvitse katsoa, se

ei ole kuten maissi tai kaali, jonka joku voi tulla ja varastaa.” Nämä olivat limurulaisten työnjohtajien kommentteja teen turvallisuudesta. Teetä, ainakaan laadukasta sellaista, ei voinut tulla poimimaan yön pimeydessä, koska poiminta vaati tarkkuutta. Teetä ei voinut varastaa siksikään, että kaikkien viljelijöiden oli oltava rekisteröityneitä tiettyyn ostokeskukseen tai tehtaaseen. Keniassa varkaudet ylipäänsä olivat melko arkipäiväisiä, joten tämä oli merkittävä etu. Teen varastaminen edes toiselta viljelijältä ei ilmeisesti ollut yleistä, niin paljon kaikki korostivat teen varastamattomuutta. Luultavasti olisi ollut epäilyttävää, jos yhdellä viljelijällä olisi ollut tuplasti myytävää, kun naapurilta olisi juuri varastettu teet.

Tee oli myös helppoa ja kestävä limurulaisten työnjohtajien mukaan. ”Se säilyy hoitamattomana vaikka vuosikymmeniä”. ”Voit istuttaa teetä ja kadota vuosiksi, ja tee on edelleen siellä. ... voit istuttaa teen ja unohtaa sen, voit vain istua ja odottaa rahojesi tuloa”. ”Teestä ei ole kuluja, se tarvitsee vain lannoitetta, karsimista ja poimintaa.” ”Jos kasvatat maissia, sinun pitää olla joka vuosi pellolla kuokkimassa. Teetä voit kasvattaa ja unohtaa sen. Mene ja nuku, vaikka nukkuisit neljä vuotta, kun tulet takaisin, on tee paikallaan.” ”Ja tee kasvaa läpi vuoden, vain kolmen vuoden välein se on leikattava alas, mutta se alkaa kasvaa heti sen jälkeen uudelleen, ja se voi kasvaa 100–200 vuotta.” ”Tee tarvitsee vain silloin tällöin lannoitetta tai lantaa, karsimista, poimimista ja sitten saat rahaa.” Limurulaiset työnjohtajat todella painottivat tätä puolta teestä. Huomattavaa toki on, että työnjohtajat eivät olleet poimijoita, joiden työ oli hyvin fyysistä ja haastavaa. He eivät kuitenkaan puhuneet tässä tapauksessa omasta työstään, vaan teestä yleisesti. Tee ei työnjohtajien mukaan tarvinnut paljoa hoitoa ennen kuin se tuotti, ja sen voi vaan antaa kasvaa, toisin kuin maissin tai pinaatin, joihin teetä jatkuvasti verrattiin. Monet toistivat sen, että teen voi jättää sadaksi vuodeksi yksin ja se kasvaa edelleen. Väite oli sinänsä mielenkiintoinen jo senkin takia, että tee on varmasti kasvanut hyvin harvassa paikassa, jos missään, Keniassa sataa vuotta, joten miksi sanoa niin? Kyse oli teen kestävydestä, turvallisuudesta ja helppoudesta kokonaisuutena; tee kantoi näitä kolmea haluttua ominaisuutta mukanaan vahvemmin kuin mikään muu kasvi, joka keskusteluissa kentällä nousi esiin.

Tärkeä lisä tähän helppouteen oli kuitenkin se, miten työnjohtajat puhuivat omasta työstään ja sen merkityksestä teelle. He ja myös tapaamani viljelijät Kerichossa painottivat, että teetä pitää osata viljellä oikein ja huolella, jotta se tuottaa kunnolla. Teestä ja sen ympäristöstä ja poiminnasta huolehtiminen olivat tärkeitä edellytyksiä teen kehitykselle. Peltojen esimiehet korostivat omaa rooliaan hallinnassa; jos kukaan ei vahdi, mitä

poimijat keskenään tekivät, ei tule hyvää tulosta. ”Tee kasvaa vielä paremmin, jos siitä pidetään huolta.” ”Teen kohdalla hallinta on hyvin tärkeää; maissin tai muiden kasvien kohdalla hallintaa ei tarvitse, kunhan vain istutat ja kasvatat. Mutta tee on hyvin herkkä.” Laadukas tee syntyi siis asiantuntemuksen tuotteena. Monet haastattelemani ihmiset korostivat sitä, että heillä oli teestä ammattitaitoa ja tutkintoja. Kommentit voi nähdä työntekijöiden oman hännän nostamisenakin, mutta ne kertoivat myös sitoutuneen huolehtimisen ja osaamisen tärkeydestä teen arvon kasvattamisessa.

Tee oli terveellistä, laadukasta ja puhdasta; näin kuulin sanottavan usein sekä Limurussa että Kerichossa. Puhtaus oli toisaalta konkreettista; toisin kuin kahvia, teetä ei limurulaisten mukaan tarvinnut ruiskuttaa tuholaismyrkyillä. ”Rikkaruohot eivät kiusaa teetä, mutta kahvissa ne ovat ainainen harmi, jonka vaihtoehtona on ruiskuttaminen”. Toisaalta puhe laadukkuudesta ja puhtaudesta oli markkinointipuhetta, ja kaikista voimakkaimmin näin puhui Kenian teenpakkaajien edustaja Kerichossa. Hänen mukaansa kenialaista teetä yritettiin kovasti saada mainostuksella läpi markkinoille, joilla se ei vielä ollut. Siinä laadukkuus ja puhtaus olivat avainsanoja. Teenpakkaajien edustajan mukaan kansainvälinen kilpailu oli kovaa; omaa tuotetta piti osata markkinoida, ja merkkituotteelle sai paremman hinnan. Laatukilpailuhan näkyi selvästi esimerkiksi Limurussa, missä tehtaot ostivat parempaa teetä korkeammalla hinnalla, mutta jossa työntekijät iloitsivat myös siitä, että huonomminkin poimitulle teelle löytyi ostaja. Yleensä ihmiset kuitenkin pyrkivät aina parhaaseen mahdolliseen laatuun poiminnassa. Laadun yksi ulottuvuus on kuitenkin myös yksittäisiä tiloja suurempi; teen laadukkuudella halutaan kasvattaa myös Kenian mainetta. Kenialaisen teen laadukkuudesta puhuttiin ainakin lyhyesti yli puolessa haastatteluistani.

Säilyvyys ja pysyvyys olivat teen valtteja, eivätkä esimerkiksi muut tuotantokasvit pystyneet samanlaiseen pysyvyyteen. Monet muut kasvit piti istuttaa uudestaan poimimisen jälkeen. Pysyvyys oli sitä, että tee säilyi paikallaan vuosia ja tee oli pysyvästi paikallaan, vaikka sitä ei olisi vahtinut. Se oli pitkäkestoista. Teen säilyminen oli myös lisännyt sen arvoa niille, jotka sen omistivat – siitä sai suhteellisen helppoa tuloa, kun sen oli kerran saanut istutettua ja hankittua työvoimaa, joka sen poimi. Teen hyvä puoli oli myös se, että siitä sai monien työnjohtajien mukaan enemmän rahaa kuin mistään muusta kasvista, kuten limurulaisten työnjohtajan kommentti osoittaa.

Tee on kuin kukat, niistä saa sataprosenttisen voiton. 100 eekkerin tilan tuotosta noin 20 eekkerin tuotto menee työntekijöiden palkkoihin, mutta loput ovat sinun,

riippuen siitä miten hyvin olet teetäsi hoitanut. Tee on nykyään bisneksistä paras. Eilen eräs työtekijä poimi 250 kiloa, joten hän kilpailee jo meidän kanssamme palkoista! ... Eli teenviljelijät ovat hyvin onnekkaita ja saavat paljon rahaa.

Tämä samainen työnjohtaja sanoi vaihtaneensa kahvin tuotannon johtamisen teen tuotantoon, koska tee oli hänen mukaansa yksiselitteisesti paras mahdollinen tulonlähde. Hän myös korosti, että tee oli tuottoisaa työtä poimijoille, joista ahkerimmat voivat päästä johtajien kanssa samoille palkkatasoille. Vaikka moisten jättilaissaaliiden poimijat olivat luultavasti vähissä, oli kuitenkin selvää, että niillä teentuotantoalueilla, joilla teetiloilla oli useampia poimijoita töissä, oli ympäröiväkin alue vauraan oloista. Tee siis toi varoja myös poimijoille. Yksittäiset teenpoimijat, joita hieman jututin, totesivat olevansa tyytyväisiä, että heillä oli työtä, jota tehdä. Teealueet työllistivät ihmisiä, mikä oli työttömyyden riivaamassa Keniassa hyvin positiivista.

Teentuotantoa oli myös hoidettu ja hallittu hyvin, paljon paremmin kuin montaa muuta alaa Keniassa, näin sanoivat monet haastateltavani. Teentuotannon ketjun kaikkien toimijoiden oli oltava rekisteröityneitä, joten teen kehittyneempi institutionaalinen tausta toi sille arvoa ja teki siitä turvallista: rekisteröityminen oli stabilisoinut toimintaa ja tehnyt varkaudet lähes mahdottomiksi. Pientuottajien edustaja KTDA oli monien kenialaisten mielestä toiminut esimerkillisen tehokkaasti ja saanut pienviljelijät kilpailukykyisiksi suuryhtiöiden kanssa. Kenialaiset pitivät etenkin Kibakin kaudella vauhdittunutta talouden vapauttamista lähes yksinomaan hyvänä asiana, koska valtionhallitus on ollut pitkään korruptoitunut ja toimimaton. Tämä positiivinen kuva, jossa tee oli helppoa, turvallista, kestävä, puhdasta ja laadukasta tuoden nopeaa vaurautta kasvattajilleen, kääntyi kuitenkin pääläelleen Emuhayassa Länsi-Keniassa, ja tarkemmin tarkasteltuna myös muidenkin alueiden ihmiset paljastivat teen kantavan muassaan muuta kuin pelkkää helppoutta.

5.2 Tee on työlästä ja vaikeaa

Vaikka joillekin tee oli helppoa tuloa, toisille se oli tuottanut pettymyksen. Samalla myös suurilta ja kehittyneiltä teentuotantoalueilta teestä löytyi varjopuolensa. Siitä sinänsä kaikki teen kasvattajat olivat samaa mieltä, että tee oli vaikeaa, koska se oli hyvin herkkä kasvi, joka vaati oikeanlaiset olosuhteet ja huolenpitoa kasvaakseen. Emuhayassa korostui teen rahallinen arvo ja sen heikkous, eli odotettua pienemmän tuoton saaminen teestä. Teestä puhuttiin paljon negatiivisemmin siellä verrattuna muihin tämän tutkimuksen alueisiin. Tee oli ikään kuin pettänyt odotukset, se nähtiin kit-

saana rahantuottajana ja työläänä tuottaa. Teen voi nähdä puhtaimmin rahakasvina lännessä, koska siellä sillä ei ollut symbolista historiaa, ei alkuperästä taistelua tai pitkiä perinteitä. Samalla se kuitenkin tuotti huonoimmin rahaa lännessä. Emuhayan alue Länsi-Keniassa oli köyhää ja väkirikasta aluetta, jolla oli erityinen pula maasta eikä tarpeeksi tietoa teen kasvatuksesta. Tilat oli jaettu aina uudestaan perheen kesken niin, että yksittäiset peltopinta-alat olivat todella pieniä, vaikka ilmasto olikin maataloudelle suosiollinen. Teetä kasvatettiin alueella ennen kaikkea pienen lisärahan toivossa. Emuhayalaisilla teenomistajilla oli yleensä joku palkollinen, joka poimi heidän teensä. Yleensä kyse oli vain yhdestä ihmisestä, joka potentiaalisesti auttoi muussakin maanviljelyksessä. Huomattavaa kuitenkin oli, että teenviljelijät olivat siis alueen keskitasoa varakkaampia, koska suurella osalla paikallisista ei ollut varaa palkata itselleen työvoimaa.

Emuhayan alueen ostokeskuksessa, jossa vierailin, miehet pohtivat, että aloittaessaan teenviljelyn monet luulivat sen tuovan helppoa rahaa, mutta todellisuus oli toisenlainen. Teetä piti valmistella, istuttaa ja harventaa, ja näiden tekemiseen tarvittiin joku auttamaan, jolle piti maksaa työstä, kantamisesta ja poimimisesta. Lannoitteet olivat kalliita. Tehtaat antoivat lannoitetta luotolla, joka maksettiin sitten, kun yhtiöltä saatiin bonukset. Näin ihmisiltä meni kuitenkin paljon odotettu bonus suoraan jo käytetyn lannoitteen rahoittamiseen. Teenviljelijät olivat muodostaneet yhdistyksiä, joiden ponnistuksilla rahoitettiin ostokeskuksen rakentaminen, ja ostokeskus sai myös rahoitusta rakentamiseen paikalliselta CDF:lta, alueelliselta kehitysrahastolta (*Constituency Development Fund*). Silti Emuhayan alueella oli selvää katkeruutta siitä, että tehdas tai muutkaan tahot kuten valtio eivät auttaneet ihmisiä teen viljelyssä nykyistä enempää. Teen viljely olikin vaikeampaa ja kalliimpaa kuin luultiin.

Emuhayan viljelijöiden piti maksaa ostokeskuksen työntekijälle palkkaa 20 shillinkiä kuussa, mutta monet eivät maksaneet, ja työntekijälle jäi hyvin vähän rahaa käteen työstään. Myös tehtaan rekka tuli hakemaan teetä milloin sattui, jopa myöhään illalla, vaikka teen pitäisi pysyä tuoreena prosessointiin saakka. Epämääräiset aikataulut saivat myös aikaan kokonaan hukkaan menneitä teelasteja, joille ei löytynytäkään enää autokuljetusta tehtaaseen. Kaikki nämä pienet seikat saivat emuhayalaisilta teentuottajat skeptisiksi. Juliuksen, paikallisen järjestöaktiivin, mukaan ”neljästä kilosta tuoretta teelehteä tulee yksi prosessoitu teekilo, ja se kilo myydään kovalla hinnalla prosessoinnin jälkeen, joten suurin osa hinnasta menee tehtaalle”. Yleisesti vallalla oleva käsitys oli, että tee oli tuonut rahaa ja kehitystä Keniaan, mutta emuhayalainen näkemys oli,

että kehitys oli jättänyt heidät väliin. Kun tuottoa ei nähtykään teen viljelyn aloittamisen jälkeen, tai kehitys ei ollut niin suurta, kuin oli odotettu, oltiin tietysti pettuneitä. Liian korkealla olleista odotuksista syntyi pidemmän päälle oletus, että muita ihmisiä oli varmasti tuettu viljelyssä jollain tavalla, kun he saivat siitä parempaa tuottoa. Myös jotkut ihmiset Limurussa luulivat, että suuret plantaasit saivat tukea ja että muita kuin heitä tuettiin teenviljelyssä. Suuret toimijat pärjäsivät kilpailussa kuitenkin jo oman suuruutensa takia, ja emuhayalaiset olivat saaneetkin tukea CDF:lta, joka oli valtionaalainen järjestelmä.

Tee tuotti alkuun hitaasti eikä siitä saanut heti rahaa; se vaati odotusta, johon kaikilla ei ollut varaa. Bonuksenkin sai Emuhayassa KTDA:lta vain kerran vuodessa. Julius tiivistä paikallisten teenviljelijöiden pettymyksiä, kappaleen lainaukset ovat häneltä. ”Jos sinulla on todella vähän pensaita, menee vuosi, ennen kuin saat niistä mitään tuloa. Eli mitä enemmän pensaita sinulla on, sitä enemmän hyödyt.” Julius toi siis esiin, että emuhayalaisten maa-alat olivat liian pieniä kunnollisen voiton saamiseksi. Kasviksiin verrattuna tee oli myös vaikeampaa: ”Jos vertaat teetä ja vihanneksia nyt; vihanneksia voit saada kolmesti vuodessa, riippuen sateista. Kasviksista saat hyvää tuottoa, teen kohdalla sinun täytyy odottaa monta vuotta.” Hän toi myös esiin, että koska tee kasvoi eri lailla eri puolilla maata, ei yleinen tieto teenviljelyksestä riittänyt. Paikallista tietoutta oli kuitenkin hänen mielestään liian vähän. Teen poiminnassa ajoitus oli myös tärkeä, tee oli poimittava aamulla, jotta se saatiin tehtaaseen tuoreena. Juliuksen mukaan tehtaan rekka tuli kuitenkin hakemaan teetä hyvin epäsäännöllisesti, eivätkä monet poimijat tehneet töitään heti aamulla. ”Ennen kaikkea maa-alueen koko on täällä tärkeää. Jos sinulla on kymmenen hehtaaria teetä, saat enemmän rahaa siitä ja saat bonuksia joka kuussa tai joka toisessa, eli sinun ei tarvitse odottaa, *‘there’s a flow’*.” Bonusten saamisen tahti ei kuitenkaan todellisuudessa vaihdellut alueittain tai kokoluokittain näin paljoa. Tällainen näkökulma oli kuitenkin yleinen Emuhayassa; muilla tuntui aina olevan paremmin. Teen kasvattaminen olikin työlästä ja kallista, se vaati paljon valmistelua, kitkemistä, pensaiden taidokasta leikkausta ja huolellista poimimista. Ruvetakseen teenviljelijäksi ihminen tarvitsi siemeniä, rahaa, maata, josta pidettiin huolta, työvoimaa ja tietoa. Ja lopulta kuitenkin emuhayalaisilla oli tuntuma, että suuret toimijat jyräsivät heidät peltojensa koon ja tehtailta saamansa tuen ansiosta. He olivat myös epäluuloisia KTDA:a kohtaan; eräs teenviljelijä tuumasi, että kun ”KTDA:n koko johtokin on kikujuja, kuinka sen voisikaan olettaa tekevän hyvää työtä”. Myös kikuju-vastaisuus tuli siis esille teen kautta.

Julius myös kysyi, miten pienviljelijät voisivat kilpailla isojen yhtiöiden kanssa.

Se on haaste, se on kallista. ... Monet ihmiset eivät lähde yrittämään teenkasvatusta, koska siihen tarvitaan paljon pääomaa. ... Monet, jotka ovat lähteneet teehen mukaan, ovat ammatti-ihmisiä, kuten opettajia, jotka ovat ansainneet ylimääräistä pääomaa, jonka ovat investoineet teehen. ... Ollakseen kannattavaa teenviljelyssä pitää kuitenkin tuottaa omat taimensa, ja niiden tuottaminen kasvihuoneessa on myös suuri työ. Kasvihuonetta varten tarvitaan paljon mustaa muovia suuren varjon luomiseksi, joten kasvihuonetta varten tarvitaan paljon rahaa.

Mielenkiintoinen ristiriita oli siinä, että monet muualla tapaamani teenviljelijät olivat sitä mieltä, että teen taimien kasvattaminen pistokkaista oli verrattain helppoa: ”sen kun vain katkaiset tästä ja se lähtee kasvamaan heti uudelleen”, oli erään limurulaisen työnjohtajan kommentti. Kalliin näköistä muovitettua kasvihuonetta en nähnyt Limurussakaan kertaakaan, ja monet ostivat taimensa joltakulta muulta. Monesti kasvihuoneet olivat luonnonaineista eli kepeistä ja kuivista lehdistä ja risuista tehtyjä suojia. Julius sanoi, että jos viljelijä osti taimet isolta yhtiöltä, tämä joutui maksamaan kalliisti. Hänen mukaansa isojen plantaasien kanssa kilpailemisesta ei voinut puhua; paikalliset tekivät parhaansa sillä tasolla, minkä pystyivät tuottamaan, mutta he eivät kilpailleet isojen tuottajien kanssa. ”Mutta samalla kilpailu on kuitenkin olemassa, he kilpailevat markkinoista, pienviljelijä toista vastaan, plantaasi vastaan plantaasi, niin se menee.” Juliukselta jäi huomaamatta se, että pienviljelijäthän ovat jo vuosikymmeniä kilpailleet onnistuneesti suurien plantaasien kanssa samoilla markkinoilla ja samassa pörssissä.

Juliuksen mukaan monet ihmiset, jotka kasvattivat rahakasvia, ”kuten teetä tai sokeriruokoa, elävät onnetonta elämää. He tuhlaavat tehtaalta saamansa käteisen huonolla tavalla: he miettivät, että enpä ole koskaan lentänyt, haluan vain lentää Kisumusta Eldoretiin, ja Eldoretista voin ottaa *matatun* (pikkubussin) takaisin kotiin. Ja niin he maksavat sen, menevät sinne ja takaisin ja siinä se!” Julius myös huomautti, että meni vuosia, ennen kuin teestä sai istuttamisen jälkeen tuloja, ja ennen kuin ihmiset lopulta saivat palkkansa, he olivat jo velkaantuneet saman summan verran, joten he olivat siten taas köyhiä. Jotkut kuitenkin ”laittavat lisärahan pankkiin, rahassa on kyse myös luovuudesta; fiksut ihmiset voivat käyttää bonukset kunnolla”. Jotkut pitivät teenviljelystä: ”He menestyvät, koska he tietävät sen arvon, he käyttävät sitä hyvin viisaasti.” Julius toi siis myös esille ylimääräisen rahan petollisuuden; kun rahaa yhtäkkiä olikin, sitä ei osattu käyttää vastuullisesti ja tulevaisuutta ajatellen. Tee ei ollut myöskään

turvallista vaan pikemminkin se sai ihmiset velkaantumaan ja elämään onnetonta ja turvatonta elämää. Teehen laitetut rahat eivät kestäneetkään, vaan olivat herkkiä katoamaan johonkin turhaan tai teenviljelyn prosesseihin. Emuhayalaiset suhtautuivat jopa hieman vihamielisesti teehen. Aistittavissa oli syvää pettymystä siihen, mitä tee ei ollutkaan antanut. Emuhayassa ihmiset eivät tunnistanee KTDA:n osuuskunnallista rakennetta sitäkään vähää mitä muualla, vaan he olivat synkästi sitä mieltä, että heitä ei tuettu siinä missä muita.

Ei tee ollut kuitenkaan ongelmatonta Emuhayan ulkopuolellakaan, vaikka emuhayalaiset niin ehkä ajattelivatkin. Limurulainen työnjohtaja pohti, että ”ihmiset voivat käyttää sinua hyväkseen, kun et ole paikalla. Hallinnan (*management*) puute voi aiheuttaa suuria tappioita. Vain hyvällä johtamisella saadaan voittoa; monet viljelijät päätyvät tappiolle huonon johtamisen takia, jos et huolehdi pensaista hyvin, anna niille lannoitetta ja leikkaa niitä.” Uudelleen ja uudelleen kuulin, että tee on hyvin herkkä kasvi, josta täytyy pitää huolta. Limurulaisten työnjohtajien piti omien sanojensa mukaan valvoa kaikkea, he olivat vastuussa teen kestävydestä. ”Monet työnjohtajat eivät kuitenkaan välitä, ja silloin omistaja päätyy tappiolle. Kun ihmiset ovat sitoutuneita tilaan, he saavat myös hyviä työtehtäviä, ja he huolehtivat teestä hyvin.” ”Työnjohtajan työ vaatii huolenpitoa, omistautumista ja tietoa. Työntekijät eivät yleensä tiedä paljon mitään teestä, siksi heitä täytyy valvoa.” ”Meillä ei ole vakituisia työntekijöitä, meillä on kausityöläisiä, joista saamme työvoiman aina päiväksi kerrallaan. Poimijat voivat siis olla ketä tahansa, mutta työnjohtajien täytyy olla kunnan ihmisiä. Jos sinulla ei ole kykyä tähän, voit hävitä paljon.” Näin limurulaiset työnjohtajat kuvailivat työnsä ja teensä vaikeuksia. Helppous ei ollutkaan niin yksinkertaista, vaan työnjohtajat myönsivät, että tee tuotti myös tappiota, jos siitä ei pidetty hyvää huolta.

Limurulainen Kariuki puhui teetyöläisistä ja heidän rankasta työstään.

Teenpoiminta on kovaa työtä, todella, se ei ole hyvä työ, jota sinun täytyy tehdä lapsuudesta viimeisille minuuteillesi, ei, se ei ole hyvää työtä. Voit tehdä sitä viisi tai kymmenen vuotta, sitten siirryt muihin töihin ja muille aloille. Mutta on ihmisiä, joita tapaat täällä, kuten kisiit: mies, vaimo ja lapset ovat edelleen töissä täällä, samalla tilalla, samassa työssä. Mutta alueen asukkaat ovat lähteneet tiloilta, he ovat muuttamassa, perustamassa omia yrityksiään.

Kariukin kommentista käy ilmi kääntöpuoli sille, että kikujut ovat saaneet itsensä nostetuksi köyhyydestä teen avulla. Monet muut eivät ole, ja he joutuivat tekemään rankkaa

työtä edelleen ja jopa koko perheen voimin. Teen antama kehitys vaati siis tämän kommentin perusteella pitkän ajan toteutuakseen, eikä omaisuus kertynyt noin vain, vaikka monien teen hehkuttajien kanssa puhuessa siltä tuntuikin. Laadukkaan teen vaatimus tuotti myös harmaita hiuksia viljelijöille. Limurulaisen työnjohtajan mukaan ”tehtaat ovat tiukkoja laadustaan, ja voivat hylätä koko poimitun teen erän, jos kerätyssä erässä on mukana huonoja ja vanhoja lehtiä”. Aina viljelijä ei kuitenkaan pystynyt vaikuttamaan omilla toimillaan teensä menekkiin. Teen maailmanmarkkinat olivat aina liikkeessä, ja kuten luvussa 3.4 todettiin, heilahdukset tuntuivat myös paikallisten viljelijöiden kukkarossa. Teenviljelijä oli myös kansallisten tapahtumien armoilla; esimerkiksi vuoden 2007 vaalien jälkeinen väkivalta vaikutti teenviljelijöihin. Muun muassa limurulainen työnjohtaja kommentoi näin: ”kun väkivaltaa oli kaikkialla, teen tuottaminen ja vieminen oli vaikeaa. Nyt tee on kuitenkin toipumassa siitä, ja siitä saa taas hyvin rahaa.”

5.3 Toiveet, joita teelle on asetettu

Edellä olemme nähneet, että helppouden ja vaikeuden ajatukset jakoivat käsityksiä teestä. Teen kasvattajille tee oli monessa suhteessa ja tietyillä alueilla helppoa, koska se oli turvallista ja luotettavaa; se kasvoi ilman sen suurempaa työtä. Toisaalta he myös muistuttivat teen herkkyydestä ja siitä, että siitä täytyi pitää hyvää huolta; vain taidokas mies onnistui saamaan teen kukoistamaan. Teen tuotannossa korostettiin sitoutumista, huolehtimista, turvallisuutta ja kestävyyttä. Vaikeampana teetä pidettiin puolestaan suurien teenkasvatusalueiden ulkopuolella, tässä tapauksessa Emuhayassa. Alueen teenkasvattajat olivat pettyneet; tee ei ollutkaan niin helppoa kuin he olivat olettaneet. Oletus siitä, että muilla meni paremmin, sai aikaan huhupuheita siitä, miten muut saivat tukea, jota itse ei saatu. Helppoa rahaa oli tarjolla joillekin muille. Luultavimmin käsitys teen helposta rikkaudesta oli saanut alkunsa suurista teeplantaaseista ja rikkaista ihmisistä, jotka viljelivät teetä. Oletus oli ollut, että teen kasvattajat olivat hyvin toimeentulevia. Totuus kuitenkin oli se, että suurilla teenkasvatusalueilla oli historian luomat rakenteet tukemassa rikkaita viljelijöitä. Varallisuus oli periytynyt ja kasvanut pikkuhiljaa, minkä lisäksi kikujut ja teentuottajat olivat saaneet poliittista ja taloudellistakin tukea toiminnalleen, kuten olen edellisissä luvuissa osoittanut. Teen rikkauDET levisivät siten tietyillä alueilla ja tietyissä piireissä. Esimerkiksi eräs työnjohtaja Limurussa sai työpaikkansa, koska hänen isänsä tunsu tilan omistajan, ja toinen työnjohtaja tunsu useampia tehtaiden pomoja. Emuhayalaiset ovat siinä mielessä oike-

assa siinä, että he eivät ole saaneet samanlaista tukea, koska heillä ei ole samanlaista verkostoa tukena.

Monet puhuivat teen kasvattamisen helppoudesta, vaikka jos asiaa ajatteli tarkemmin, teehän oli itse asiassa hyvin suuritöinen kasvi. Helppous paljastui osin vain puheeksi. Todellisuudessa teepeltoja piti paikkailla uusilla kasveilla jatkuvasti tautien, kuivuuden tai vääränlaisen lajikkeen vuoksi. Vanhat pensaat eivät myöskään tuottaneet yhtä tehokkaasti kuin uudet pensaat, mistä kertoi se, että teetä kehitettiin jatkuvasti. Lehtiä piti olla keräämässä vähän väliä ja tee oli altis ilmaston muutoksille ja raekuuroille, joita tuli ylämailla verraten usein. Se vaati työvoimaa, asiantuntemusta, maata sopivalla alueella ja alkupääomaa. Kuten Kariuki sanoi, teen poiminta oli todella kovaa työtä. Teen helppouden voi siis nähdä liittyvän sen omistamiseen, ei niinkään sen kasvattamiseen. Teen omistajat olivat aikoinaan lailla määrätysti vain eurooppalaisia, jotka olivat hyvin rikkaita. Siksi ihmisten mieliin jäi käsitys, että teetä viljelemällä oli mahdollisuus päästä käsiksi helppoon rahaan. Helppoon rahaan vielä erityisesti siksi, että eurooppalaiset uudisraivaajat eivät kenialaisten silmissä tehneet paljon työtä. He saivat maan ja työvoiman pilkkahintaan. Rikkaus ja tee liittyivät mielikuvissa yhteen siis jo historiassa. Nykypäivä ei tuonut eroa tähän; esimerkiksi vuosittain Keniassa uutisoitiin, kuinka massiiviset bonukset KTDA oli kunakin vuonna antanut viljelijöilleen. Summat olivat todella suuria, mutta niin oli teenviljelijöidenkin määrä; vuonna 2013 bonuksia jaettiin 51,3 miljardia Kenian shillinkiä, eli noin 430 miljoonaa euroa, mutta toisaalta potin jakajiakin oli 560 000 pienviljelijää (KTDA, Bonus payments 2013). Kun lisäksi samaan aikaan esimerkiksi Limurussa ja Kerichossa monet ihmiset puhuivat teen on helppoudesta, oli teetä koskeva julkinen keskustelu hyvin positiivista. Tästä näkökulmasta emuhayalaisten pettymysten pystyi ymmärtämään helposti.

Historialliset rakenteet jäivät piiloon näin rakentuneissa symbolisissa ja moraalisisissa arvoissa. Teessä korostettiin Keniassa ihannoitavia piirteitä. Omien kokemuksieni mukaan Kenia oli maa, jossa jokainen ihminen oli tavalla tai toisella tullut ainakin kerran ryöstetyksi, monet lukuisia kertoja. Varkautta pelättiin yleisesti hyvin paljon, toisaalta sitä pidettiin joskus jopa arkipäiväisenä, mikä kertoi varkauksien yleisyydestä. Tässä kontekstissa teen varastamattomuus nousi ominaisuuksissa ylitse muiden. Teeltä odotetut ja vaaditut asiat olivat samoja moraalisia arvoja, joita kenialaiset vaativat itseltään ja toisiltaan. Tällä tarkoitan sitä, että kenialaiset halusivat toisiltaan muun muassa varastelemattomuutta, huolehtimista ja suunnitelmallisuutta. Elämän haluttiin olevan helpompaa ja kestävämpää niin, ettei jokaisen shillingin eteen olisi tarvinnut tehdä

kohtuuttoman paljon töitä. Näitä samoja odotuksia kohdistettiin teehen, johon liittyi paljon toiveita, mikä näkyi helppouden ja vaikeuden ristivedossa. Kenialaiset sanoivat monesti, että elämä on rankkaa, ”*life is hard*”. He tietenkin toivoivat sen olevan helpompaa. Helppo elämä konkretisoitui rikkaissa ihmisissä; heidän elämäänsä tavoiteltiin. Se näyttäytyi helppona, vakaana, turvallisena ja kehittyneenä, kun köyhien elämä oli täynnä epävarmuutta, laaduttomuutta ja varastelua.

Tutkijoidenkin mukaan teessä on ongelmansa. Grace Ongilen mukaan maissi ja tee ovat kilpailijoita: ne molemmat tarvitsevat työvoimaa ja maata. Maissin hyvä puoli on se, että siitä tulee nopeasti tuottoa takaisin, ja maissi voidaan myös syödä itse eikä se ole niin työvoimaintensiivistä kuin tee. Teen varjopuolet ovat siis työvoiman ja maan tarve ja peltoalan menettäminen kasville, jota ei voi hätätilassa itse käyttää ja syödä. (Ongile 1999, 68.) Pientuottajat kärsivät usein rakenteellisesta ylitarjonnasta, alhaisista ja epävakaisista kansainvälisistä hinnoista, huonosta infrastruktuurista, kuten teistä, sähköstä ja vedestä, ja maan ja pääoman vähydestä. Teetyöläiset eli poimijat kärsivät muun muassa huonoista palkoista, epävakaasta työllistymisestä, pitkistä työpäivistä ja kunnollisen asumisen ja terveydenhuollon puutteesta. (Dolan 2008, 307.) Nämä ovat seikkoja, joita tässäkin työssä on jo sivuttu, ja Dolaniin palaamme vielä seuraavassa luvussa. Kerichossa kymmenen vuoden aikajänteellä (1985–1995) tehdyssä tutkimuksessa selvisi puolestaan, että teestä saatu vuosittainen bonus oli yleensä aina miesten käytettävissä, ja he käyttivät sen lähes aina omaan huvitteluunsa, yleensä alkoholiin (Ongile 1999, 74).

Tässä luvussa on käyty teen arvonmuodostusta läpi kenialaisen teen kanssa toimivien ihmisten sanojen kautta. Teehen liitetään paljon merkityksiä, ja tee myös peilaa sitä ympäröivän yhteiskunnan merkityksiä. Kenialaiset teepellot yhdistyvät näin Sidney Mintzin tutkimuksiin Karibian sokeriplantaaseihin. Niiden tuotteista muodostui jo 1600-luvulta eteenpäin sokeriteollisuutta, koska poiminnan ja tehdastuotannon piti olla hyvin yhteen sovitettua. Sokeriruoko ei kestä leikkaamisen jälkeen hyvänä kauaa, kuten ei teekään, joten sitä ei voinut laivata muualle prosessoitavaksi. Tuotannon piti olla siksi hyvin järjestettyä, organisoitua myös erikoistuneen työvoiman osalta ja aikataulutettua. Kaikki toimi vielä yhden auktoriteetin alaisuudessa, mikä oli hyvin kehittyntä ja teollistunutta verrattuna tuon ajan Eurooppaankin. (Mintz 1986, 51–52.) Teen prosessoinnin täytyy olla samalla lailla organisoitua, joten voidaan hyvin ajatella, että teen tuotanto on samalla lailla edustanut kehitystä Keniassa ympäristölleen. Myös tähän pohjustuvat käsitykset kehityksestä ja teestä. Ennen kaikkea tämä työ on pyrkinyt

Mintzin jalanjäljissä hahmottamaan niitä merkityksiä, joita tuotannon luoma yhteys on kenialaisille luonut.

Teen tuomaa rahaa ei käytetä aina rakentavasti tulevaisuutta ajatellen, eikä tee tuota aina sitä rahaa, mitä siltä on odotettu. Silkkää ruusuilla tanssimista tee ei siis ole, sen olemme jo oppineet. Oleellista on se, että tee on luonut mielikuvia, joissa sen ajatellaan mahdollistavan parempi elämä. Nämä mielikuvat perustuvat muun muassa historian antamalle kuvalle teenkasvattajien helposta elämästä ja julkiselle keskustelulle teestä. Näiden mielikuvien kautta teetä on pidetty sekä kehittyneenä että kehitystä tuovana. Tavat, jolla sitä on käsitteellistetty ja käsitelty, viittaavat siihen, että teehen on projisoitu samoja moraalisia arvoja kuin mitä yleiseen kehitykseen ja ihmisten käytökseen. Teessä on nähty potentiaalia kehitykseen, siksi sille on rakennettu merkityksiä, joista heijastuu kehitys, parempi elämä paremman toiminnan tuloksena. Kehitystä pohditaan seuraavassa luvussa lisää.

6 Kehitys symbolina ja tavoitteena

Historioitsija Frederick Cooperin mukaan mikään sana ei kiteytä afrikkalaisten johtajien, sen koulutettujen ryhmien ja sen monien maanviljelijöiden ja työläisten sodanjälkeisten vuosikymmenten toiveita sekä päämääriä paremmin kuin ”kehitys” (Cooper 2002, 91). Kehityksestä on tullut hyvin keskeinen idea meidän ajassamme, samalla lailla kuin sivilisaatio oli 1800-luvulla vastustamaton käsite. Suurta osaa maailmasta kuvataan sen kautta, ja kehityksestä ja sen tasosta on tullut selitys mitä erilaisimmille ilmiöille. (Ferguson 1994, xiii.) Kehityksen idea saa aikaan todellisia sosiaalisia vaikutuksia ja tietyn tyyppistä rakenteellista muutosta. Kysymys ei ole siitä, onko kehitysajattelu ”totta vai tarua”, vaan minkälaisia käytännöllisiä vaikutuksia kehitysajattelulla on. (Mts., xv.) James Ferguson viittaa tällä kirjassaan kehityksen koneistoon, johon kuuluvat valtiot, kehitysorganisaatiot ja -järjestöt, jotka muokkaavat todellisuutta arvioillaan ja hankkeillaan. Hän esimerkiksi puhuu Lesothossa ja muuallakin Afrikassa toteutettavista kehitysprojekteista, joita toteuttavat erilaiset kehitysinstituutiot tietyllä tavoin standardisoidulla kehityksen idealla. Tässä työssä puhutaan kehitysprojektin sijasta kehityksestä rahakasvin ja sen luomien kehitykseen liittyvien merkitysten suhteen kautta, eli kehityksen idea on yhtä lailla läsnä. Ajatuksilla kehityksestä on yhtä lailla vahva voima kehitysprojektien ulkopuolella. Kenialaiset pitävät itseään monesti kehittymättöminä ja heijastavat tätä ajatusta tekemisiinsä ja toivei-

siinsa. Lisäksi monet teen viljelijät rinnastavat Reilun kaupan hankkeet usein kehitysprojekteihin.

Kehitystä analysoineet Katy Gardner ja David Lewis määrittelevät kehityksen sosiaalisiksi ja taloudellisiksi muutoksen prosesseiksi, jotka ovat taloudellisen kasvun ja/tai poliittisten suunnitelmien kiihdyttämiä. Prosesseilla voi olla sekä negatiivisia että positiivisia vaikutuksia ihmisiin, joita ne koskettavat. Kehitys on tapahtumia ja tekoja mutta myös tietynlainen diskurssi ja ideologinen rakennelma. (Gardner & Lewis 1996, 25.) He ajoittavat kehitysajattelun juuret valistuksen aikaan 1700-luvulle, jolloin vastakohtaparit primitiivinen ja sivistynyt, taikausko ja tieteellisyys ja takapajuinen ja edistynyt syntyivät. Näillä dikotomioilla on vastineensa kehittymättömän ja kehittyneen käsitteissä. Kehitysajattelu on vallinnut eurooppalaisessa tieteellisessä ja taloudellisessa ajattelussa 1800- ja 1900-luvuilla; kapitalismi, Marxin ajatukset kuten myös evolutiivisesti ajatelleet sosiaalitieteilijät, kuten esimerkiksi Émile Durkheim, korostivat kehitystä johonkin tiettyyn suuntaan. (mts., 4.) Teollinen kapitalismi vaikutti myös kehitysajattelun vahvaan nousuun (Edelman & Haugerud 2005, 5). Kapitalismin historia puolestaan on kietoutunut kolonialismin historiaan, ja kehityksen ja valistuksen käsitteet olivat oleellinen osa kolonialistista diskurssia. Vaikka taloudellinen hyöty olikin kolonialismin suurin syy ja tavoittelun kohde, 1800- ja 1900-lukujen siirtomaavalta yritti myös muuttaa paikallista yhteiskuntaa eurooppalaisen koulutuksen, kristinuskon ja uusien poliittisten ja byrokraattisten järjestelmien avulla. Moraalisen velvollisuuden käsitteet olivat siinä keskeisiä, ja modernissa kehitysyhteistyössä sama toistuu esimerkiksi hyvän hallinnon käsitteessä. (Gardner & Lewis 1996, 5.)

Aikaisempaa kapeampi kehityksen käsite sai alkunsa 1950-luvulla, jolloin eurooppalaisten suurvaltojen siirtomaita ryhdyttiin kehittämään, ja ne alkoivat itsenäistyä. Maailmassa vallitsi kehitysusko, jota muun muassa vuonna 1944 perustetut Bretton Woodsin organisaatiot, Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto IMF, pitivät yllä. (Edelman & Haugerud 2005, 6.) 1970-luvulla usko kehitystä toteuttavaan valtioon rapistui; tilalle tulivat uusliberalismi ja talouskasvu (mts., 7). 1970- ja 1980-luvuilla kehitys alkoi näyttäytyä monien mielestä kaksisuuntaisena prosessina: kehitys jossain tuo alikehitystä muualla. Kapitalismi ei tuonutkaan hyvinvointia ja rikkautta tihkumalla kaikille, vaan se saattoi ihmiset eriarvoisiin asemiin. (Gardner & Lewis 1996, 7.) Kehitys ehdittiin 1990-luvulla julistaa kuolleeksi käsitteeksi, jota monet tutkijat käyttivät tuolloin enää lainausmerkeissä; kehityksen käsite piti sisällään maailman, jossa pohjoinen oli kehittynyt ja etelä lukkiutunut perinteisyyteen, jonka lineaarinen, modernistinen

kehitys voisi muuttaa. Kehitystä käsitteenä pidettiin myös uuskolonialistisena ja etnosentrisenä. (Gardner & Lewis 1996, 1.)

Käsite on kuitenkin jatkanut elämäänsä; se on kutoutunut puheeseen ja käsitteisiimme, ja se on myös käytäntöjä ja suhteita. Kehitys on valtavan voimakas toimintaa ja ajatuksia ohjaava ideoiden joukko ja samalla hyvin problemaattinen kokonaisuus. (Mts., 2.) Adjektiivina kehittynyt on hyvin tuomitseva, koska se sisältää standardin, johon asioita verrataan: alikehittyneet ovat globaalissa etelässä, kun taas pohjoisessa kehitys on saavutettu (mts., 3). Siirtomaa-ajan perintö heijastuu myös edelleen käytännön kehitysyhteistyöhön: kehitysapua antavat maat antavat yleensä apua maille, jotka olivat ennen niiden siirtomaita (mts., 8), eli side siirtomaan ja emämaan välillä säilyy. Kehityksen ja moderniuuden teemat ovat afrikkalaisille edelleen siis olemassa. Kysymys moderniuudesta liitetään monesti Afrikassa kehityksen käsitteeseen (Ferguson 2006, 33). Ferguson kuitenkin muistuttaa, että afrikkalaisille moderni ei ole tarkoittanut vain liikettä menneen ja nykyisyyden välillä, vaan myös alhaalta ylös. Se on tarkoittanut olojen parantamista, ja sen kautta on puhuttu globaalista eriarvoisuudesta ja materiaalistien tarpeiden täyttämisestä. (Mts., 32.) Modernius on lopulta tiukasti liitoksissa materiaaliseen todellisuuteen ja hyvinvointiin, jota monilla afrikkalaisilla ei ole (mts., 167). Fergusonin mukaan afrikkalaisten halu kehittyä ja tulla moderneiksi on halua olla globaalin yhteiskunnan jäsen (mts., 174). Kehityksen ajatuksilla on siis pitkä jatkumo. Niillä, jotka ovat olleet kehittämisen kohteina, on muodostunut oma ajatuksensa siitä, joka voi olla hyvin erilainen, kuin niillä, jotka ovat ajatelleet kehittämistä muihin ihmisiin kohdistuvana. Jo siirtomaa-ajalta kenialaisiin on kohdistunut moralisoiva kehityksen vaatimus, joka jatkaa edelleen elämäänsä muun muassa talouskasvun vaatimusten kautta. Kehityksestä on tullut elinehto kenialaisille, ilman kehitystä elämä on taantumusta. Halu kehittyä näkyy niin teoissa kuin puheissa ja siten myös teessä, johon tekoja ja puheita kohdistetaan.

Teellä tavoitellaan mainetta, jolla päästäisiin kapuamaan kehityksen tikkaita ylöspäin ja jonka avulla voitaisiin tulla moderneiksi. Maineesta on kirjoittanut Nancy Munn (1986, 105–121). Mainetta kasvatetaan jatkuvilla transaktioilla, tiedonkeruulla ja kehittämishäällä, ”kiipeämisellä”, kuten miehet Gawalla kutsuvat maineen kerryttämistä (mts., 107). Samoin teen kanssa tekemisissä olevat korostivat sitä, kuinka he olivat tehneet teen kanssa pitkään työtä, kuinka he tunsivat ihmisiä ketjussa ja tiesivät teen laadusta, liikkeistä ja historiasta. Tietotaitoa ei saanut noin vain. Maineen alullepanemiseksi Gawalla kuuntelun oppiminen on myös tärkeää; ilman taitoa kuunnella ei voi ottaa op-

pia vanhojen osajien puheesta (Munn 1986, 109). Mainetta voidaan kuvailla positiiviseksi subjektiiviseksi muuntumiseksi, jonka tietty vaihto saa aikaan ja joka tulee vaihdon ulkopuolisilta osapuolilta (mts., 116). Kolmas osapuoli antaa vaihdolle positiivisen identiteetin ja maine lisää vaikutusvaltaa. Siten maine lisää selvästi tavoiteltua tila-ajallista laajentumista. Oikeanlaiset teot, joilla mainetta tuova vaihto on saatu aikaiseksi, palautuvat takaisin yksilölle vaikutusvallan muodossa. (Mts., 117.) Kun Gawan yhteisössä on maineikkaita miehiä, yhteisökin on kuuluisa, ja se tuntee itsensä vahvaksi tätä kautta. Maine yhdistyy Keniaan ja kehitysajatteluun selkeästi; kehitysmää on paitsi populaarissa kielenkäytössä yleistynyt sana myös sana, jolla on vahva negatiivinen konnotaatio. Kehitysmää tuo mukanaan negatiivisia mielikuvia nälästä, köyhyydestä ja korruptiosta. Se on negatiivista mainetta. Kenialaisilla oli kova halu saada itselleen ja maalleen positiivista mainetta, jota teeltä kovasti odotettiin. Yksilöiden hyvät teot paransivat keräytyessään koko kenialaisen teen ja siten Keniankin mainetta.

Moderniudesta ja halusta kehittyä osaksi globaalia yhteiskuntaa on puhunut myös antropologi Paige West (2012), joka on tutkinut Papua-Uuden-Guinean ylämailla kahvia kasvattavia gimejä. Paikalliset, jotka osallistuvat kahvintuotantoon, pitävät usein itseään moderneina, kehittyneinä ja koulutettuina ja rinnastavat tämän kuvaan myyttisestä menneisyyden paikallisesta ihmisestä, joka huokuu perinnettä, myyttejä ja alikehittyneisyyttä. (West 2012, 11.) Monet näkevät, että kahvin tuotannon ansiota maa on osa modernia taloutta ja kaupan ja suhteiden globaalia verkostoa. He myös rinnastavat kahvin valtioon: valtio materialisoituu kahvissa, kahvi symbolisoi valtiota. (Mts., 12–13.) Keniassa kehitys liitettiin monesti siihen heimoon, joka kulloinkin teetä viljelee, ja erityisesti tietysti tässä tutkimuksessa kikujuihin. Kuitenkin kehitys nähtiin monesti myös laajempänä kysymyksenä, jossa heijasteltiin koko Kenian talouden onnetonta tilaa. Papua-Uutta-Guineaa pyrittiin kehittämään toisen maailmansodan jälkeen, erityisesti 1960-luvulla, ja paljon sen ajan kielestä on kulkeutunut nykypäivän ajatuksiin; paikallisia pidettiin kivikautisina, primitiivisinä ja eristyksissä olevina (mts., 90; 92). Westin informanttina toimi eräs Intiasta Papua-Uuteen-Guineaan muuttanut teeplantaasin työnjohtaja, joka kritisoi maata kolonialismin näkökulman kautta.

Täällä ihmiset ovat hypänneet kivikirveistä tietokoneisiin 60 vuodessa. Toisin on Intiassa, missä olivat britit, jotka olivat hyviä, millä tarkoitan tehokkaita, valloittajia. ... He jättivät taakseen infrastruktuurin, jota voitiin käyttää heidän lähtönsäkin jälkeen. Ja briteistä monet tulivat asumaan Intiaan koko elämäkseen, he

omistautuivat imperiumille, toisin kuin australialaiset Papua-Uudessa-Guineassa, jotka tulivat vain tekemään voittoa. (West 2012, 183–184.)

Gimit näkevät kahvin paikallisten yhteytenä käteiseen rahaan ja siten moderniuden juurena. Heidän kahvitarhansa ovat modernin siistejä, kahvin prosessointi tapahtuu moderneilla tehokkailla koneilla ja lentokoneet, joilla kahvi kuljetetaan, ovat moderneja. (Mts., 111.) Kahvi ei liity paikallisessa yhteisössä toisiin ihmisiin, koska gimit eivät juo kahvia, vaan se yhdistyy selvästi yhteisön ulkopuoliseen maailmaan. Kahvi ja sen luoma kytkös muokkaa paikallisten ajatuksia, samaan tapaan kuin kristinusko, palkkatyö ja hyödykkeiden kulutus; ne tekevät ihmisistä yksilöllisempiä ja siten modernimpia. Kahvin kautta he kuuluvat laajempaan vaihdon ja suhteiden verkostoon ja ovat osa modernia globaalia taloutta. (Mts., 128.)

Papua-Uutta-Guineaa tutkinut antropologi Joel Robbins toteaa, että maan rodullinen diskurssi pitää paikallisia epäonnistuneina kehityksessä ja vakaudessa, jotka he uskovat valkoisen miehen saavuttaneen. Paikalliset pitävät itseään varastavina, pettävinä ja epärehellisinä, kun valkoisia taas pidetään ylivoimaisina itsekontrollissa ja tottelevaisuudessa ja kykenevinä yhdistymään. Moraalinen epäonnistuminen on liitetty mustaan ihoon. Tämä itsekritiikki on Robbinsin mukaan suurelta osin lainaa kristinuskon synnin diskurssista, siirtomaa-ajan puheesta hallitsemattomista villeistä ja valtion nykyisen korruptoituneen tilan reflektoinnista. (Robbins 2004, 171–173.) Westin ja Robbinsin analyysit resonoivat myös kenialaisten teemojen kanssa. Teentuottajat pitivät itseään kehittyneinä ja moderneina, aikaansa edellä olleina ihmisinä. Liikaa perinteisyyttä, josta käytettiin myös termiä primitiivinen, pidettiin pahana asiana. Tee on yhdistänyt samalla lailla kenialaiset rahaan ja moderniuteen kuin kahvi on tehnyt gimeille Papua-Uudessa-Guineassa. Modernit koneet tuottivat kuitenkin päänvaivaa kenialaisille, kuten seuraavassa alaluvussa selviää. Tee liitti kenialaiset verkostoon, jossa he päätyivät tuntemaan alemmuudentunnetta. Robbinsin kuvailemat ominaisuudet, joita papuausiguinealaiset itseensä projisoivat, ovat hyvin samankaltaisia kuin teen kasvatuksessa esiin tulleet hyveelliset ja toisaalta vältettävät negatiiviset käytöstavat. Moraalista välimatkaa paikataan hyvällä toiminnalla, jonka toivotaan johtavan kehitykseen.

Rodusta ja moraalista on kirjoittanut myös antropologi Ira Bashkow (2006), joka on tutkinut orokaiva-ryhmää Papua-Uudessa-Guineassa, heidän rodun ja moderniuden käsitteitään ja ”valkoisen miehen” käsitteen kiinnittymistä orokaivojen elämään.

Bashkowin mukaan ”länsimainen”, ”eurooppalainen” ja ”valkoinen mies” (*whiteman*) ovat symbolisia kategorioita, jotka muokkaavat ihmisten elämiä meistä kaukana ja meistä riippumatta. Valkoinen mies on ”arkkityyppi länsimaiselle moderniudelle, rikkaukselle ja rodulliselle etuoikeudelle, jossa henkilöityy imperialismiin perintö, kehityksen ideaali ja globalisaation voima”, ja jonka yksityiskohtaiset piirteet vaihtelevat toisaltaan valtavasti. (Bashkow 2006, 2.) Toiseen – valkoiseen mieheen, primitiiviseen, itämaiseen – heijastetut kuvat kertovat yhteiskunnan omista moraalisisista huolenaiheista. Rotu ja modernius ovat orokaivoille läheisessä suhteessa toisiinsa: valkoisuus on moderniuutta ja kehittyneisyyttä. (Mts., 9.) Tällainen ajatus voitaisiin nähdä siirtomaaherrojen paikallisten päähän istuttamana alemmuuden oletuksena, ja vaikka se voikin olla osa totuutta, se ei kuitenkaan ole Bashkowin mukaan täydellinen selitys asialle (mts., 10). Valkoisuus ja modernius kiinnittyvät esineisiin, paikkoihin, instituutioihin ja aloihin, joita pidetään valkoisen miehen omina. Koska näillä stereotypioilla on näin monia mahdollisia kiinnittymispintoja, ne myös kestävät niin hyvin aikaa. Jos ne olisivat vain ihmisiin kiinnittyneitä, se, että ihmiset eivät täyttäisikään niitä kriteerejä tai että väärät ihmiset olisivatkin moderneja, kaataisi stereotypian. (Mts., 12.) Kulttuurinen toinen tai rotu ei edusta ihmisiä, vaan ennen kaikkea nämä kategoriat rakentuvat esineistä, paikoista, kuvista, käytännöistä ja instituutioista. Kategoriat elävät omaa elämäänsä todellisista ihmisistä välittämättä. Niinpä esimerkiksi ruoka voi kantaa muassaan suuria rodullisia merkityksiä. (Mts., 205.)

Papua-Uuden-Guinean saavuttama itsenäisyys ja siirtomaa-ajan jälkeinen valkoisten poismuutto on muuttanut paikallisia rotusuhteita ja tehnyt mahdolliseksi nostalgisuuden kolonialismin ajattelussa ja arvioinnissa etäännyttäen eurooppalaiset nykyisistä sosiaalisista ongelmista ja poliittisesta vallasta. Vaikka valkoisiin olisi ennen yhdistetty negatiivisia piirteitä, he ovat nyt useasti ylempi moraalinen toinen, johon orokaivat vertaavat moraalista vahvuuttaan ja epäonnistumisiaan. Orokaivat heijastavat omia hyveitään valkoisiin, eivätkä näe kolonialismin tuomaa perintöä niin negatiivisesti kuin monet tutkijat. (Bashkow 2006, 58.) Se, että valkoisilla on valtaa, kertoo orokaivoille, että valkoiset ovat tehneet jotakin oikein; keskittynyt ja tehokas valta legitimoi itse itsensä, huono ihminen ei orokaivojen maailmankatsomuksessa voi saada itselleen suurta valtaa. Valkoisten poismuutto Papua-Uudesta-Guineasta nähdään yhtenä syynä sille, että maa on nykyään laittomassa ja huonossa moraalisisessa tilassa. Nykyään paikalliset saavat pelätä hyväksikäyttöä enemmänkin toistensa tahoilta kuin valkoisilta: (etninen) väkivalta on yleistä, infrastruktuuri on huonontunut ja etnisiin suhteisiin perustuva

korruptio on lisääntynyt, minkä vuoksi myös nostalgia vanhaa kohtaan on lisääntynyt. Valkoisen miehen kuvan rakentaminen linkittyy kehityksen symbolismiin: iso osa kehityksen ajatuksesta paikallisille on sitä, että ihmiset tulevat entistä enemmän valkoisen miehen kaltaisiksi. (Bashkow 2006, 59–62).

Bashkowin orokaiva-tutkimukset valaisevat myös kenialaisten ajattelua; moraalisen alemmuudentunteen tunteminen ideaaleissa rakennettua vastapuolta kohtaan ja samalla haluttu kehitys tätä ideaalia kohtaan on molemmille tutkittaville ryhmille ominaista. Ideaali tarkoittaa tässä ”valkoisen miehen” kuvaa, joka on arkkityyppi ja stereotypia, jolle ei välttämättä ole tai tarvitsekaan olla vastinetta todellisuudessa. Kyseessä on kuva, johon liitetään haluttuja ominaisuuksia ja joka liitetään tiettyihin paikkoihin ja asioihin. Länsimainen modernius, jonka orokaivat liittävät valkoiseen mieheen, on olennainen osa orokaivojen moraalista maailmaa nykyään (Bashkow 2006, 234). Orokaivat syyttävät itseään ja rotuaan epäonnistumisestaan maailmantaloudessa (mts., 14), ja samaa tekivät kenialaiset. Oman maan epäonnistuminen nähtiin omien ja/tai kanssaihminen huonoina toimintatapoina ja huonona moraalina. Ajatukset modernista kiinnittyivät teehen, joka oli instituutio, joka edusti eurooppalaisuutta ja rikkautta samalla lailla kuin Bashkow kuvaa. Tee kiinnittyi samalla lailla moraalisiin arvoihin, mielikuviin ja odotuksiin. Siksi siltä oletettiin modernia kehittynyttä elämää, mutta se pettikin osan odotuksista. Mielikuvissa oli rakennettu moraalinen toinen, jota tavoiteltiin kehityksen nimissä. Modernisaatiosta tuli paikallisten mielissä polarisoitunutta ja rodullistakin. Länsimaalaiset nähtiin Keniassa moderneina, oma yhteiskunta nähtiin (liian) traditionaalisenä. Ferguson on kuvaillut vastaavaa tilannetta Sambiassa, missä ”käsitykset modernisaatiosta ovat kuin vanhentuneesta tekstikirjasta”. Ihmiset jakavat itsensä tiukasti dualistisiin kategorioihin, kuten urbaani ja maalainen, afrikkalainen perinteisyys ja eurooppalainen modernius. Modernisaation myytti on saanut ihmiset ajattelemaan, että on olemassa tietty unilineaarinen kehitys, jota pitää tavoitella. (Ferguson 1999, 84.)

Valkoisten liittyminen Bashkowin tutkimien orokaivojen elämään on saanut heidät pitämään itseään köyhinä globaalin talouden kontekstissa. Silti orokaivojen kuva valkoisista ei ole tuomitseva. Vaikka he kritisoivatkin valkoisia, paljon enemmän he ihailivat valkoisia ja olivat kiitollisia heille muun muassa koulutuksesta ja rahakasvien tuonnista. (Bashkow 2006, 3.) Näistä samoista asioista kenialaiset olivat kiitollisia; hyvin harvoin, jos koskaan, ihmiset olivat eurooppalaisia kohtaan epäluuloisia tai aggressiivisia, eikä puheissa historiasta korostettu eurooppalaisten vikoja vaan hyviä puolia. Orokaivat kokevat valkoisten kohtaamisen seurauksena olevansa parempia niin käytännöllisesti

kuin moraalisestikin. Tämä ei tarkoita sitä, ettei valloitusta olisi aikoinaan vastustettu, mutta nykypäivän yhteiskunnassa on uusia ongelmia, kuten korruptiota ja väkivaltaa. (Bashkow 2006, 3.) Monet asiat, jotka on aikoinaan jo saavutettu, rapistuvat nyt kiihtyvällä tahdilla; tämä saa ihmiset nostalgisiksi, eikä aikaisempia sukupolvia sen enempää kuin itseäkään nähdä kolonialismin uhrina. Tämä ei tarkoita sitä, että kolonialismista ei olisi kärsitty, vaan Bashkow painottaa sitä, että nykyinen käsitys kolonialismista kumpuaa orokaivojen postkoloniaalisen tilanteen kokemuksesta. (Mts., 4.) Juuri samankaltaisia kommentteja kuuli Keniassa; tilanteen ja olosuhteiden oli ihmisten mukaan annettu huonontua, joten olisi ollut parempi, jos kolonialismi olisi jopa jatkunut.

Samanlaista nostalgisointia on havaittu muuallakin. Gavin Kitching kuvailee tilannetta, jossa hän on afrikkalaisessa baarissa hetkellä, jolloin uutistenlukija ilmoittaa, että Etelä-Rhodesia on antanut virallisen itsenäisyysjulistuksen ja muuttuu Zimbabweksi.

Televisiossa näkyy hurraavia kansanjoukkoja, uusi lippu ja bändi soittamassa. Kollegani ... jupisee niin äänekkäästi, että koko baari kuulee: "Raukkaparati!", ja poistuu baarista. Olen shokissa. Mutta kukaan afrikkalaisista sen paremmin kuin eurooppalaisistakaan ei protestoi, mikä jälkeensä katsottuna on merkittävää. Eikä tämä ole yksittäinen tapahtuma. Ghanassa 1980-luvulla ja Keniassa ja Tansaniassa 1970- ja 1980-lukujen taitteessa ei ollut harvinaista tavata vanhempaa afrikkalaista, joka täysin pyytämättä kertoi, että 'meillä meni paremmin silloin, kun britit olivat täällä'. Kuulin tämän jopa Kenian keskiprovinssin Murang'assa keski-ikäisiltä miehiltä, jotka olivat olleet Mau Mau -taistelijoita. (Kitching 2000.)

Kitching puhuu afrikkalaisten sisäisestä tarpeesta olla riippuvaisia eurooppalaisista, haluta eurooppalaisuutta. Kitching on kuitenkin ääriesimerkki negatiivisuudessaan, koska hän kertoo lopettaneensa kokonaan Afrikan tutkimuksen tämän riippuvuussuhteen estäessä hänen mielestään kunnollisen tutkimuksen ja ennen kaikkea muutoksen tapahtumisen (Kitching 2000). Myös James Ferguson kuvaa sitä häpeää ja kiusaantumista, jota hän tuntee ja tietää muidenkin antropologien tuntevan, kun haastateltavat afrikkalaiset tuovat ilmi halunsa olla kuten eurooppalaiset, haluavat eurooppalaisten tulevan pelastamaan heidät ja kaipaavat "paluuta" siirtomaa-aikoihin (Ferguson 2006, 156). Intialaisia teetyöläisiä tutkineen Sarah Beskyn mukaan (2010, 118) Intian Darjeelingin teetyöläiset ovat edelleen sidoksissa vanhaan järjestelmään ja myös he nostalgisoivat sitä.

Nurkkaan kyyristynyt nainen sanoi silmät painettuna lautaseensa, että 'brittiläinen aika oli parempaa'. Kylän asukkaat ja teetyöläiset ilmaisivat monesti saman ajatuksen. Darjeelinglaiset kertoivat usein, että asiat toimivat paremmin kolonialismin aikaan. Eräs opettaja jopa sanoi, että kunpa he valtaisivat meidät uudelleen. 'Silloin meillä ei ollut tällaista korruptiota.' Teetyöläisille siirtomaahallinnon aikakausi oli aikaa, jolloin teentuotanto oli vakaata ja työolot olivat suotuisat. (Besky 2010, 118.)

Pessimismi iskee vastaavissa tilanteissa helposti. Olen itsekin kohdannut samanlaisia puheita muun muassa opiskellessani Etelä-Afrikassa, jossa esimerkiksi asuntolani siivooja pohdiskeli, että asiat olivat paremmin apartheidin aikaan, kun maassa vallitsi järjestys. Myös kenialaisten turhautuminen korruptoituneeseen hallintoonsa sai heidät esittämään samanlaisia kommentteja, haikailua eurooppalaisen elämän ja länsimaisuuden perään. James Ferguson (2006, 18) antaa esimerkin lesotholaisesta miehestä, joka halusi modernin, länsimaalaisen talon peltikattoineen, koska sellaisissa kehittyneet, modernit ihmiset asuivat miehen käsityksen mukaan. Vaikka perinteinen ruohokattoinen mudasta tehty talo olisi Fergusonin mielestä lopulta sopinut ilmastollisiin oloihin paremmin, mies halusi ehdottomasti uudenlaisen, modernin talon, koska se oli hänelle merkki kehityksestä. Ihmiset haluavat, että asiat olisivat enemmän esimerkiksi eurooppalaisia, koska se on suunta, johon halutaan siirtyä. Suurena osana kolonialismin perintöä on ihmisten mieliin jäänyt jälki, joka modernissa ajassa ilmenee haluna kohti eurooppalaista moderniuden mielikuvaa. Kysymys kulttuurieroista on siten tiukasti sidoksissa kysymyksiin eriarvoisuudesta, pyrkimyksistä ja asemasta kuvitellussa maailmanjärjestyksessä (Ferguson 2006, 19).

6.1 Kehitys kenialaisten ajatuksissa ja toiveissa

Kenialaisen tuoman teen kehitystä kuvaa hyvin pitkäaikaisen Limurun asukkaan Kariukin kommentti siitä, miten elämän arvo on muuttunut.

Silloin, kun työntekijät aloittivat näillä teetiloilla, heidän talonsa olivat rakennettu ruohosta, ne olivat majoja. Nyt näet miten Rurigissa monilla on jopa kaksi huonetta talossaan. Hänellä on siellä vettä, hänellä on kaikkea siellä. Kaikki on muuttunut.

Kariukin kommentti käy hyvin yhteen edellä olevan Fergusonin kertomukseen lesotholaisesta talonrakennuksesta. Kehitys kertyy pienistä palasista, jotka nähdään materiaalisina parannuksina matkalla kohti parempaa yhteiskuntaa. 1980-luvun puolivä-

lin aikana tutkituissa Kerichon kotitalouksissa kävi ilmi, että teentuottajakotitalouksien tilat olivat suurempia ja heidän perheistään suurempi osa lapsista oli koulussa verrattuna perheisiin, joissa ei koskaan ollut tuotettu teetä (Ongile 1999, 74). Samanlaisia tarinoita kuulin monia kenttätyöni aikana. Tee oli siis tuonut merkittävää kehitystä alueille ja perheille, jotka olivat sitä viljelleet. Tee antoi varallisuutta sen kanssa toimiville ihmisille, kuten myös Kariukin kommentti osoitti. Teehen oli siksi ladattu myös paljon odotuksia ja toiveita kehityksestä, koska se oli jo osan lupauksista lunastanut.

Varastelu, teknologinen kehittymättömyys, epäterveellisyys, huonolaatuisuus, hylkääminen ja hoidotta jättäminen olivat kaikki myös tiloja tai tekoja, joista kenialaiset usein syyttivät itseään kansana, tai syyttivät muita kenialaisia syyllistymisestä näihin. Monesti he sanoivat, että kenialaiset olivat kehittymättömiä ja liian perinteisiä. Kehitys tuli myös lukuisia kertoja esiin keskusteluissa teestä; monet sanoivat, että tee on tuonut paljon kehitystä Keniaan, kuten Kariuki yllä toteaa jopa ”kaiken muuttuneen”. Materiaaliset olot olivat siis parantuneet huomattavasti tietyillä teenkasvatusalueilla. Kehitys oli laaja käsite Keniassa; esimerkiksi jos jollekin alueelle oli rakennettu paljon taloja, se oli kehitystä. Karatinan alueella ihmiset olivat erityisen ylpeitä myös puisista taloistaan, joiden rakentaminen oli kuulemma opittu eurooppalaisilta siirtomaa-aikana. Karatinassa Wilson pohdiskeli, että kikujut olivat paitsi Kenian johtava heimo myös ”modernein”. Kehitys oli jotain vääjäämättömän hyvää, johon päästiin, jos vain ihmiset olivat parempia ihmisiä, esimerkiksi rehellisiä ja laatuun ja tulevaisuuteensa panostavia. Samanlaisia arvoja tavoiteltiin siis niin laajemmalti kuin teen parissa. Kenialaiset halusivat ja tavoittelivat kehitystä ja moderniutta toimillaan; kehittymättömyyden ajatus oli mennyt syvälle ihon alle. Eurooppalainen elämäntapa oli ihailtua ja haluttua. Tämä kaikki näkyi myös teessä. Tee loi yhteyden Kenian ja ”kehittyneiden” maiden välille.

Kenialaiset ovat odottaneet kehitystä Kenialta. Kenialaisen historioitsijan R. Mugo Gatherun mukaan tärkeimpänä ja laajimpana odotuksena itsenäistyneeltä valtiolta oli kehitys (Gatheru 2005, 204). Kehitystä on toisaalta kenialaisilta odotettu ja vaadittu myös ylhäältäpäin. Järjestys ja edistys (*order and progress*) olivat ensimmäisen presidentin Jomo Kenyattan motto (Berman 2004, 28). Haugerudin (1995, 1) mukaan toinen presidentti Moi ja hänen poliitikkonsa viestittivät, että jos joku ei pysy presidentin askelten perässä kehityksen polulla, hän voi jäädä ojaan makaamaan. Vaatimuksia kehityksestä on siis esitetty sekä kansalta valtiolle että valtiolta kansalle.

Antropologit Jon Holtzman ja Carolyn K. Lesorogol ovat tutkineet erillisissä tutkimuksissaan samburujen ajatuksia kehityksestä. Samburut asuvat Kenian pohjoisosissa ja ovat ”perinteisesti” olleet paimentolaisia. Holtzmanin mukaan samburut ovat säilyttäneet pitkään paimentolaisuutensa; he ovat omaksuneet yhteiskunnallisen muutoksen vain osittain ja omilla ehdoillaan, vaikka muutoksen prosesseja on ollut meneillään aina siirtomaa-ajan alusta saakka. Viime vuosikymmeninä karjatalouden supistuminen ja siitä seurannut köyhtyminen ovat kuitenkin muuttaneet käsityksiä, ja samburut ovat alkaneet etsiä vaihtoehtoja rahattomuuteensa. Samburujen piirissä on alkanut herätä käsitys, että ”nykyinen laajamittainen köyhyys on empiirinen todiste siitä, että ehkä he ovat olleet kaiken aikaa väärässä Kehityksestä”. (Holtzman 2009, 24.) Kehityksessä samburut vertaavat itseään kikujuihin, johon Holtzmanin mukaan kolonisaatio vaikutti voimakkaimmin, ja jota on itsenäisyyden aikana pidetty ”kehittyneimpänä” Kenian etnisistä ryhmistä Eräs samburu kommentoi Holtzmanille yleiseen samburujen tapaan näkemystä samburujen ja kikujujen eroista. ”Miten erilaiselta maa näyttäisi, jos se olisi kikujujen eikä samburujen maata: tämä maa olisi täynnä ruokaa. Mutta nämä ihmiset täällä, he eivät tiedä muusta kuin eläinten hoidosta.” Kommentti osoittaa, että käsitykset kehityksestä ja edistyksestä ruokkivat yhtä suurta diskurssia, jakoa maanviljelijöihin ja paimentolaisiin. Jos samburut olisivat valistuneempia, tai jos heidän maataan viljेलisi valistuneempi ryhmä, asiat olisivat erilaisia ja paremmin. (Holtzman 2009, 26–27.) Holtzmanin mukaan samburut haluaisivat siis olla kehittyneitä ja edistyneitä kuten kikujuet.

Lesorogol (2003) on kirjoittanut samburujen 1970–80-luvuilla tapahtuneesta maan yksityistämisestä, johon ihmisillä oli erilaisia motiiveja. Yksityistä maata sai hakea tuolloin itselleen hakemuksella. Yksi hakijaryhmä olivat pienviljelyn jo 1960–70-luvuilla aloittaneet ihmiset; he eivät ”kuuluneet joukkoon”, koska samburut olivat suurelta osin paimentolaisia. Toinen ryhmä olivat he, jotka olivat altistuneet ”modernisoitumiselle” koulutuksen, työn tai armeijan kautta. Suurin osa yksityistä maata haluavista miehistä kuului ainakin toiseen näistä kategorioista. Nämä miehet kokivat Lesorogolin mukaan ideologisen muutoksen, koska he tulivat tutuiksi uudenlaisten ajatusten, uskomusten ja sosiaalisten normien kanssa. Nämä uudet sosiaaliset normit ylistivät kaikkea, mikä oli ”modernia” ja ”kehittynyttä” ja vähättelivät ”traditionaalista” yhteiskuntaa ”takapajuisena” ja ”primitiivisenä”. Kehitys ja modernius ovat samburuille monimerkityksisiä, mutta niihin sisältyy ainakin muodollinen koulutus, kristinusko, länsimainen pukeutuminen ja asuminen, kaupunkiasuminen ja työllistyminen maatalouden ulkopuo-

lelle. Traditio edustaa vastakohtaa: lukutaidottomuutta, alkuperäisiä uskontoja, tavanmukaisia taloja ja asuja ja paimentolaisuutta. Modernin kanssa kohtaamisiin joutuneet samburut kokivat maan erityisen tärkeäksi, ja maan omistamisesta tuli heille keino moderniin Keniaan liittymiseksi. (Lesorogol 2003, 534.) Myös yksityismaata myöntävä viranomainen painotti sitä, että oman maan saaminen jouduttaa samburujen modernisaatioprosessia; oma maa antoi mahdollisuuden ”kehittää itseään ja liittyä moderniin elämään” (mts., 535).

Lesorogolin haastatteleva yksityismaan omistaja puhui konfliktistaan perinteisten johtajien kanssa: ”He sanovat karja, me sanomme kehitys”. Ne, jotka eivät ymmärrä yksityisen maan hienoutta, ovat juuttuneet vain yhteen asiaan [karjaan], ”he nukkuvat”. (Mts., 537.) Oman maan haltijat painottivat sitä, että heillä on kontrolli ja vapaus päättää maastaan ja elämästään, eikä ilman kontrollia voi kehittyä. Kontrolli liittyy vahvasti historian: historiallisesti vanhemmilla ryhmän jäsenillä on ollut valta päättää nuorempien elämästä: karjasta ja vaimosta. Niinpä uuteen puheeseen kontrollista sisältyy haaste vanhempien auktoriteettia vastaan. Yksityisen maan omistajat tuntevat ylemmyyden tunnetta verratessaan itseään yhteisellä maalla toimiviin; he kokevat olevansa kehittyneempiä. He ovat jokseenkin ironisesti omaksuneet entisten viranomaisten vanhat kliseet kehityksestä. (Mts., 539.)

Yhteiskunnan muutoksen halutaan olevan kohti kehitystä, vanhaan ”jääneitä” pidetään nukkuvina, he nukkuvat tärkeiden asioiden ohi, eivätkä ymmärrä tarttua muutokseen; nämä seikat kuvastavat hyvin laajempia käsityksiä kenialaisista kehityksen toiveista. Kehitys voi olla suurempia asioita, kuten koko maanomistuksen uudelleenjärjestely, mutta se näkyy myös pienemmissä seikoissa. Wangari Maathai kirjoittaa muistelmissaan (2007, 20), että hänen lapsuudessaan kristinuskoon kääntyneet ”pitivät itseään moderneina ja edistyksellisinä ja muita primitiivisinä ja vanhanaikaisina. ... Kaikki, mikä edusti afrikkalaista kulttuuria, jäi nopeasti syrjään: hirssin tilalle tuli maissi, eikä suosituin juoma ollut enää hirssivelli vaan tee.” Kenialaiset pakotettiin Maathain koulu-aikaan, 1940–50-luvuilla, puhumaan englantia omien kieliensä sijaan koulussa, ja nyt englannin puhumisesta on tullut koulutetun eliitin piirissä preferenssi (Maathai 2007, 72-73). Englannin puhuminen oli hyvin yleistä kouluja käyneiden ihmisten kesken, vaikka kaikki läsnä olevat näyttivät olevan kenialaisia, sen näin itsek in.

Tee pitää myös sisällään muutoksen, tai ainakin muutoksen potentiaalin, ja teenkasvatuksesta nousee siten ilmi monia toimintoja, joita pidetään arvokkaana teen

kehitykselle. Teehen liittyvä arvo on moninaista: teestä saa taloudellista arvoa, mutta siihen myös kiteytyvät hyvän toiminnan arvot. Nämä monenlaiset arvot kiinnittyvät myös yhteen: paremmalla, arvokkaammalla toiminnalla myös teestä saadaan enemmän arvoa irti, mikä tarkoittaa kehitystä. Kehitys, jota ihmiset itse tavoittelevat, on juurtunut tietynlaisena ihmisten mieliin historian aikana, hyvänä esimerkkinä toimivat samburut, joilla on vankka ajatus siitä, mitä moderni elämä on. Kehitysjatelu on tulosta pitkästä suhteesta länsimaihin, pitkästä suhteesta siihen ajatukseen, että jossain on toisin ja meillä voisi olla paremmin, jos vain toimisimme paremmin; paremman toiminnan kautta kenialaisetkin voisivat saada enemmän arvoa. Kehitys ei kuitenkaan tule niin yksinkertaisesti. Historia ja rakenteet elävät edelleen teessä. Tee on vapautta ja kehitystä, koska eurooppalaisten lähtemisen jälkeen afrikkalaiset ovat saaneet tilat haltuunsa vapaasti viljeltäväksi ja parantaneet niitä entisestään. Tee on vapautta, koska teetä viljelevät perheet ja suvut ovat saaneet siitä vaurautta, jota köyhemmillä ihmisillä ei ole. Esimerkiksi teestä saatujen tulojen antama mahdollisuus koulutukseen tuli lukuisia kertoja esille kikuju-alueilla.

Kariukin mukaan Limurun alueella oli paljon ihmisiä muilta alueilta, luo-, luhya- ja kisiimailta.

He työskentelevät näillä pelloilla ja ovat vuokranneet pienen huoneen perheelleen. Aamuisin näet, että heitä on satoja, suuntaamassa pellolle töihin. Tee tuo heille leivän pöytään. Paikalliset tilat tarvitsevat heitä, yksi tila voi tarvita sata työntekijää, joista vain 20 mahtuu tilalle asumaan vakituisesti. Teetilat ovat kehittäneet tätä aluetta nopeasti, koska myös esimerkiksi kaupanpitäjät, kuten minä, hyötyvät teetiloilla työskentelevistä asiakkaista. Se on myös tehnyt paljon koulutuksemme eteen, koska rahat lasten koulutukseen saadaan teestä. Jos joku poimisi 50 kiloa päivässä 5 shillingin kilohintaan, olisi hänellä kuukaudessa 3000–5000, jopa 7000 shillinkiä [30–70 euroa].

Meillä on aina teestä tuloja. 2-3 vuotta työskenneltyään säästeliäs ihminen on saanut tarpeeksi rahaa säästettyä uuden bisneksen aloittamiseen. Uuden bisneksen saa alkuun jo tuhannella shillingillä, minkä jälkeen se kasvaa omillaan. Kuten ystäväni, jotka ovat nyt räätäleitä ja isoja bisnesihmisiä, he keräsivät rahat pelloilla, viljelivät teetä 3-4 vuotta, säästivät rahaa ja aloittivat uuden alan.

Kariuki siis kertoi siitä, että tee oli vetänyt muualtakin ihmisiä puoleensa ja niin vanhat kuin uudet asukkaat saivat teestä tuloja. Aiemmin on kuitenkin jo tullut ilmi, että rahan

kerääminen teepelloilla työskennellen ei itse asiassa ollut niin helppoa. Limurussa kiku-
jut olivat rikastuneet teellä, mutta muut ryhmät eivät olleet onnistuneet saamaan teestä
ainakaan vielä samanlaista kehitystä irti. Silti oli selvää, että tee oli tuonut tuloja ja sitä
kautta se antoi mahdollisuuden kehitykseen. Limurulaisen työnjohtajan mukaan:

Teen viljely tällä alueella luo työpaikkoja paikallisille ihmisille, mutta pitää huo-
mata, että esimerkiksi tällä tilalla on vain kaksi kikuja töissä, muut tulevat muu-
alta maasta. Kokonaistuotto, mitä tee on antanut Limurulle, on valtava. Limuru on
kasvanut kaupunkina ja sen ympäristö on silminnähden kehittynyt. Valkoiset
uudisasukkaat tulivat tänne ja istuttivat teen, mutta kun he muuttivat pois,
paikalliset palasivat tiloille. Mitä enemmän kehitetään parempia teknologioita sitä
enemmän työntekijät ja peltujen lähellä asuvat ihmiset hyötyvät teestä ja
teknologiasta ja niiden tuomista hyvistä palkoista ja bonuksista. Tärkeimpänä tee
on tuonut työpaikkoja tänne, koska ennen kuin teetä oli, ei moni tiennyt siitä. Eli
paikalliset ihmiset ovat hyötyneet, vaikkakin täällä on vain kaksi kikuja poimi-
massa teetä. Muut ovat mm. luo-, luha-, kisii-, ja kamba-heimoista.

Hän siis puhui samoista teemoista kuin Kariuki; teestä oli saatu hyötyä. Erityisesti sen
näki myös siitä, että kikujujen ei enää tarvinnut työskennellä teepelloilla, koska he oli-
vat saaneet kerättyä jo omaisuutta ja voineet siten siirtyä muihin ammatteihin tai perus-
taa alkupääomallaan oman yrityksen. Kariukin mukaan:

Tällä alueella hyvin monet osaavat poimia teetä. He ovat nähneet, kun heidän äi-
tinsä on poiminut teetä, mutta kun he menevät kouluun, he haluavat tehdä jotain
muuta kuin seurata vanhempiaan. Muutoksen takia minäkin vaihdoin maisemoi-
jaksi, muilla on muita aloja. He eivät halua mennä enää farmeille. Jos menet far-
mille, voit tavata 60–70-vuotiaat vanhemmat siellä, he ovat edelleen siellä, mutta
heidän lapsensa ovat lähteneet sieltä, muihin ammatteihin. Niin kuin sanoin, jos
kiertelet, voit tavata luoja, kamboja, kisiitä, he ovat nyt niitä, jotka ovat työllistet-
tyjä täällä. Kikujut ovat tulleet ulos sieltä.

Kariuki kertoi, että teealueilla teetä kyllä osattiin käsitellä, mutta erityisesti monet nuo-
ret eivät enää halunneet tehdä töitä sen kanssa. Tämäkin kertoi kikujujen kasvaneista
mahdollisuuksista; heidän ei tarvitse enää tehdä töitä teen parissa, koska heillä oli jo
muuta mahdollisuuksia, jotka tee oli heille antanut. Heillä oli koulutusta ja rahaa lähteä
kokeilemaan uusia polkuja. Kalahari purki turhautumistaan nuoriin:

Nuoret lähtevät Eurooppaan tai Amerikkaan ja ties mihin ja hankkivat tutkinnon teestä tai maataloudesta. Kun he tulevat takaisin Keniaan, he eivät työskenteleäkään sillä alalla. He näkevät vain, että *matatu*-bisneksessä saa nopeaa rahaa, ja vaikka heidän tutkintonsa on maataloudesta, he eivät seuraa sitä. Joten heidän koulutuksensa ei auta mitään. Ja sen sijaan, että Kenia kasvaisi, se taantuu, koska meillä ei ole opettajia opettamassa ihmisiä. Nuoret hankkivat koulutuksen, mutta eivät hyödynnä sitä; se on ongelma, joka afrikkalaisilla on. Monet opiskelijat lukevat kirjoja, mutta eivät tunne käytäntöä maataloudesta. Monet myös lähtevät ulkomaille lisäopintoja tekemään, mutta eivät palaa hyödyntämään oppimaansa. Se vie Keniaa alaspäin, koska Kenia on riippuvainen noista ihmisistä, koska heidän pitäisi tuoda mukanaan uutta teknologiaa ja tietoa. Edes Thikan moottoritie ei ole kenialaisten insinöörien tekemä, vaikka meillä on paljon heitä. Ei, se on kiinalaisten tekemä, kiinalaiset ovat täällä nyt.

Kalaharin mielestä afrikkalaisten ongelma oli, että he eivät hyödyntäneet oppimaansa, vaan menivät sen perässä, mistä nopeimmin näytti saavan rahaa. Äkkipikaisuus ja se, että ei panosteta tulevaisuuteen, ovat tulleet jo aiemmin tässä työssä esiin vikoina, joita kenialaisten mielessä heissä itsessään oli. Nyt jopa kiinalaiset olivat tulleet rakentamaan teitä Keniaan, vaikka omallekin väelle tarvittiin työtä. Kenialaiset jäivät siis jälkeen kehityksestä, tässä tapauksessa esimerkiksi työpaikoista, osattomaksi, koska he eivät suunnitelmallisesti hyödyntäneet sitä, mitä he olivat saaneet ja mitä heillä jo oli. Uusia asioita ja kehitystä tarvittiin, jotta Kenia ei menisi ”alaspäin”.

Yhden limurulaisen työnjohtajan mukaan heidän aloittaessaan teenviljelyn oli vain yksi tehdas, Karirana, mihin he pystyivät myymään teetä. Nyt teetä ostavia yhtiöitä oli alueella neljä: Unileverin Mabroukie, Maramba ja Gorongo Kariranan lisäksi, ja niiden myötä myös hintakilpailua. ”Hyvää on uusi yhtiö, Maramba, joka ostaa myös teetä, joka ei ole niin hyvälaatuista, motivoidakseen viljelijöitä kasvattamaan teetä, kun vanhoissa yhtiöissä ollaan hyvin tiukkoja laadun suhteen. Marambassa ymmärretään, että viljelijät ovat investoineet teehen ja poimintaan, ja pystyvät palkitsemaan sen maksamalla siitä. Yhden yhtiön aikaan ei ollut paikkoja, joihin tarjota hylättyä teetä.” Teen talous voi siis hyvin ja oli kehittynyt; tehtaiden monipuolistuminen lisäsi teen mahdollisuuksia uuteen kasvuun. Monipuolistumisesta lisää myös seuraavassa luvussa, jossa tehdään katsaus sertifioituun teehen.

Monipuolistumista ja kehitystä toivat myös teknologinen ja koneiden kehitys; ne ja tuotekehitys pystyivät muuttamaan teenviljelyä tehokkaammaksi. Uusien kloonien eli uudenlaisten lajikkeiden kehittäminen voi kuulemma jopa tuplata nykyisen tuotannon Kenian teenpakkaajien Johnin mukaan, ja useimmilla tiloilla oli monia eri kloonveja käytössä. Uudet kloonit olivat siis suunniteltuja kasvamaan parhaiten aina tietynlaisissa olosuhteissa; maaperä, korkeus maanpinnasta ja sademäärä vaikuttivat siihen, minkälaista kloonia kannatti kasvattaa missäkin. Monet tilat oikein nimesivät erikseen, mitä kloonveja heillä oli käytössä. Tosin tässäkin alueilla oli eroja; Limurussa ja Kerichossa kloonveista intoiltiin, mutta Emuhayassa edes tietoa eri kloonveista ei ollut. Teknologiaa ja tuotekehitystä korostettiin puheissa niin paljon ehkä siksi, että Kenian maatalous oli pitkään ollut hyvin ”perinteistä” ja oli edelleenkin; tee erottui positiivisesti joukosta, koska sitä kehiteltiin aktiivisesti.

Kenialaisen teen haluttiin olevan laadukasta, jotta sen arvo ja myynti kasvaisivat markkinoilla. Teekloonit auttoivat tässä asiassa, mutta teknologia ja laatu joutuivat myös keskenään ristiriitoihin, jotka ilmenivät ennen kaikkea koneellista poimintaa koskevissa kiistoissa. Informanttieni mukaan kenialaisille teepelloille yritettiin tuoda koneita muutama vuosi sitten, mutta ihmiset vastustivat niitä niin paljon, että koneiden osuus jäi lopulta hyvin pieneksi. Kenian teen nähtiin kilpailevan enemmän laadullaan, ja laatu kärsi koneellisesta poiminnasta. Kone poimi nopeammin mutta huonommalla laadulla. Laadun ohella hyvin tärkeä kysymys koneiden osalta oli kuitenkin myös työllisyyskysymys; teenpoiminta työllistää tuhansia ja taas tuhansia kenialaisia, ja aiheellisesti koneiden pelättiin jättävän ihmiset työttömyyteen ja köyhyyteen. Vaikka koneiden voisi siis nähdä olevan kehitystä, ihmisten mielissä lähempänä oleva palkkaraaha oli aivan ymmärrettävästi parempi vaihtoehto. Automatisointi ja koneet jakoivat mielipiteitä melko selkeästi; haastattelemistani ihmisistä vain Finlaysin Abuta kannatti koneita, vaikka koneellistuminen ja teknologia nähtiin muuten kehityksenä ja positiivisena asiana. Abuta totesi, että Finlays poimii puolet teestään koneilla:

Koneella kerätty tee on alempaa standardiltaan, koska se on hieman karheaa. Kone voi kerätä noin kymmenkertaisen määrän verrattuna käsin poimintaan, 300–400 kiloa, mutta laatu on alempaa. Mutta sekin riippuu; jotkut ostajat ovat alkaneet arvostaa investointeja teknologiaan ja kompensoivat sillä laadun menetystä. Yhtiöt kuten Unilever ovat lähteneet eniten tähän suuntaan. Ensin nekin olivat koneellista poimintaa vastaan, mutta nyt, kun tuotanto- ja työvoimakustannukset ovat niin suuria, ne ovat alkaneet poimia koneellisesti.

Limurun oppaani Danin mukaan koneiden tuomisesta teentuotantoon oli puhuttu paljon. Asiaa vastustettiin laajalti, koska tällöin työläiset jäisivät vaille töitä.

Koneet ovat huimasti ihmisiä nopeampia, mutta koneet tuottavat myös potentiaalisia tappioita, koska ne keräävät kaikki mahdolliset lehdet, myös huonot. Kun maatalouden opiskelijat näkevät muissa maissa koneita pelloilla, he ajattelevat että 'ah, Keniassa me emme tunne koneita'. Mutta Keniassa ei voida ottaa koneita käyttöön, koska työntekijät Keniassa ovat riippuvaisia poimimisesta. Se on kuin leikattaisiin Kenian taloudesta, jos ihmisillä eivät työskentele teetiloilla. Nostavatko koneet Kenian taloutta? Eivät, ihmiset ovat se, mikä nostaa taloutta.

Finlaysin Abuta ja Dan puhuivat siis samoista asioita, mutta Abuta luonnollisesti suurtuottajan näkökulmasta. Halpa hinta kompensoi laatua, mutta tämä ei ollut linjassa sen kanssa, että kenialaisen teen laadukkuuden mainetta haluttiin entisestään korottaa. Dan pohti koneiden ohella myös siihen oleellisesti liittyvää kehityksen aspektia toteamalla, että kenialaiset opiskelijat ulkomailla joutuivat ikään kuin häpeissään myöntämään, että kenialainen maatalous ei ollut koneellistunut. Vaikka tämä olisikin häpeällistä, Dan painottaa, että Kenian taloudelle oli oleellista se, että ihmisillä oli työtä; se kehitti Keniaa.

Yksi limurulaisista työnjohtajista puhui koneellistamisesta myös hyvin kriittisesti:

Koneet, juu, niin kuin Kerichossa. Näin niitä televisiossa Kerichosta. Mutta annapa kun kerron sinulle, niillä et saa hyvää laatua. Täällä me poimimme vain hyvät lehdet, kaksi lehteä ja nupun, mutta kone kerää mustatkin lehdet, ja sitä et voi kutsua hyväksi teeksi. Poimimme vain parhaat, siksi voit kuulla tākäläisten tehtaiden kuten Maramban saavan erittäin hyvän hinnan teestään Mombasassa. Mitä jos minä toisin koneen tänne, entä nämä ihmiset, mihin he menisivät? Nämä ihmiset, he voivat kouluttaa lapsensa ja saada jotain syötävää. Mutta jos minä tuon koneen tänne, vie vain 2-3 päivää kerätä koko tilan tee, mutta mitä varten, entä nämä ihmiset? Koska tilan johtaja, hän rakastaa työntekijöitään. Hän ei halua riistää, jos riistät näitä ihmisiä, voit yhtä hyvin mennä, koska heitä tarvitaan. Mitä tahansa hänellä on, työntekijät ovat aina läsnä.”

Tämä työnjohtaja puhui erityisen intohimoisesti työllistymisestä. Myös hän muistutti, että jos koneet otetaan käyttöön, häviö on kahdenlainen; toisaalta hinnat putoavat, kun tee on huonompilaatuista, ja toisaalta työläiset jäisivät vaille työtä, ja heidän lapsensakin

vaille koulutusta. Hänen mielestään ei siis ollut mitään syytä, miksi koneet tuotaisiin teepelloille; se olisi työntekijöiden riistoa, eikä tilan johtaja halunnut tehdä sellaista. Kariukin mukaan:

Hallitus toi koneet teepelloille, mutta työntekijät eivät ottaneet niitä, he näkivät, että ne veisivät heidän työpaikkansa. He menivät lakkoon ja osoittivat mieltään, joten nyt koneita ei enää ole. Ihmiset menivät jopa vankilaan asti taistellessaan koneita vastaan, kuten varmaan näit eilisen uutisista. Monien ihmisten työpaikka oli vaarassa koneiden takia.

Keniassa ammattijärjestöt nousivat vahvasti koneita vastaan, mihin Kariuki viittasi iltauutisilla, ja teetyöläiset menivät lakkoon estääkseen koneiden tulon pelloille. Kehitykseen pääseminen ei ollut siis mitenkään yksiselitteistä. Unilever ja Finlays olivat ottaneet koneita kuitenkin käyttöön, mutta samalla ne ostivat muun muassa Mombasan pörssistä paljon KTDA:n teetä, joka oli pienviljelijöiden käsin poimimaa. Ylikansallisilla yrityksillä oli mahdollisuuksia tehdä monenlaisia ”peliliikkeitä”; ne pystyivät poimimaan osan teestä koneilla, osan käsin ja ostamaan osan ulkopuolelta. Ylikansallisilla firmoilla, kuten Finlaysilla, oli myös mahdollisuus kompensoida huonosti tuottavia aloja paremmilla ja päästä siten huonojen aikojen ohi, kuten Henry Abuta minulle sanoi. Tämä voi Abutan mukaan tarkoittaa joko teen sisäistä alueellista vaihtelua tai vaikka sitä, että jos teellä meni vaikkapa huonosti muutaman vuoden ajan esimerkiksi ylitarjonnan vuoksi, Finlays voi kompensoida tulonmenetyksiä muilta aloilta saatavalla tuotolla ja jatkaa teen kriisin yli yhtä vahvana markkinatoimijana kuin ennenkin. Tätä mahdollisuutta ei pienviljelijällä tietenkään ollut. Toisaalta tämän valossa on entistä suurempi saavutus, että pienviljelijät ovat silti enemmistönä teentuotannossa ja heillä menee yleisesti aivan hyvin, eivätkä suuret yhtiöt olleet ”syömässä” pienviljelijöitä. Pienviljelijöidenkin toiminta oli siten selvästi hyvin kehittynyttä, kun se pärjäsi maailmanmarkkinoilla suurien joukossa.

Arvon kertyminen ja kehitys siis kaiken kaikkiaan keskittyvät; yksi kehittyy, toinen ei pääse mukaan kehitykseen. Toisaalta sellaista kehitysprosessia tai kaupankäyntiä ei olekaan, jossa kaikki vaurastuisivat samaan aikaan. Keniassa näyttäisi monesti käyneen kuitenkin niin, että kehitys ja vauraus eivät ole levinneet, vaan ne ovat pysyneet tiettyissä etuoikeutetuissa piireissä. Näin asian näkivät ainakin monet ystäväni, esimerkiksi Dan, jotka kommentoivat teetä ulkopuolisina: rikkaat rikastuvat, köyhät pysyvät köyhinä. Danin mukaan rikkaat Limurussa rikastuvat aina vaan, esimerkiksi se näkyy siinä,

että 10 vuotta sitten kartanot eivät olleet vielä niin suuria. Poimijat eivät rikastu samaa tahtia, ha ovat vaarassa jäädä ilman työtä, jos koneet yleistyvät teepelloilla. Edellä on kuitenkin käyty läpi sitä, että teestä on vääjäämättä saatu kehitystä. Sitä kenialaiset kaipaavat kovasti, kuten erilaisista etnografioistakin kävi ilmi.

Ennen työn yhteenvetoa nostan vielä lyhyesti keskusteluun Reilua kauppaa ja muita sertifikaatteja, joita voisi pitää kehityksen ajattelun uutena askeleena tuottajille. Sertifikaatit lupaavat takaavansa monia asioita kuten tasavertaisempaa kauppaa tai ympäristöystävällisempää viljelyä. Erityisesti Reilu kauppa lupaa selvästi myös kehitystä. Miltä sertifikaatit näyttävät kenialaisen teenviljelijän näkökulmasta, tuovatko ne kehitystä ja jos tuovat, millaista kehitystä ja kenelle?

6.2 Reilu kauppa ja sertifiointi

Reilu kauppa ja muut sertifikaatit tulivat monessa käänteessä esille Keniassa käymissäni keskusteluissa, tosin jälleen alueellisesti, eli vain Kerichossa ja Limurussa. Nämä sertifikaatit olivat ennen kaikkea Reilu kauppa ja Rainforest Alliance. Reilu kauppa, FLO, viittaa siis *Fairtrade Labelling Organizations Internationaliin*, jonka suomalainen merkkiyhdistys on Reilu kauppa (Reilu kauppa, Kansainvälinen järjestelmä). Rainforest Alliance tähtää luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen ja kestävän toimeentulon takaamiseen. Rainforest Alliancen standardit tulevat *Sustainable Agriculture Networkilta*, ja standardeilla pyritään vähempään lannoitteiden, myrkkujen ja veden käyttöön, maan eroosion estoon, villieläimien ympäristöjen suojelemiseen, roskien vähentämiseen, tehokkaampaan tilojen työskentelyyn, parempiin tilojen työläisten oloihin, viljelijöiden parempaan tuottavuuteen ja kilpailukyyn ja viljelijöiden ja luonnonsuojelijoiden entistä suurempaan yhteistyöhön (AfriCert). Reilun kaupan standardeista kerron lisää alempana. Muitakin sertifikaatteja on; Leppäkorpi listaa Reilun kaupan eli FLO:n lisäksi yleisen reilun kaupan (World Fair Trade Organization WTFO:n ja sen jäsenjärjestöt), vastuullisen kaupan (Fair for Life, Rainforest Alliance, UTZ eli muut kaupankäyntiin liittyvät sertifikaatit), solidaarisen vaihdon (pienimuotoista ja ei-kaupallista) ja kehitysmaa- ja maailmankaupat erilaisista vastuullisemman kaupan muodoista (Leppäkorpi 2012, 11–12). Isolla alkukirjaimella kirjoitettu Reilu kauppa viittaa siis FLO-sertifikaattiin. Rainforest Alliance eli niin kutsuttu ”sammakko-merkki” ja UTZ vaativat tuottajalta omien kriteeriensä noudattamista, mutta eivät tarjoa takuuhintaa tuottajalle. Mikään sertifikaatti ei kuitenkaan takaa tuottajalle, että tuote varmasti ostettaisiin häneltä. (Leppäkorpi 2012, 8).

Tuottaisiko Reilu kauppa sitä kehitystä, jota kenialaiset tavoittelevat? Ainakin lupaus kehityksestä on suuri Reilussa kaupassa. Sertifikaatit ovat tavallaan kaupan uusi aalto, jolla pyritään tekemään kaupasta tasavertaisempaa molemmille osapuolille, mikä tietenkin yleensä tarkoittaa tuottajan parempaa huomioonottamista. Reilu kauppa lupaa parempaa elämää niille, jonka sen piiriin pääsevät. Sitä, miksi Reiluun kauppaan on lähdetty, kuvaavat Paige Westin laskelmat Papua-Uuden-Guinean kahvista ja siitä, kuinka paljon tuottajille jää käteen tuotetusta kahvista. Kahvin hinnat vaihtelevat, mutta vaikka ne olisivat korkeallakin, poimijoiden tuntipalkaksi tuotettuun kahviin verrattuna jää silti vain noin 11 senttiä. Paunasta (0,45 kiloa) valmista kahvia kahvinkasvattajat saavat noin 24 senttiä. (West 2012, 16.) Kun pauna myydään Yhdysvalloissa, siitä pyydetään hieman alle 10 euroa. Tuo 0,24 euroa on siis maataloudellisen työn arvo 10 euron puolen kilon kahvista. Tosin vaikka kahvi olisi sertifioitua, esimerkiksi Reilun kaupan kahvia, hinnasta vain murto-osa jää silti Papua-Uuteen-Guineaan, tässä tapauksessa noin euro 10 euron kahvipaunasta. (Mts., 17.) Kahvin ja myös teen tuottajat häviävät rahaa välikäsille, eivätkä lopulta saa tuotteen lopullisesta hinnasta kuin murto-osan, siksi sertifiointi houkuttelee. Westin laskelmat tosin osoittavat, että sertifioidun kahvin kaan tuotto ei päästä huimaa, mutta se on silti moninkertainen sertifioimattomaan tuotteeseen.

Reilun kaupan tee tuotetaan sekä sertifioituilla suurtiloilla että pientiloilla, jotka ovat järjestäytyneet osuuskunniksi ja järjestöiksi, tietyin kauppaehdoin: työntekijöiden työolojen ja palkkojen on oltava reiluja, tuottajien on saatava etukäteen neuvoteltu reilu hinta ja lisäksi on maksettava lisähintaa, bonusta, joka investoidaan sosiaalisiin, taloudellisiin tai ympäristöllisiin ohjelmiin (CTA 2010). Kaikkien tuottajaorganisaatioiden täytyy sitoutua Reilun kaupan minimivaatimuksiin ja vaatimuksiin parannuksista. Yleiset standardit pienille organisaatioille ovat, että niiden on organisoiduttava demokraattisiksi osuuskunniksi ja täytettävä sosiaaliset (esimerkiksi demokratia, osanotto, läpinäkyvyys ja syrjimättömyys), taloudelliset (esimerkiksi sosiaaliset preemiot) ja ympäristölliset (esimerkiksi lannoitteiden ja myrkkyjen säilytys ja käyttö) vaatimukset näiden kehittämisestä. Palkattu työvoima on myös standardien piirissä; työvoimalla täytyy olla demokraattisesti valittu elin tai unioni, joka hallinnoi sosiaalista preemiota ja huolehtii Kansainvälisen työjärjestön ILO:n sopimusten noudattamisesta. Reilun kaupan säännökset ulottuvat myös tuottajien ja viejien/ostajien suhteisiin, joissa pitää vallita minimihinta, sosiaalinen preemio ja pitkäaikaiset kauppasuhteet. (Dolan 2010, 38.) Seuraavassa käyn läpi sitä, mitä opin informanteiltani Reilusta kaupasta, minkä jälkeen

tehdään katsaus antropologien, erityisesti Catherine Dolanin ja Sarah Beskyn, analyyseihin aiheesta.

Erilaiset sertifioinnit tulivat kentällä monesti vastaan, tosin yleensä sen takia, että kysyin niistä; monet työnjohtajat eivät tuoneet niitä oma-aloitteisesti esiin, eli se ei tuntunut olevan heille kovin merkityksellinen asia. Erityisesti Rainforest Alliance -sertifikaatti (RFA) oli tällainen, Reilun kaupan sertifiointi oli isompi asia. Rainforest Alliance oli monesti tuotu tiloille vielä enemmän ulkoapäin, yleensä siksi, että Unilever pyrki tekemään kaikesta Lipton-teestään sertifioitua, joten tilojen, jotka tuottivat sille teetä, oli siis tietenkin oltava sertifioituja. Työnjohtajat tuntuivat tuolloin olevan erityisen tietämättömiä ja epäkiinnostuneita uudistuksista. Järjestelmä ei siis tässä suhteessa tukenut sitä, että ihmiset olivat voineet hakeutua tietyn sertifikaatin piiriin halutessaan parempia tuotantoehtoja, vaan sertifikaatit tulivat yleensä ehdotuksena muualta ja ylemmää hierarkiasta, eli tehtailta ja isoilta firmoilta, kuten myös Finlaysin ja Kokchaikin tapauksessa. RFA kuitenkin lisäsi teen arvoa, ja minulle kerrottiin monista parannuksista, joita oli tehty ennen sertifiointia ja muutoksista, joita oli tapahtunut sertifiointin jälkeen. Erityisesti nämä olivat ympäristöllisiä parannuksia, myrkkyyä käytettiin vähemmän ja sen myötä tiloilla näkyi nyt muun muassa pieneläimiä, joita ei ollut näkynyt pitkään aikaan.

Reilun kaupan sertifiointiin tutustuin Finlaysin Henry Abutan kautta ja Kokchaikin osuuskunnassa. Abuta kertoi Finlaysin ja ison osuuskunnan Kokchaikin Reilun kaupan järjestelmästä.

Meillä on noin 10 000 viljelijää, jotka tuottavat meille teetä. He hallinnoivat osuuskuntaa. Yhtiö [Finlays] tarjoaa heille rahaa palveluiden ja apuvälineiden ylläpitoon ja sosiaalisiin asioihin ja auttaa sertifiointissa, kaikkea tuota, ... koska tehdas on sertifioitu sekä Reilun kaupan että Rainforest Alliancen eli RFA:n kautta. Meillä on myös muita sosiaalisia standardeja, kuten Ethical Tea Trade Initiative, ISO-2000-sertifikaatti ja halal. ... Eli viljelijät hyötyvät suhteestamme, ja tämä on osa sosiaalista yhteistyötä yhtiön kanssa. Me prosessoimme teen heille, me myymme teen ja maksamme heille takaisin ja siten tarjoamme muuta arvoa yritystoimintaan. On tiettyjä ostajia, jotka haluavat sertifioituja teitä. Kaikki tilat ovat Reilun kaupan sertifioituja, samoin tämä tehdas. Nämä sertifioidut tilat ovat kaikki pienviljelijöitä. ... Reilun kaupan teen nimi on Masingi. Se ja kaikki muut teemme ovat myös RFA-sertifioituja. Tässä on kyse myös pitkäjänteisyydestä,

kestävyydestä, koska sekä Reilu kauppa että RFA huolehtivat ympäristöstä ja työntekijöiden sosiaalisesta hyvinvoinnista: työtunneista, maksuista, työtilojen kunnossapidosta, kokoontumisesta, kiistoista, työntekijän ja -antajan suhteesta, ja työntekijän ja -antajan eduista.

Abuta puhui sosiaalisesta yhteistyöstä ja siitä, että heillä oli asiakkaita, jotka halusivat ostaa Reilun kaupan teetä. Nämä olivat syitä, miksi Finlays lähti Reiluun kauppaan mukaan. Finlays auttoi viljelijöitä sertifioinnissa ja siihen liittyvissä seikoissa, jotta se sai itse Reilun kaupan teetä myytäväksi. Abuta puhui myös pitkäjänteisyydestä ja kestäväydestä. Pitkäjänteisyys ja kestävyys ovat tulleet aikaisemminkin jo esiin kehityksen myötä. Reilu kauppa vetoaa siis näihin samoihin arvoihin, jolla teetä ja kehitystä Keniassa halutaan. Abuta oli sitä mieltä, että Finlaysin oman pelot tuskin muuttuvat Reilun kaupan sertifioituiksi, koska kysyntää ei ollut tarpeeksi. Kysyttäessä kahden järjestelmän, Reilun kaupan ja RFA:n, eroista Abuta totesi:

Ero Reilun kaupan ja RFA:n välillä on se, että RFA ei ole niin tiukka. Reilussa kaupassa bonus menee suoraan työntekijöiden yhteisön tilille, joka on perustettu bonusten hallinnointia varten. Jokaista myytyä kiloa kohden bonusta kertyy hinnasta 10–20 prosenttia, joka menee heidän tililleen. Heillä on komitea, joka päättää mitä rahoilla tehdään. Joskus rahat käytetään johonkin projektiin, kuten näihin busseihin, Finteaflo-busseihin, joita täällä kulkee ympäriinsä. Ne on ostettu ja niiden toimintaa pyöritetään teestä saaduilla bonuksilla. Bussit ostettiin, jotta työntekijät pääsevät liikkumaan kaupunkiin ja kaupungissa, ja niitä saavat käyttää kaikki, jolloin niistä hyötyvät muutkin kuin Reilun kaupan viljelijät. Reilun kaupan järjestelmässä on määritelty, kuinka paljon yhtiö saa minimihinnaksi ja bonus menee työntekijöiden tilille. Yhteinen komitea, Finteaflo, hallinnoi bonuksia, busseja, kouluja, stipendejä ylemmille kouluasteille ja muita projekteja. RFA:lla bonuksia ei ole, niitä ei ole määritelty. Teet ovat sertifioituja ja ne saavat korkeamman hinnan, mutta raha tulee takaisin tuottajalle, työnantajalle, kuten Finlays, joka päättää, mitä rahalle tehdään. Reilu kauppa on hyvin tarkoin määritelty; työntekijät saavat päättää, mitä rahalla tehdään.

Abutakin totesi, että Reilu kauppa oli tiukempi vaatimuksissaan. Reilu kauppa perustui vahvasti bonuksille, preemioille (*premium*), jotka menivät viljelijöiden yhteiselle tilille. Niistä hyötyivät sosiaalisten projektien lisäksi myös muut ihmiset, joten niiden tuoma kehitys levisi myös Reilua kauppaa laajemmalle, kuten bussien tapauksesta nähtiin.

Limurulaiset työnjohtajat, joista osa oli tekemisissä Rainforest Alliancen kanssa, kertoivat sertifikaateista kysyttäessä. Eräs heistä sanoo, että ”liityimme 2009 yhdistykseen nimeltä Rainforest Alliance, olemme sen jäseniä”. Hinnoissa, työolosuhteissa on kuulemma näkynyt muutoksia liittymisen jälkeen. Työnjohtaja jatkaa:

Ympäristö on yksi laatuvaatimus, ja sitä yritämme kovasti parantaa. Toiseksi on työntekijät, työolot ja myös palkka. Hallituksen minimipalkka on 178 shillinkiä päivässä, joten meidän täytyy olla korkeammalla, joten maksamme 200 ja pian maksamme 250 päivässä. Luulen, että pääsemme korkeampaan palkkaan tämän vuoden puolella. ... RFA:n ympäristövaatimusten takia teimme monia muutoksia. Ensiksi istutimme puita, toiseksi aloimme kerätä taimitarhassa kertyviä muovipusseja. Sovimme Unileverin kanssa, että he tulevat hakemaan ne: he tietävät, miten ne kannattaa hävittää. Joten emme polta niitä täällä tilalla, pyydämme Unileveria hakemaan ne, kun niitä on kertynyt paljon.

Idea sertifiointiin tuli hänen mukaansa Unileveriltä. Hänen mukaansa hintakin oli parempi kuin ennen, mutta hän ei eritellyt kuinka paljon. Selvää oli, että sertifiointi ei ollut tehnyt suurta vaikutusta. Jotain muutoksia oli tehty, mutta työnjohtajalla ei ollut niistä paljoa tietoa tai selvästikään suurta kiinnostusta. Sertifiointi on siis tuotu ulkoa ja ylhäältä päin. Samanlainen tarina oli toisella limurulaisella tilalla, jossa kysymällä selvisi, että se oli sertifioitu Rainforest Alliancen kautta. He liittyivät vuonna 2010.

Kyllä, muutoksia tuotannossa ja ympäristössä. Voit nähdä muutokset nyt, monia alkuperäisiä eläimiä on tulossa takaisin kuten kameleontteja ja muita, joita voit nähdä ympärilläsi. Myös maaperä itsessään on parantumassa. Odotamme myös, että sateet parantuvat ja lisääntyvät, koska olemme istuttaneet paljon eukalyptuspuita. ... RFA:n takia tarkastajat käyvät noin kerran kuussa.

Rainforest Alliancen auditoijat eivät varmasti käyneet näin usein, mutta luultavasti tässä Unilever ja RFA sekoittuivat työnjohtajan mielessä, mikä tuntui olevan aika yleistä: yhtiö ja sertifikaatti ajateltiin samaksi asiaksi. Yksi Limurun tila ei ollut sertifioitu, mutta työnjohtajalla oli silti näkemys sertifioinnista. ”Vain ne tilat, jotka toimivat tietyn tehtaan kanssa, ovat sertifioituja. Jos viet teesi (Unileverin) Mabroukieen, sinulla täytyy siksi olla RFA, olet sertifioitu Unileverin ja RFA:n kanssa. Teen täytyy olla sertifioitua, jotta sen voi viedä Mabroukieen, koska se on vanha yhtiö, he ovat hyvin tiukkoja ja jäykkiä sen suhteen, mitä he hyväksyvät viljelijöiltään.” Tehtaan vanhuudellahan ei itse asiassa ollut mitään yhteyttä sen tiukkuuden kanssa, vaan Unileverin kaiken teen RFA-

sertifiointi oli nimenomaan uusi asia. Uusi ja vanha sekoittuivat, kuten sekoittuivat myös sertifiointi ja laadukkuus ja vanhat toimintatavat. Limurulaisen työnjohtajan näkemys oli, että ”jos se [tee] on alhaista laatua, huonoa tuotantoa, ja he ovat antaneet sinulle sertifikaatin, he voivat vaatia rahansa takaisin.” Tämäkään ei tällaisenaan pitänyt paikkaansa; jos tee oli huonolaatuista, tehdas ei vain ostanut sitä, ja seuraavalla kerralla kannatti tuottaa parempi erä. Tämä kertoi kuitenkin siitä, että ainakin RFA-sertifikaatti tuli monesti hyvin tehdaslähtöisesti, eikä ihmisten omista lähtökohdista. Kommentti kertoi myös siitä, että sertifikaattia ei ymmärretty: sertifikaatti ei liittynyt teen laatuun vaan sen tuotanto-oloihin. Edelleen koettiin, että valta on tehtaalla, joka voi määritellä tuotannon ehdot.

Reiluun kauppaan tutustuin Kokchaikin osuuskuntalaisten ja heidän puhemiehenään toimineen Gilbertin kautta. Kokchaik oli osuuskunta- ja Reilun kaupan projekti, jota olivat olleet laittamassa liikkeelle Finlays ja erilaiset kehitysorganisaatiot. Siirtyminen Reiluun kauppaan oli tarkoittanut hyvin suurta määrää kouluttamista, koska viljelijät eivät tienneet mitä tehdä sertifikaatin saamiseksi. Kouluttaminen myös jatkui edelleen; jotta sertifioimistarkastuksesta saatiin puhtaat paperit, viljelijöiden täytyi muuttaa monia pieniä asioita. Gilbert ja muut työntekijät joutuivat alussa houkuttelemaan viljelijöitä mukaan kertomalla, että sertifioidulla tuotteella oli parempi asema markkinoilla. Osuuskunnan teestä tehtiin samalla sekä Reilun kaupan että Rainforest Alliancen vaatimukset täyttävää, joten kouluttamista ja kiertämistä oli paljon. Prosessi oli maksanut Gilbertin mukaan suuria summia, ja hän oli iloinen, että Finlays oli mukana. Ilman Finlaysia Kokchaikilla ei esimerkiksi olisi mitenkään ollut rahaa hankkia tietokoneita ja muuta tietotekniikkaa, joita Reiluun kauppaan liittyminen, kommunikaatio eri osuuskuntien välillä ja suuren osuuskunnan kirjanpito vaativat, ja silti edelleenkin osuuskunnassa teki kuitenkin tiukkaa resursseista. Gilbertin mukaan ilman Finlaysia ihmiset eivät olisi tietäneet, mikä Reilun kaupan sertifikaatti on. Gilbert ja tapaamani viljelijät olivat selvästi ennen kaikkea kiitollisia Finlaysille tästä tarjotusta mahdollisuudesta.

Kaikkien tapaamieni Kokchaikin osuuskunnan viljelijöiden mielestä suuren osuuskuntien yhteenliittymän hyvä puoli oli joukkovoima sekä ostoja tehdessä että myös äänivallan takia. Hyvänä puolena pidettiin myös teekilon hinnan huomattavaa nousua. Nykyinen hinta oli 42 shillinkiä kilolta, kun se oli aikaisemmin ollut 18–20 shillinkiä. Siirtyminen Finlaysille ratkaisi monien kokeman ongelman siitä, että KTDA:n tehtaas eivät pystyneet prosessoimaan kaikkea tuotettua teetä. Nyt kun pienviljelijät olivat hypänneet toiselle tuottajalle, myös KTDA oli joutunut nostamaan kilpailun takia hin-

toja. Gilbert mainitsi, että Finlaysillakin on parhaina kausina vaikeuksia käsitellä kaikkea tuotettua teetä, mutta silti Kokchaikilla oli vielä suuri määrä hakemuksia jonossa viljelijöiltä, jotka halusivat liittyä. Ennen kuin lisää ihmisiä voitiin hyväksyä, piti kuitenkin miettiä, oliko uusien jäsenten ottamiselle kapasiteettia. Liittyminen maksoi yhteensä 1200 shillinkiä, eli noin 10 euroa, sisältäen 200 shillingin liittymismaksun ja osuuskunnan osuudet, joita on ostettava minimissään 50 kappaletta 20 shillingin kappalehintaan. Silti joidenkin viljelijöiden naapureilla ei ollut rahaa liittymiseen. Reiluun kauppaan liittyminen toi siis kiistattomia hyötyjä, mutta sen miinuksina olivat jälleen kerran ensimmäisenä olemisen ja kertyneen varallisuuden varjopuolet, eli se, että kaikki eivät mahtuneet mukaan ja että kaikilla ei ollut rahaa, jolla hypätä kehityksen kelkkaan. Tutkimukset muualta vahvistavat tätä oletusta kuten seuraavaksi nähdään.

Antropologi Catherine Dolanin mukaan on tehty lukuisia tutkimuksia, joiden mukaan Reilu kauppa on muuttanut viljelijöiden elämää ja taloutta turvatummaksi ja tuloja suuremmiksi ja luonut uusia kaupan linkkejä. Myös ylpeyttä ja itsetunnon kohoamista on huomattu kenttätutkimuksissa, joita on kuitenkin tehty lähinnä kahvin ja banaanien osalta Latinalaisessa Amerikassa ja Karibialla. Dolanin mukaan olemassa hyvin vähän todisteita samanlaisista vaikutuksista suhteessa teeheen, jonka hyödyketojuna rakenne ja Reilun kaupan järjestelyt ovat huomattavan erilaisia muihin tuotteisiin verrattuna. Reilun kaupan teen tuotanto, jakelu ja markkinointi sisältävät monia rakenteellisia ominaisuuksia, jotka erottavat teen muista Reilun kaupan tuotteista. Ensinnäkin erona kahviin on se, että teessä sekä pientuottajat että plantaasit voivat hankkia sertifiointin. Toiseksi suurin osa kenialaisesta Reilun kaupan teestä välitetään Mombasan teehuutokauppojen kautta, jossa vaihtosuhteet eivät ole suoria tahi pitkäaikaisia ja mikä tekee markkinointikanavista huomattavasti monimutkaisempia. (Dolan 2010, 36.)

Reilussa kaupassa ei Dolanin mukaan ole enää mitään jäljellä alkuperäisestä vaihtoehtoisuudesta; sen ainoa lisä konventionaaliseen kauppaan on sosiaalinen pree-mio, mutta muut rakenteet, toimijat ja säännökset ovat samat kuin ilman Reilua kaup-paa. Huutokauppojen kautta kulkevassa järjestelmässä on lukuisia toimijoita tuottajan ja kuluttajan välillä: meklareita, agentteja, viejiä, pakkaajia ja jälleenmyyjiä, joten teentuottajan vaihtaminen ei aiheuta mitään tunnontuskia, vaikka Reilun kaupan pitäisi perustua pitkäaikaisille tuottajasuhteille. Reilun kaupan joustavuutta teen kohdalla lisää se, että Reilun kaupan teeseitoituksesta vain 50 prosenttia täytyy olla sertifioidulta teeti-lalta. Myös läpinäkyvyys puuttuu järjestelmästä; edes KTDA:n sertifioidut tehtaas eivät tiedä, kuinka paljon ja millä hinnalla heidän teetään on tarkalleen myyty, preemiot vain

ilmestyvät tilille ilman selityksiä. Länsimainen supermarket voi lisäksi myydä oman merkkinsä Reilun kaupan kahvia, vaikka koko marketin organisaatio ei olisikaan reilu: vain tiettyjä segmenttejä ketjusta pidetään oleellisina. Länsimaisilla osapuolilla on siis moraalinen auktoriteetti hallussaan: he voivat myöntää vastapuolen reiluksi, mutta heidän ei itse tarvitse noudattaa samoja sääntöjä. (Dolan 2010, 37.)

Reilu kauppa on sallinut joidenkin tuotteiden, kuten teen ja banaanien, kasvattamisen palkatulla työvoimalla eli suurtiloilla. Näissä tapauksissa oletetaan, että työntekijät valitsisivat demokraattisesti itselleen edustuselimen, joka päättäisi, miten Reilun kaupan sosiaaliset preemiot jaetaan. (Besky 2010, 105.) Tieto ei kuitenkaan kulje Reilun kaupan tiloilla; edustuselimet on valittu mitä erilaisimmilla tavoilla eikä viljelijöillä ole aina tietoa siitä, mitä elimet tarkoittavat. Monet luulevat Reilun kaupan demokraattisia elimiä omistajien tai lahjoittajien edustajiksi, eikä sertifikaattia aina ymmärretä, vaikka oltaisiin sen piirissä olevia viljelijöitä. Dolania lainaten Sarah Besky, joka on tehnyt etnografista tutkimusta teentuotannosta Intiassa, toteaa, että niin Keniassa kuin Intiassa työläiset ovat hyvin epätietoisia siitä, mihin tee jatkaa matkaansa tilalta. (Besky 2010, 108-9.) Beskyn mukaan teeplantaasien hierarkkisuus on aiheuttanut sen, että Reilun kaupan edut ovat menneet omistajille, eivät työläisille. Tämä pitäisi ottaa huomioon Reilussa kaupassa, koska hierarkiassa yhteinen päätöksenteko ja hallinnointi eivät toimi samalla helpoudella kuin tasa-arvoisemmassa yhteiskunnassa. (Mts., 118.)

Dolanin haastattelemat viljelijät valittivat, että tehtaات ja tiet saavat rahaa Reilulta kaupalta, mutta he eivät. Viljelijät saivat minimihinnan eivätkä yhtään enempää. (Dolan 2010, 38.) Sekä työläiset että viljelijät saavat Reilun kaupan bonuksia, sosiaalisia preemioita, jotka on tarkoitettu yhteisöllisiin ja/tai taloudellisiin kehitysprojekteihin, ja joita saa noin 36 senttiä kilolta. (Dolan 2008, 307.) Vaikka Dolanin tutkimuksen kenialainen Arukan Reilun kaupan preemiokomitea sai neljässä vuodessa 1,6 miljoonaa dollaria, viljelijät kokivat, että se ei palkitse heitä heidän työstään. Rahaa kyllä arvostettiin, mutta sitä ei pidetty palkkana vaan enemmänkin lahjana ja hyväntekeväisyytenä, joka annettiin yhteisölle, ei viljelijöille, jotka teen olivat tuottaneet. Lisäksi summa oli liian pieni verrattuna ponnistuksiin; se ei kattanut sitä, että teetä myytiin hyvin halvalla ja viljelijät olivat edelleen köyhiä. Reilu kauppa identifioidaan viljelijöiden parissa lähetystyön ja kehityksinterventioiden perinnön jatkajaksi. Puhe lahjoittajista ja vastaanottajista pitää pintansa: se heijastelee niin Kenian suhdetta kolonialismiin ja kehitykseen kuin Reilun kaupan valtavirtaistamista itseään. Toisaalta Dolan myös myöntää, että valtavirtaistuminen on kasvattanut Reilun kaupan markkinoita huomattavasti. Viljelijät eivät kuitenkaan

ymmärrä järjestelmää, vaikka Reilun kaupan pitäisi se selventää. Ihmiset eivät ymmärrä teen ketjua eteenpäin eivätkä sitä, että heidän teensä nähtäisiin jotenkin eettisempänä, mutta iloitsevat alueelle ilmestyvistä ilmaisista kouluista kuin lahjoista. (Dolan 2010, 38.)

Nämä Dolanin ja Beskyn mainitsevat seikat muistuttavat kovasti kentällä huomaamiani asioita. Ihmiset toden totta pitivät Reilua kauppaa lahjana ja hyväntekeväisyytenä, josta oltiin hyvin kiitollisia. Kericholainen Reilun kaupan osuuskunta Kokchaik, johon Keniassa tutustuin, oli esimerkiksi niin valtava rakenne, että ihmisistä suuri osa ei ymmärtänyt sen tai Reilun kaupan toimintaa. Aloitetta uuteen yhteistyöhön pidettiin Finlaysin ystävällisyytenä ja avokätisyytenä. Toisaalta oli todettava, että Kokchaikin osuuskunnassa viljelijöiden saama hinta teekilolta oli noussut huomattavasti. He saivat haastatteluhetkellä marraskuussa 2012 kilolta 42 shillinkiä, joka oli huima ero siihen reiluun kahteenkymmeneen shillinkiin, mitä limurulaiset vastaavat tilat saivat ja siihen noin 18 shillinkiin, jonka kokchaikilaiset saivat ennen sertifiointia. Kenialaiset halusivat aina, että heidän teensä laatu olisi korkeaa, ja että sitä ruvettaisiin arvostamaan korkeammalle. Väittäisin, että Reilun kaupan kautta tee näyttäytyy laadukkaampana; se ei ole mitä tahansa tusinatavaraa, vaan merkkituote. Siten Reilun kaupan voi nähdä lisäävän myös kenialaisen teen arvoa, ainakin sitä kautta positiivinen muutoksen potentiaali on läsnä. Koska prosessi kuitenkin menee Kokchaikissa Finlaysin kautta, iso osa kiitollisuudesta suuntautuu myös sitä kohtaan. Lisäksi yksittäiset tuottajat eivät ole itsenäisesti liittyneet Reiluun kauppaan, vaan heidät on liitetty siihen tuhansia viljelijöitä sisältävän osuuskunnan mukana, mikä on varmasti heikentänyt ihmisten ymmärrystä koko prosessista. Osuuskunta oli kuitenkin suosittu, ja siihen oli jo jono liittyjiä. Osuuskuntien ja edustuselinten toimissa oli ainakin vielä Kokchaikissa läpinäkyvyyttä, tosin osuuskunta oli vasta ottamassa ensiaskeleitaan, joten ehkä siksi siitä oli hyvin positiivinen kuva.

Dolanin (2010, 39) mukaan Reilun kaupan säännöt luovat hallintakoneiston, joka piirtää moraaliset standardit, mutta pysyy etäisenä kehityksmaan viljelijälle. Näitä samanlaisia standardisointeja käytetään laajalti kansainvälisessä kehityksessä, sen ohjelmissa ja ohjesäännöissä. Niitä ovat edeltäneet kolonialismi, lähetystyö ja kehityshinterventiot, jotka kaikki myös loivat standardejaan, joilla pyrittiin luomaan moraalin lisäksi myös tietoa ja tarkkailua. Kun nyt näitä standardeja käytetäänkin nimellisesti paikallisten ihmisten vahvistamiseen, ne liittyvät näiden ihmisten mielissä vanhoihin kontrollin ja auktoriteetin ajatuksiin. Dolanin informantti totesi: ”Mitä sinä sanoisit, jos valkoinen

mies tulisi pellollesi ja sanoisi, että sinun on tehtävä muutoksia ... tai et saa Reilun kaupan etuja. En voi kieltäytyä.” Sertifiointi ja standardit myös piirtävät uusia rajoja esimerkiksi niiden välille, joilla on resursseja osallistua uuteen sertifiointiin ja niiden, joilla ei ole. Sertifiointi maksaa; Dolanin mukaan esimerkiksi 50–100 viljelijän ryhmän sertifiointi maksaa ensivaiheessa noin 2500 euroa, minkä lisäksi vuotuinen tarkastusmaksu on 1575 euroa. (Dolan 2010, 39.) Siksi Kerichon Kokchaik tarvitsi sertifiointiin niin paljon myös kehitysapua ympärilleen. Järjestelmä sulki silti edelleen Kerichossakin osan ihmisistä ulkopuolelle, kun heillä ei ollut varaa liittyä siihen. Reilu kauppa, FLO, luo rakenteita, jotka saattavat pyrkiä syrjäyttämään jo olemassa olevat vastaavat rakenteet, kuten KTDA:n tehdaskomiteat, jotka ovat demokraattisesti valittu pienviljelijöiden osuuskunnan joukosta. FLO tulee paikalle ja määrää paternalistisesti ja ulkopuolisena mitä pitää tehdä kunkin standardin mukaan. Tämä tietenkin herättää kaikuja siirtomaa-ajoilta ja muistuttaa monia menneisyyden kehitysapuprojekteja. (Mts., 40.) Reilu kauppa ja kehitys tulevat siis voimakkaimmin niiden osaksi, jotka ovat jo päässeet kehityksessä alkuun.

Teentuottajat ovat kyllä saaneet tuntuvia etuja Reilun kaupan sosiaalisesta lisämaksusta, mutta nämä kehityksen ”lahjat” ovat kuitenkin Dolanin mukaan tulleet enemmän holhoamisen ja pois sulkemisen prosessien kuin yhteistyön ja myöntymyksen kautta. Reilun kaupan kieli vahvistaa näkemystä siitä, että kehitys tapahtuu markkinoiden kautta; kehitys on yksityistetty. (Dolan 2010, 33.) Dolanin (2008, 313) mukaan alueilla, joissa ”kilpailu resursseista ja rajallisista mahdollisuuksista on jatkuvaa, pääsy kehitysorganisaatioon nähdään vääjäämättä reittinä taloudelliseen kertymiseen ja henkilökohtaiseen hyötyyn, ja siksi potentiaaliset Reilun kaupan ryöstösaaliit aiheuttavat todennäköisesti konflikteja ja kilpailua.” Toisin sanoen Reilu kauppa on monessa mielessä epäreilua. Se esimerkiksi vahvistaa sitä alueellista eriarvoisuutta, joka on jo aiemmin tässä työssä käynyt Kenian osalta selväksi. Ne teealueet, jotka olivat jo saaneet tuottoa teestä, saivat sitä lisää. Emuhayan viljelijät saivat teestään 14 shillinkiä kilolta, ja Kokchaikin viljelijät saivat 42 shillinkiä, joten ero oli valtava. Jos Reilu kauppa tukisi todella niitä, jotka olivat heikoimmassa asemassa, se ei tukisi kericholaisia viljelijöitä, vaikka he kuinka olisivatkin määritelmällisesti samanlaisia pienviljelijöitä kuin länsi-kenialaisetkin, vaan niitä, joille teenviljely tuotti kaikista suurimpia vaikeuksia.

Dolanin mukaan Reilun kaupan leviäminen laajemmalle ruoan tuotannossa ja jälleenvyyntissä on muuttanut myös sen periaatteita liittyen ruoan lähteisiin. Reilun kaupan perustaviin periaatteisiin kuului marginaalisten ja pienviljelijöiden tukeminen, nykyisin

sertifikaatin voivat saada myös suuremmat tuottajat ja plantaasit. Reilussa kaupassakin näkyy nyt myös keskittymistä suuriin tuottajiin, kun suuret ketjut tekevät omia reilun kaupan merkkejään, jotka syövät alkuperäisten pientuottajien markkinaosuutta. Joidenkin mielestä tämä on tietysti hyvä asia, koska näin yhä useammat ostavat Reilun kaupan tuotteita. Kuitenkin on useampia todistettuja tapauksia, joissa Reilun kaupan tuotteista on kääritty reilulla ylihinnalla sievoiset voitot, jotka ovat jääneet länsimaisen ketjun taskuihin. Monet suuret ketjut ovat muuttaneet reiluksi vain murto-osan tuotannostaan ja säilyttäneet entisenkaltaisena loput, siis aivan päinvastoin kuin mikä Reilun kaupan ideaali oli. (Dolan 2010, 35.) Tätähän Finlays juuri teki; se kasvatti omilla suurtiloillaan teetä entiseen tapaan, mutta osti pienviljelijöiltä Reilun kaupan teetä. Koska Finlays ei kuitenkaan tuottanut suoraan omia Reilun kaupan teepussejaan kauppoihin, kyse ei ollut suoranaisesti siitä, että se olisi yrittänyt näyttää eettisemmältä kuin mitä se oli. Finlaysin Abutakin sanoi, että Finlays halusi vastata ostajien Reilun kaupan kysyntään järjestelyllään osuuskuntien kanssa. Unileverin Lipton-teen tuotanto on kuitenkin hyvin paljolti sitä, mistä Dolan puhuu. Unileverin on tavoitteena tehdä kaikesta Lipton-teestä Rainforest Alliance -sertifioitua, mutta samaan aikaan on selvää, että Unilever kauppa teetä ja lukuisia muita tuotteita, jotka eivät ole mitenkään sertifioituja.

Reilu kauppa on siis tuonut monesti hyötyjä niille, jotka siihen ovat liittyneet. Etnografiset tutkimukset ovat tosin myös paljastaneet, että edut eivät ole monesti olleet niin suuria kuin oli luvattu. Kokchaikin tapauksessa viljelijät olivat ainakin vielä oikein tyytyväisiä järjestelmään. Ongelmana Reilussa kaupassa on kuitenkin sama alueellisuus kuin teessä laajemminkin ja siihen liittyen se, että jo muutenkin paremmin toimeentulevien ja paremmin verkostoituneiden ihmisten liittyminen sertifikaattiin on paljon todennäköisempää kuin kaikista köyhimpien viljelijöiden. Reilu kauppa päättyy siis sertifioitun teen kautta pahimmillaan vahvistamaan elintasoeroja ja alueellisuutta. Antropologisten tutkimusten mukaan Reilu kauppa myös kiinnittyy ihmisten ajatuksissa aikaisempiin organisaatioihin, jotka ovat pyrkineet kehittämään heitä. Reilu kauppa nähdään lahjana ja hyväntekeväisyytenä, joista ollaan kiitollisia, eikä niinkään tasa-vertaisena kauppana. Hyvällä onnella Kokchaikin projekti päättyy tuomaan kehitystä kenialaisille. Reilun kaupan kautta teen suurempi arvon kasvattaminen on myös mahdollista. Reilun kaupan teen kasvattamiseen sisältyvät samat arvon tavoittelut kuin ei-sertifioituunkin teehen. Huomattavaa kuitenkin on, että siihen ei liity erityisen paljon lisää arvon ajatuksia normaaliin teen tuotantoon verrattuna, vaan uniikin tuotantorakenteen sijaan Reilu kauppa liitetään pikemminkin osaksi vanhoja rakenteita.

7 Lopuksi

Kenialainen teentuotanto siis kietoutuu keskusteluihin arvosta, historiasta ja kehityksestä, kuten olemme edellä nähneet. Tee ei ole ”vain” yksi kasveista, jota kasvatetaan ruoan saamiseksi pöytään. Sidney Mintzin sokerin historiallisen tutkimuksen tavoin tässä työssä on haluttu painottaa sitä, että mitä arkisimmankin tuotteen ja tuotantokasvin historiaa valottamalla voidaan ymmärtää sen syvempiä merkityksiä. Mintzin (1986, 14) mukaan kulttuuri täytyy nähdä myös tuotantona; on katsottava käytöstä ja prosesseja, jotka ovat tuoneet tiettyyn tilaan, ja nähtävä niiden historia. Marshall Sahlinsin mukaan historia on edelleen läsnä, ja se näkyy esimerkiksi tuotannossa, joka on kulttuuristen suhteiden järjestelmä (Sahlins 1976, 19; 169). Teen merkitys sen parissa työskenteleville ihmisille on muotoutunut teen ja maan historian kautta. Tee nähdään kehityksenä ja positiivisena asiana niiden ihmisten parissa, jotka ovat selvästi teestä hyötynneet. Teehen kohdistuneet odotukset näkyvät kuitenkin myös niiden parissa, jotka eivät ole saaneet samanlaista hyötyä ja varallisuutta teestä. Näiden ihmisten puheissa teestä kuultaa pettymys ja katkeruus; he odottivat teeltä samanlaista kehitystä, kuin mitä ”muut” ovat siitä saaneet. Tämä ero viittaa tässä työssä avattuun jakoon erilaisten teentuotantoalueiden välillä. Vanhat ja suuret teentuotantoalueet Kericho, Limuru ja myös Mount Kenyan ja Karatinan alue, ovat hyvinvoivia alueita verrattuna Länsi-Keniaan. Suuret teealueet ovat Kenian kehittyneimpiä alueita ja maanviljelyllisesti parhaita tuotantoalueita. Teessä on siis kyse myös ruoan saamisesta pöytään eli konkreettisesta varallisuudesta ja kehityksestä.

Tämä työ aloitettiin kenialaisilta teepelloilta. Teenviljelijät ja muut teen kanssa tekemisissä olevat ihmiset antoivat teelle omia merkityksiään, ja keskustelut teestä nostivat esille moraalisesti hyviä toimintatapoja, joilla teetäkin pitäisi hoitaa. Näitä kenialaiseen teehen liitettyjä arvoja olivat helppous, turvallisuus, kestävyys, puhtaus ja laadukkuus. Näin huonoiksi puoliksi muodostui negatiivisten arvojen joukko: vaikeus, turvattomuus, katoavaisuus, epäpuhtaus ja laaduttomuus. Alueilla, joilla teetä pidettiin positiivisena asiana, sen koettiin tuovan nopeastikin rikkautta ja kehitystä, kun siitä vain pidettiin hyvää huolta. Emuhayassa, missä kuva teestä oli voittopuolisesti negatiivinen, teen koettiin olevan hidasta ja vaivalloista, eikä sen koettu nostavan ihmisiä köyhyydestä, vaan jopa velkaannuttavan heitä eli vievän kehityksessä taaksepäin. Puhe teestä myös korosti jatkuvaa kehittämistä kahdella tapaa; peltoalojen ja tilojen kasvattaminen mainittiin hyvin usein, samoin teelajikkeiden jatkuva kehittäminen. Teen kehittämiseksi on aina oleellista pitkäjänteinen toiminta sen taustalla.

Suurilla teenkasvatusalueilla on kuitenkin historian luomat rakenteet tukemassa rikkaita viljelijöitä. Varallisuus on periytynyt ja kasvanut pikkuhiljaa, minkä lisäksi kikujut ja teentuottajat ovat saaneet poliittista ja taloudellistakin tukea toiminnalleen. Teen rikkaudet ovat levinneet tietyillä alueilla ja tietyissä piireissä. Emuhayalaisten katkeruus on siinä mielessä perusteltua, että he eivät ole saaneet samanlaista tukea, koska heillä ei ole samanlaista verkostoa tukenaan. Alila ja Atieno (2006, 19) totesivat aiemmin, että teen tuotanto jatkoivat kasvuaan, kun Kenialla muuten oli suuria vaikeuksia. Heidän mukaansa eriarvoisuus jatkaa näinä päivinä kasvuaan; rikkaat rikastuvat ja köyhät pysyvät köyhinä. Haugerud (1995, 42) puolestaan muistutti, että etnisyyttä tulisi lukea taloudellisina eroina erilaisten ryhmien välillä; niiden, joilla on omaisuutta ja maata, ja niiden, joilla ei ole. Etnisyys ja eriarvoisuus näkyvät myös teessä. Teen kehitys on ollut vahvaa myös aikoina, kun Kenia taloudella on muuten mennyt huonosti, mikä on yksi syy teen ja kehityksen yhteyteen. Eriarvoisuus, joka on etnisyydenkin taustalla, on kuitenkin kasvavaa, ja siten potentiaalisesti entistä suurempia ristiriitoja maan sisälle aiheuttavaa. Taloudellisesta eriarvoisuudesta käytävä neuvottelu heijastuu myös teehen.

Ristiriita teen helppouden ja vaikeuden välillä kertoo siis paljon alueista ja kehityksen eroista ja kehityksen oletuksista ja niiden toteutumisesta. Jos teenviljelijällä ei ole suurta maa-alaa, ei hän saa teestäkään paljoa tuloa. Siksi monilla alueilla, missä teetä viljellään hyvin pienellä maa-alueella, tee on jättänyt lunastamatta lupauksen kehityksestä. Teen helppoudessa ei ylipäätään lopulta olekaan kyse teen itsensä kasvattamisen helppoudesta vaan mielikuvasta, joka liitetään teehen sen historian ja sitä kasvattaneiden ihmisten kautta. Vaikeutta ei nähdä, kun rakenteet ovat auttaneet eteenpäin; kikujujen rakenteellinen hyvinvointi, eli se, että heillä on aikojen saatossa kertynyt koulutusta, rahaa ja asemaa, on auttanut heitä etenemään elämässä ja teenviljelyssä. Esimerkiksi Kariuki totesi, että työ teepelloilla on rankkaa työtä, jota ihmisen ei pitäisi tehdä koko elämänsä. Hänen mukaansa hän ja hänen ystävänsä olivat jo jättäneet teepellot taaksensa ja olivat aivan muissa ammateissa. Kariukin mukaan monet ovat työskennelleet pelloilla esimerkiksi kolmesta neljään vuotta ja saaneet siten rahat kokoon uutta yritystoimintaa varten. Seuraavassa lauseessa hän kuitenkin totesi, että monet muualta tulleet perheet työskentelevät koko perheen voimin vuosia ja vuosia. Tee onkin siis helppoa lähinnä niille, joille historia on tehnyt sen helpoksi.

Nancy Munnilta tähän tutkimukseen on otettu arvon käsitteellistäminen. Arvoja, merkityksiä ja symbolismia voi Munnin (1986, 7) mukaan löytyä mistä tahansa sosio-kulttuurisesta käytännöstä. Hänen mukaan arvon luominen on jatkuvaa kamppailua

positiivisen ja negatiivisen välillä (Munn 1986, 3). Kenialaisen teen positiiviset ja negatiiviset arvot muodostavat kamppailun, jossa määritellään kenialaisen kehityksen potentiaali. David Graeberin (2001, 86) mukaan arvo syntyy vertailusta kokonaisuuteen. Juuri tätä kokonaisuutta on tässä työssä pyritty tutkimaan ja avaamaan sitä, mistä teen arvo koostuu ja mihin sitä on verrattu. Kenialaiset tuntevat itsensä köyhiksi ja kehittymättömiksi verrattuna globaalia maailmaan, johon tee on kiinnittänyt Kenian. Tee ja kenialaiset ovat sekä paikallisen ja globaalin historian muokkaamia, ja oleellista on, että teehen liitetään edelleen historiasta kumpuavia arvoja.

Teen saamat arvot heijastelevat samanlaisia ominaisuuksia, mitä kenialaiset odottavat muilta kenialaisilta kehityksessä eteenpäin pääsemiseksi. Tietynlaisten ominaisuuksien kiinnittyminen ”moderniin” tai ”länsimaalaisuuteen” liittävät tämän työn Ira Bashkowin ja James Fergusonin antropologisiin tutkimuksiin. Bashkowin mukaan eurooppalaisuus, modernius ja kehitys sekoittuvat yhdeksi kokonaisuudeksi, jota ihmiset ympäri maailman tavoittelevat. Ulkopuoliseen toiseen heijastetut merkitykset kertovat kuitenkin Bashkowin (2006, 9) mukaan yhteiskunnan omista moraalisisista huolenaiheista. Modernius ja sen mukana tulevat merkitykset kiinnittyvät instituutioihin ja asioihin, kuten ruokaan (Bashkow 2006, 12). Teen kautta tässä työssä on peilattu kenialaisten kehityksen ja moderniuden kaipuuta. Ferguson kuitenkin muistuttaa, että afrikkalaisille moderni ei ole tarkoittanut vain liikettä menneen ja nykyisyyden välillä, vaan myös alhaalta ylös. Se on tarkoittanut olojen parantumista, ja sen kautta on puhuttu globaalista eriarvoisuudesta ja materiaalien tarpeiden täyttämisestä. (Ferguson 2006, 32.) Kehitys ja modernius ovat kenialaisille myös liikettä ylöspäin, halu saada elämän perusedellytykset ja materiaallinen perusta edes lähemmäs oletettua länsimaista standardia. Modernisaation myytti (Ferguson 1999, 12–14) näkyy kenialaisessa teessä; kehitystä pidetään välttämättömänä, ilman kehitystä romahdetaan taaksepäin ”kehityksen polulla” ja menetetään samalla osa omaa arvokkuutta.

Kehityksestä on tullut kenialaisille moraalinen hyve, joka heijastuu myös teen merkityksiin. Myös siirtomaa-ajan nostalgisoinnista näkyy se, miten tiukassa ”kehittymättömien” maiden asukkaiden mielissä on ajatus ja toive tietynlaisesta kehityksestä. Kehitys on edelleen hyvin oleellinen käsite kenialaisille. Reilu kauppa on kehityksen uusin mahdollisuus, ja monet järjestelmään mukaan päässeet kenialaiset viljelijät saivat sertifioidusta teestään huomattavasti suuremman summan rahaa kuin ennen sertifioimista. Kuitenkin Reilu kauppakin voi lopulta päätyä vahvistamaan olemassa olevia rakenteita.

Tästä työstä näemme, että tuotanto ei ole vailla sosiaalisia merkityksiä. Arkisenkin ruoka-aineen tuotantoa ja sen historiaa tutkimalla voi saada lisää ymmärrystä noista merkityksistä. Arvot ja merkitykset syntyvät vertailusta, kun ihmiset vertaavat itseään ympäröivään globaaliin maailmaan ja käsityksiin siitä. Tärkeä merkitys on tässä tutkielmassa kehitys, jonka käsite on punoutunut instituutioihin, tuotteisiin ja ajatuksiin tiukasti monissa ”kehitysmaissa”. Olemme nähneet, että kehitys, arvot ja historia ovat rakentaneet teen merkitystä. Historian tunnistaminen osana sosiaalisia ilmiöitä on siksi erityisen tärkeää, koska historiantulkintojen ja sosiaalisten käsitteiden kautta rakennetaan jatkuvasti niin historiaa, nykyisyyttä kuin tulevaa.

Lähteet

Abrams, P.D. 1979. *Kenya's Land Re-settlement Story: how 66,000 African families were settled on 1325 large scale European owned farms*. Nairobi: Challenge Publishers and Distributors.

Bashkow, Ira 2006. *The Meaning of Whitemen: Race and modernity in the Orokaiva cultural world*. Chicago: University of Chicago Press.

Bates, Robert H. 1992. *Beyond the Miracle of the Market: The political economy of agrarian development in Kenya*. Cambridge: Cambridge University Press.

Berlan, Amanda 2008. Making or Marketing a Difference? An anthropological examination of the marketing of Fair Trade cocoa from Ghana. Teoksessa *Hidden Hands in the Market: Ethnographies of Fair Trade, ethical consumption, and corporate social responsibility* (toim.) Geert De Neve, Peter Luetchford, Jeffrey Pratt & Donald C. Wood. Bingley: Emerald/JAI.

Berman, Bruce & Lonsdale, John 1992. *Unhappy Valley: Conflict in Kenya & Africa. Book One: State & Class*. London: James Currey.

Berman, Bruce 2004. "A Palimpsest of Contradictions": Ethnicity, class, and politics in Africa. *The International Journal of African Historical Studies* 37 (1). 13-31.

Besky, Sarah 2008. Can a Plantation Be Fair? Paradoxes and possibilities in Fair Trade Darjeeling tea certification. *Anthropology of Work Review* 29 (1): 1-9.

Besky, Sarah 2010. Colonial Pasts and Fair Trade Futures: Changing modes of production and regulation on Darjeeling tea plantations. Teoksessa *Fair Trade and Social Justice: Global ethnographies* (toim.) Sarah Lyon & Mark Moberg. New York: New York University Press.

Besky, Sarah 2013. The Labor of *Terroir* and the *Terroir* of Labor: Geographical Indication and Darjeeling tea plantations. *Agriculture and Human Values* 31 (1): 83-96.

Bollig, Michael & Österle, Matthias 2008. *Changing Communal Land Tenure in an East African Pastoral System: Institutions and socio-economic transformations among the Pokot of NW Kenya*. *Zeitschrift für Ethnologie* 133: 301-322.

- Boone, Catherine** 2011. Politically Allocated Land Rights and the Geography of Electoral Violence: The case of Kenya in the 1990s. *Comparative Political Studies* 44 (10): 1311–1342.
- Chatterjee, Piya** 2001. *Time for Tea: Women, labor, and post/colonial politics on an Indian plantation*. Durham: Duke University Press.
- Churchill, Winston** 1909. *My African Journey*. Toronto: William Briggs.
- Cooper, Frederick** 2002. *Africa since 1940: The past of the present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dolan, Catherine** 2007. Market Affections: Moral encounters with Kenyan Fairtrade flowers. *Ethnos* 72 (2): 239-261.
- Dolan, Catherine S.** 2008. The Mists of Development: Fairtrade in Kenyan tea fields. *Globalizations* 5 (2): 305-318.
- Dolan, Catherine S.** 2010. Virtual Moralities: The mainstreaming of Fairtrade in Kenyan tea fields. *Geoforum* 41 (1): 33–43.
- Edelman, Marc & Haugerud, Angelique** 2005. Introduction: The Anthropology of Development and Globalization. Teoksessa *The Anthropology of Development and Globalization: From classical political economy to contemporary neoliberalism* (toim.) Marc Edelman & Angelique Haugerud. Malden: Blackwell.
- Elkins, Caroline** 2005. *Britain's Gulag: The brutal end of empire in Kenya*. London: Jonathan Cape.
- Ferguson, James** 1994. *The Anti-Politics Machine: "Development," depoliticization, and bureaucratic power in Lesotho*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ferguson, James** 1999. *Expectations of Modernity: Myths and meaning of urban life on the Zambian Copperbelt*. Berkeley: University of California Press.
- Ferguson, James** 2006. *Global Shadows: Africa in the neoliberal world order*. Durham: Duke University Press.
- Gardner, Katy & Lewis, David** 1996. *Anthropology, Development and the Post-modern Challenge*. London: Pluto Press.

Gatheru, R. Mugo 2005. *Kenya: From colonization to independence, 1888-1970*. Jefferson: McFarland & Company.

Gibbon, Peter 1995. Markets, Civil Society and Democracy in Kenya. Teoksessa *Markets, Civil Society and Democracy in Kenya* (toim.) Peter Gibbon. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Graeber, David 2001. *Toward an Anthropological Theory of Value: The false coin of our own dreams*. New York: Palgrave.

Gupta, Akhil & Ferguson, James 1997. Discipline and Practice: “The field” as site, method, and location in anthropology. Teoksessa *Anthropological Locations: Boundaries and grounds of a field science* (toim.) Akhil Gupta & James Ferguson. Berkeley: University of California Press.

Guyer, Jane 1980. Food, Cocoa, and the Division of Labour by Sex in Two West African Societies. *Comparative Studies in Society and History* 22 (3): 355-373.

Harbeson, John W. 2012. Land and the Quest for a Democratic State in Kenya: Bringing citizens back in. *African Studies Review* 55 (1): 15-30.

Haugerud, Angelique 1989. Land Tenure and Agrarian Change in Kenya. *Africa: Journal of the International African Institute* 59 (1): 61-90.

Haugerud, Angelique 1995. *The Culture of Politics in Modern Kenya*. New York: Cambridge University Press.

Holtzman, Jon 2009. *Uncertain Tastes: Memory, ambivalence, and the politics of eating in Samburu, Northern Kenya*. Berkeley: University of California Press.

Kitching, Gavin 1982. *Class and Economic Change in Kenya: The making of an African Petite Bourgeoisie 1905–1970*. New Haven: Yale University Press.

Leakey, L.S.B. 1977. *The Southern Kikuyu before 1903*. London: Academic Press.

Leppäkorpi, Mervi 2012. Reilu meininki. Teoksessa *Reilumman kaupan jäljillä* (toim.) Johan Ehrstedt & Mervi Leppäkorpi. Helsinki: Into.

Lesorogol, Carolyn K. 2003. Transforming Institutions among Pastoralists: Inequality and land privatization. *American Anthropologist* 105 (3): 531–542.

- Luetchford, Peter** 2008. The Hands That Pick Fair Trade Coffee: Beyond the charms of the family farm. Teoksessa *Hidden Hands in the Market: Ethnographies of Fair Trade, ethical consumption, and corporate social responsibility* (toim.) Geert De Neve, Peter Luetchford, Jeffrey Pratt & Donald C. Wood. Bingley: Emerald/JAI.
- Lyon, Sarah** 2007. Maya Coffee Farmers and Fair Trade: Assessing the Benefits and Limitations of Alternative Markets. *Culture, Agriculture, Food and Environment* 29 (2): 100 - 112.
- Maathai, Wangari** 2007. *Taipumaton. Muistelmat*. Helsinki: Tammi.
- Marx, Karl** 1919. *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Chicago: Kerr.
- Mintz, Sidney W.** 1986. *Sweetness and Power: The place of sugar in modern history*. New York: Penguin Books.
- Mintz, Sidney W.** 1996. *Tasting Food, Tasting Freedom: Excursions into eating, culture, and the past*. Boston (Mass.): Beacon Press.
- Munn, Nancy D.** 1986. *The Fame of Gawa: A symbolic study of value transformation in a Massim (Papua New Guinea) society*. Durham: Duke University Press.
- Ngugi wa Thiong'o** 1983. Mau Mau is Coming Back: The revolutionary significance of 20 October 1952 in Kenya today. *Journal of African Marxists* 4: 18-44.
- Nyamu-Musembi, Celestine** 2008. Breathing Life into Dead Theories about Property Rights: Lessons from Kenya. Teoksessa *Women's Land Rights & Privatization in Eastern Africa* (toim.) Birgit Englert & Elizabeth Daley. Oxford: James Currey.
- Ongile, Grace Otieno** 1999. *Gender and Agricultural Supply Responses to Structural Adjustment Programmes: A case study of smallholder tea producers in Kericho, Kenya*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Robbins, Joel** 2004. *Becoming Sinners: Christianity and moral torment in a Papua New Guinea society*. Berkeley: University of California Press.
- Sahlins, Marshall** 1976. *Culture and Practical Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sahlins, Marshall** 2000. *Culture in Practice: Selected essays*. New York: Zone Books.

- Shipton, Parker** 1989. *Bitter Money: Cultural economy and some African meanings of forbidden commodities*. Washington: American Anthropological Association.
- Shipton, Parker** 1994. Land and Culture in Tropical Africa: Soils, symbols, and the metaphysics of the mundane. *Annual Review of Anthropology* 23: 347–377.
- Sick, Deborah** 1999. *Farmers of the Golden Bean: Costa Rican households and global coffee economy*. Dekalb: Northern Illinois University Press.
- Sick, Deborah** 2007. *Farmers of the Golden Bean: Costa Rican households, global coffee, and Fair Trade - Second edition*. Dekalb: Northern Illinois University Press.
- Sobania, Neil** 2003. *Culture and Customs of Kenya*. Westport: Greenwood Press.
- Stern, N. H.** 1972. *An Appraisal of Tea Production of Small Holdings in Kenya: An experiment with the little-mirrlees method*. Paris: OECD.
- Strathern, Andrew** 1982. The Division of Labor and Processes of Social Change in Mount Hagen. *American Ethnologist* 9 (2): 307 - 319.
- Tsing, Anna Lowenhaupt** 2005. *Friction: An ethnography of global connection*. Princeton: Princeton University Press.
- Voipio, Timo** 1993. *Tropiikin lahjat. Kahvin, teen ja kaakaon talous- ja sosiaalishistoriaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- West, Paige** 2012. *From Modern Production to Imagined Primitive: The social world of coffee from Papua New Guinea*. Durham: Duke University Press.
- Yamano, Takashi & Jayne, T.S.** 2004. Measuring the Impacts of Working-Age Adult Mortality on Small-Scale Farm Households in Kenya. *World Development* 32 (1): 91–119.

Internet-lähteet:

AfriCert. *Certification Standards*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<<http://www.africert.co.ke/Certification%20Standards.php>>.

Alila, Patrick O. & Atieno, Rosemary 2006. *Agricultural Policy in Kenya: Issues and Processes*. A paper for the Future Agricultures Consortium workshop, 20-22 March 2006. Institute for Development Studies, University of Nairobi. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<<ftp://ftp.fao.org/TC/CPF/Countries/Kenya/Agricultural%20Policy%20in%20Kenya%20Issues%20and%20Processes.pdf>>.

Christian Partners Development Agency (CPDA) 2008. *Report on small-scale tea sector in Kenya*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti]. <http://somo.nl/publications-en/Publication_3097/at_download/fullfile>.

CTA 2010. *Tea: Trade issues for the ACP*. Executive Brief: Update, April 2010. CTA, Agritrade. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<<http://agritrade.cta.int/en/content/view/full/2508>>.

EATTA. *Weekly Tea Auction*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<http://www.eatta.com/public_site/webroot/index.php/about-east-african-tea-trade-association/tea-auction>.

Finlays. *History*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<<http://www.finlays.net/about-finlays/history>>.

Heuler, Hillary 2013. *Splendid Africa. The Daily Tea*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti]. <<http://www.thedailytea.com/travel/splendid-africa/>>.

ILO. *Kenya*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<<http://www.ilo.org/public/english/employment/ent/coop/africa/countries/estafrica/kenya.htm>>.

Githiru, M., Karimi, S. & Imboma, T. 2009. *Avifaunal Assessment Report*. Unilever Tea Kenya Ltd.: Nairobi. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].

<http://www.unilever.com/images/sd_Unilever_Tea_Kenya_Avifaunal_Assessment_Report_May2009_tcm13-212348.pdf>.

Kitching, Gavin 2000. Why I gave up African studies. *African Studies Review & Newsletter* XXII (1): 21–26. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].
<<http://motspluriels.arts.uwa.edu.au/MP1600gk.html>>.

KTDA. *Bonus Payments 2013*. 20.9.2013. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].
<<http://www.ktdateas.com/KtdaBonus.jpg>>.

KTDA. *Our Background*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].
<<http://www.ktdateas.com/index.php/the-company/about-us/our-background>>.

KTDA. *KTDA Managed Factories*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].
<<http://www.ktdateas.com/index.php/the-factories>>.

Reilun kauppa. *Kansainvälinen järjestelmä*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].
<<http://www.reilukauppa.fi/meista/kansainvaelinen-jaerjestelmae/>>.

Rice, Xan 2007. The Looting of Kenya. *The Guardian*, 31.8.2007. Luettu 28.4.2014.
[WWW-dokumentti].
<<http://www.guardian.co.uk/world/2007/aug/31/kenya.topstories3>>.

The Tea Board of Kenya. *Brochure*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti].
<<http://www.teaboard.or.ke/opencms/export/sites/tbk/about/downloads/brochure.pdf>>.

The Tea Board of Kenya. *Key Tea Industry Institutions*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti]. <http://www.teaboard.or.ke/industry/key_industry_institutions.html>.

Thomas, Bethan 2012. *Kiambethu Tea Farm, Kenya*. *World Tea News*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti]. <<http://www.worldteanews.com/profiles/kiambethu-tea-farm-kenya#sthash.uNb6AM0P.dpbs>>.

UNDP 2103. *Summary: Human Development Report 2013*. Luettu 28.4.2014. [WWW-dokumentti]. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2013_en_summary.pdf>.

Karttaliitteitä

Liite 1. Kenian provinssit

Liite 2. Kenian etnisiä ryhmiä

